B. PETRICEÏCU-HASDEŬ.

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
Nr 14936

DIN
ISTORIA LIMBEÏ ROMÂNE

I. «Ghiocŭ» și «sglăvocŭ». Unŭ dubletŭ greco-latinŭ în limba română.
II. «Doĭna». Originea poesieĭ poporane la Românĭ.
III. «Doĭna» restórnă pe Rœsler.
IV. «Zglobiŭ» cu unŭ'respunsŭ luĭ Miklosich.
V. «Voĭnicame» și «mișelame». Istoria unuĭ sufixŭ romanicŭ despărutŭ din limba română.
VI. «Domname» și «turcame». Sufixulŭ romanicŭ -AME la Macedo-românĭ.
VII. «Crescetŭ» și «urdică». Etimologia poporană din epoca formațiuniĭ limbeĭ române.
VIII. «Șugubĕțŭ» și «șugubină». Unŭ restŭ din influința juridică a Slavilorŭ asupra limbeĭ române.
IX. «Ghiógă». O pagină din istoria armatureĭ române.
X. «Nu e în tóte dilele Pascile». Originea creștinismuluĭ la Românĭ.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ).
No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.
1883

B. P. HASDEŬ.

DIN ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE.

CASA ŞCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
Nr 14936

B. PETRICEÏCU-HASDEŬ.

27097
Dublet

Liber

DIN

ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE

146639

I. «Ghiocŭ» și «sglăvocŭ». Unŭ dubletŭ greco-latinŭ în limba română.

II. «Doĭna». Originea poesieĭ poporane la Românĭ.

III. «Doĭna» restórnă pe Rœsler.

IV. «Zglobiŭ» cu unŭ respunsŭ luĭ Miklosich.

V. «Voĭnicame» și «mișelame». Istoria unuĭ sufixŭ romanicŭ despărutŭ din limba română.

VI. «Domname» și «turcame». Sufixulŭ romanicŭ -AME la Macedo-românĭ.

VII. «Crescetŭ» și «urdică». Etimologia poporană din epoca formațiuniĭ limbeĭ române.

VIII. «Șugubĕțŭ» și «șugubină». Unŭ restŭ din influința juridică a Slavilorŭ asupra limbeĭ române.

IX. «Ghiógă». O pagină din istoria armatureĭ române.

X. «Nu e în tóte dilele Pascile». Originea creștinismuluĭ la Românĭ.

BUCUREȘCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ).
No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.
1883

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
27094
RC 332/06

Sprachforschung der ich anhänge und von der ich ausgehe, hat mich doch nie in der weise befriedigen können, dass ich nicht immer gern von den wörtern zu den sachen gelangt wäre; ich wollte nicht bloss häuser bauen, sondern auch darin wohnen...

J. Grimm.

B.C.U. Bucuresti
C146659
4R

ILUSTRILORŬ MEĬ AMICĬ ȘI MAGISTRI

G. J. ASCOLI

ȘI

HUGO SCHUCHARDT

B. P. H.

D. Titu Maiorescu, vechiulu meu adversaru literaru, pe care tocmai de aceia îlu citezu mai de preferință, de óră ce numai de părtenire pentru mine nu póte fi bănuitu; d. Titu Maiorescu, într'unu studiu publicatu în *Convorbiri literare* pe 1882, pag. 407, îmi adreséză următorulu apelu :

«Fie ca d-lu Hasdeu, ajunsu astădi la înălțimea sciinței și «vêdêndu luarea a-minte și laudele Europei culte, cu dreptu «cuvîntu atrase asupra'și, să-și aducă a-minte că *noblesse «oblige* și, părăsindu violențele personale din publicările «de mai nainte și descurcându-se mai curându din princi- «piele generale de linguistică, să ne dea în sfîrșitu din co- «móra cunoscințelorŭ sale opera cea adevěratŭ însemnată și «adevěratŭ națională, ce dintre toți Românii de astădi nu- «mai d-sa ne-o póte da : *Istoria limbei ro- «mâne*».

De o cam dată, pentru a arěta că amu auditu'o, mě grăbescu a respunde măcaru în parte la acésta măgulitóre dorință. Aprópe tóte cestiunile esențiale din «Istoria limbei române» se află aci, dar se află așa dicêndu condensate fie-care în câte unu singuru specimenu.

Astădi mai alesu, cându d. Cihac, fără ca să mai vorbimu de alți mai mărunței, se sbuciumă nu numai a întări teoria lui

Rösler, dar încă—ceĭa ce este multŭ maĭ gravŭ—a înfățișa în lumina cea maĭ falsă tóte elementele constitutive ale naționalitățiĭ române, m'amŭ credutŭ datorŭ a da cu o ḑi înainte aceste câte-va fragmente «Din istoria limbeĭ române».

Ș'apoĭ o «Istoriă a limbeĭ române» ce alta póte și trebuĭ ea să cuprinḑă, decâtŭ paralelismulŭ între desvoltarea la noĭ și desvoltarea în Occidentŭ a latinitățiĭ d'asupra substraturilorŭ indigene? ce alta, decâtŭ stabilirea raporturilorŭ de filiațiune între dialectulŭ daco-românŭ și dialectulŭ macedo-românŭ, de unde va resulta dela sine posițiunea dialectuluĭ istriano-romanŭ? ce alta, decâtŭ precisarea diferitelorŭ influințe etnice post-latine asupra limbeĭ române, ĭar maĭ cu sémă definirea epoceĭ cândŭ ne-a surprinsŭ curentulŭ slavicŭ și a natureĭ acestuĭ curentŭ?

Eĭ bine, tóte aceste probleme sunt deja sgândărite în volumulŭ de față.

20 decembre 18[illegible]2.

I.

GHIOCŬ (DIOCŬ) și SGLĂVOCŬ (SGLĂVOGŬ, SCLĂVOCŬ, SGLĂVOCĬU)

UNŬ DUBLETŬ GREC0-LATINŬ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Există unŭ fenomenŭ fórte interesantŭ, pe care unŭ Francesŭ ilŭ întrevĕduse de pe la finea secolului alŭ XVII, apoĭ toțĭ l'aŭ uĭtatŭ în cursŭ de aprópe doĕ-sute de anĭ, pînă ce în ḑilele nóstre, limba devenindŭ obiectulŭ uneĭ adevĕrate sciințe, elŭ a reapărutŭ la lumină, căpĕtândŭ în Linguistică unŭ locŭ de onóre, maĭ cu sémă însă în studiulŭ graĭurilorŭ neolatine.

Iată o indicațiune bibliografică :

N. Catherinot, Les doublets de la langue française. Bourges, 1683, in-4;

A. Fuchs, Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen. Halle, 1849, in-8, pag. 124—34;

A. Brachet, Dictionnaire des doublets ou doubles formes de la langue française. Paris, 1868—71, in-8;

A. Coelho, Formes divergentes de mots portugais, în «Romania» t. 2 (1873), pag. 281—94;

M. Bréal, Les doublets latins, în «Mémoires de la Société de Linguistique» t. 1 (1869), pag. 162—70;

Carolina Michaëlis, Studien zur romanischen Wortschöpfung. Leipzig, 1876, in-8;

U. Canello, Gli allótropi italiani, în «Archivio glottologico» t. 3 (1879), pag. 285—419.

Chiarŭ din acéstă listă se vede deja, că fenomenulŭ ce ne preocupă a fostŭ botezatŭ pînă acumŭ în diferite moduri : dublete, forme duble, forme divergenți, allotropi; calificațiuni pe lîngă cari noi mai putemŭ adăuga dittologie (*Heyse,* System der Sprachwissenschaft, p. 210) și polimorfie (*A. Tobler* în Literar. Centralblatt 1876 p. 1086). Din tóte acestea, termenulŭ «dubletŭ», deși nu e perfectŭ, totuși merită a fi preferitŭ, ca celŭ mai scurtŭ și celŭ mai respânditŭ.

Este unŭ dubletŭ atunci, cândŭ unŭ singurŭ cuvîntŭ pĕtrunde într'o limbă pe doĕ saŭ mai multe câi, fie-care cale dându-i o altă formă saŭ unŭ altŭ sensŭ, mai adesea unŭ altŭ sensŭ și o altă formă totŭ-o-dată, saŭ celŭ puținŭ o altă nuanță de semnificațiune.

Câte-va exemple :

Din latinulŭ *captivus* la Francesi : *captif*, *chétif*;
» » *clamare* la Spanioli : *clamar*, *llamar*;
» » *christianus* la Retoromani : *christiaun*, *carstiaun*;
» » *silvaticus* la Italiani : *selvaggio*, *salvaggio*; *selvatico*, *salvatico*;
» » *pallidus* la Portugesi : *pardo*, *pallido*...

Din latinulŭ *Romanus*, noi amŭ formatŭ pe calea poporană pe *Românŭ* saŭ *Rumânŭ*, iar pe calea literară pe *Romanŭ;* ba încă totŭ aci aparține numele propriŭ *Ròmanŭ,* luatŭ din calendarulŭ slavo-bizantinŭ, precumŭ și *romànŭ* «poveste», căpĕtatŭ din Occidinte și care însemna acolo în evulŭ mediŭ ce-va scrisŭ nu latinesce, adecă nu în limba învĕțaților, ci în graiulŭ vulgarŭ : «en *roman*».

În scurtŭ, din *Romanus* s'aŭ născutŭ la noi :

1°. *Rumânŭ,* cu schimbarea vocalismuluĭ, prin viața organică a limbeĭ;

2°. *Ròmanŭ,* cu mutarea accentuluĭ, prin influința religiósă;

3°. *Romanŭ*, prin acțiunea literară internă ;

4°. *romanŭ*, prin acțiunea literară externă.

Unŭ altŭ exemplu.

Din paleo-slaviculŭ врѣста «aetas» și «stadium», Rușiĭ aŭ moștenitŭ верста «stadium», iar Româniĭ aŭ împrumutatŭ *vîrstă* «aetas». In secolulŭ trecutŭ, prin succesivele ocupațiuni ruse militare și chiarŭ administrative ale Românieĭ, părinții noștri aŭ făcutŭ cunoscință cu variantulŭ rusescŭ alŭ «vîrsteĭ» pe lîngă celŭ căpětatŭ de maĭ 'nainte. Ce a urmatŭ atuncĭ? Ieromonaculŭ Macarie, în Lexiconulŭ Slavo-românŭ din 1778, conservatŭ manuscriptŭ în Biblioteca Centrală din Bucurescĭ, ne dă următorulŭ d u b l e t ŭ : «*vîrsta* (вѣрста) cătățimea lo-«culuĭ, iară *vrîsta* (врѣста) statulŭ și crescetulŭ omuluĭ.» Cu alte cuvinte, din acelașĭ paleo-slavicŭ врѣста cu doĕ sensurĭ începuse a se bifurca la Românĭ doĕ forme cu câte unŭ singurŭ sensŭ: *vîrstă* și *vrîstă*. In Basarabia, grațiă dominațiuniĭ rusescĭ perpetuate, o asemenea bifurcare s'a și înrădăcinatŭ în limbă, poporulŭ dicêndŭ *vîrstă* la «etate» și *verstă* la «distanță».

Iată dară ce este d u b l e t ŭ.

In unele limbĭ acestŭ fenomenŭ e desŭ, ca în francesa saŭ în italiana; într'o sémă e rarŭ, precumŭ este la Românĭ; în tóte însă, fie neo-latine saŭ altele, e fórte instructivŭ a'lŭ urmări, fiindŭ-că cele doĕ saŭ maĭ multe câĭ prin carĭ se formézĕ «dubletulŭ» desvălescŭ totŭ atâtea curenturĭ diverse, din carĭ se stratifică cultura uneĭ națiunĭ.

Dar să venimŭ în speciă la d u b l e t u l ŭ g r e c o - l a t i n ŭ, căruĭ e consacrată notița de față.

In Dicționarulŭ d-luĭ Cihac, t. 2 pag. 342, ne întimpină următórea etimologiă, asupra căreĭ atragemŭ tótă atențiunea lectoriloru, căcĭ nemicŭ nu caracterisă maĭ bine, ca lipsă de metodă și chiarŭ ca lipsă de consciință, întréga operă a d-luĭ Cihac:

«*Sglăbóg*, (pour *sclăbóc*, *clăbóc*), s., motte de terre, crotte, (Ion. C. 187: «alțiĭ lămuresc vravul cu felezăul de pleavă, baligă, burueni, *sglă-*

«*bogi* și altele); *vsl.* клѫбо, клѫбъко, *glomus*; nsl. klôbko, klôpka, klôpko, «klupko, *cr. serb.* klubko, klupko, kluko *pelote* etc.»

Așa dară, d. Cihac a datŭ în «Calendarŭ pentru bunulŭ gospodarŭ» (Iași, 1845, p. 187) alŭ venerabiluluĭ nostru agronomŭ Ionŭ Ionescu peste o frasă, în care după «plévă, baligă, *burueni*» figuréză «s g l ă b o g ĭ», și pe acești nenorocițĭ *sglăbogĭ*, alŭ cărora locŭ — maĭ repetâmŭ încă o dată — este după b u r u e n ĭ, ceĭa ce arŭ fi trebuitŭ deja să-ĭ serve ca unŭ indice, d-sa îĭ botéză «motte de terre, crotte», adică «grunțĭ» saŭ «bulgărĭ», numaĭ și numaĭ pentru ca să pótă ajunge astŭ-felŭ la paleo-slaviculŭ клѫко saŭ клѫбъко.

Multŭ va maĭ rîde d. Ionescu, cândŭ va afla modulŭ cumŭ îlŭ înțelege d. Cihac.

Sglăvogŭ, *sglăvocŭ*, *sclăvocŭ*, nicĭ o dată *sglăbogŭ*, este o p l a n t ă, ĭar nicĭ decumŭ unŭ «grunțŭ» saŭ «bulgărŭ».

Țicŭ «nicĭ o dată *sglăbogŭ*», căcĭ d. Cihac nu s'a mărginitŭ a falsifica sensulŭ, dar a falsificatŭ în acelașĭ timpŭ și forma cuvîntuluĭ, atribuindŭ d-luĭ Ionescu ceĭa ce în cartea d-luĭ Ionescu nu se află.

In adevĕrŭ, pasagĭulŭ citatŭ sună așa :

«Pe un vînt lin, uniĭ vîntură vravul cu lopata, alțiĭ îl lămurescŭ pe «cel picat din vînt cu felezău de plévă, baligă, burue nĭ, s g l ă v o g ĭ «(сглѫвоѭї)...»

D. Ionescu dară țice «sglăvogĭ», cu *v*, ĭar d. Cihac îlŭ citéză cu *b* : «sglă*b*ogĭ».

Din *v* în *b* și din «plantă» în «bulgărŭ», tóte acestea unicamente pentru hatîrulŭ paleo-slaviculuĭ клѫбъко!

In «Botanica română» a d-luĭ G. Baronzi (Limba română, Braila, 1872, p. 144) noĭ găsimŭ *sglăvocĭu*, dar fără vre-o explicațiune. D. Dr. Brândză însă, prima nóstră autoritate în ce se atinge de «limba botanică a țeranuluĭ românŭ», ne lămuresce anume că *sglăvocŭ* saŭ *sclăvocŭ* (Columna luĭ Traianŭ, III, p. 74, 229) este unŭ felŭ de «Centaurea», «Centaurée», o plantă cunoscută în botanică în peste 200 de varietățĭ și care

se bucură în graiulŭ nostru de o mulțime de sinonimĭ, precumŭ : *Pesmă*, *Corobățică*, *Flórea-grâuluĭ*, *Smocŭ*, *Diocŭ*...

Să ne oprimŭ unŭ momentŭ asupra ultimuluĭ sinonimŭ : *diocŭ*.

In «Flora română» a reposatuluĭ Costache Negruzzi ne întimpină forma cea organică a acestuĭ termenŭ în următorulŭ pasagiu (Scrierile, ed. Socecŭ, t. I. p. 100) :

«Orchestrulŭ era gata Cintițele și merlele diĭn copacĭ, grierĭĭ și bro-«ĭăceiĭ din érbă făceaŭ o musică — originală. Cavalerĭ și dame nu lip-«seaŭ; adunarea era numĕrósă. Crinulŭ, bujorulŭ *paeonia* și trandafi-«rulŭ invitară camelĭĭ, fuchsiĭ și azalee, digitarulŭ, clopoțelulŭ *campa-«nula*, macŭ *papaver* și g h i o c u l ŭ *centaurea*....»

D. Cihac nu cunósce nicĭ pe *ghiocŭ*, nicĭ pe *diocŭ* ; d-sa aduce însă, între elementele latine ale limbeĭ române (Dict. t. I p. 109), unŭ altŭ termenŭ botanicŭ, care nu este decâtŭ unŭ simplu deminutivŭ din *ghiocŭ* saŭ *diocŭ*, și anume :

«*Ghiocel*, *diocel*, Galanthus nivalis, Aster chinensis, Leucojum vernum....»

D. Cihac trage pe acestŭ *ghiocelŭ* saŭ *diocelŭ* : «d'un type latin *glaucellus*».

Nu cunóscemŭ nicĭ o probă cumŭ-că unŭ *glaucellus* va fi existatŭ vre-o dată în limba latină ; și nu numaĭ atâtŭ, dar nu e nicĭ o nevoiă de a construi unŭ asemenea «type latin». Alŭ nostru *ghiocelŭ* saŭ *diocelŭ*, deși datoritŭ sufixuluĭ romanicŭ *-ellus*, totuși este o formațiune deminutivală românéscă din *ghiocŭ* saŭ *diocŭ*. Intru câtŭ la noĭ romaniculŭ *-ellus* se póte acăța la totŭ felulŭ de tulpine, fie ele slavice, turce, maghiare etc., de ex. *voĭnic-elŭ*, *ibric-elŭ*, *papuc-elŭ* și altele nenumĕrate, nu urméză dară că acățarea luĭ la o tulpină latină datéză neapĕratŭ din epoca romană. Pe câtŭ timpŭ avemŭ noĭ *ghiocŭ* saŭ *diocŭ*, de aci și numaĭ de aci, ĭar nu din ipoteticulŭ *glaucellus*, derivă *ghiocelŭ* saŭ *diocelŭ*.

D. Cihac însă este pe deplinŭ corectŭ cândŭ dă prioritate formeĭ *ghioc-* asupra luĭ *dioc-* și cândŭ pe acestŭ *ghioc-* din *ghiocelŭ* îlŭ identifică cu latinulŭ *glauc-*.

Latinulŭ *gl-* din *glauc-* trebuĭa să trécă la Românii din Dacia în *ghi-* întocmaĭ ca în *ghindă* din *glandem* = ital. *ghianda* saŭ în *ghiață* din *glaciem* = ital. *ghiaccia;* ĭar latinulŭ *-auc-* din *glauc-* a pututŭ la noĭ să devină *-oc-* întocmaĭ ca în *socŭ* din romaniculŭ *saucus* pentru *sambucus* = sp. *sauco* = proveņț. *sauc.* In fine, pe *ghioc-* din *glauc-* fonetica română l'a modificatŭ în *dioc-*, cu *di-* din *ghi-* întocmaĭ ca în *dibuescŭ* din *ghibuescŭ*, cu care se alătură ital. *diaccio* din *ghiaccio.*

Așa dară românulŭ *ghiocŭ* saŭ *diocŭ* represintă din punctŭ în punctŭ pe latinulŭ *glaucus* «albastru».

Acésta ne aduce a-minte, că fórte multe varietățĭ ale «flóreĭ-grâuluĭ» sunt în adevĕrŭ de culórea albastră, ceĭa ce a și făcutŭ ca epitetulŭ de «albăstrime» să figureze în nomenclatura lorŭ la diferite popóre, precumŭ :

Fr. *bluet* saŭ *bleuet*, cfr. *bleu* «albastru»;
Engl. *blue-bottle*, cfr. *blue* «albastru»;
Ital. *blaveolo*, cfr. *biavo=blavo* «albastru»;
Sp. *azulejo*, *flor azul*, cfr. *azul* «albastru»;
Germ. *blaue Kornblume*, cfr. *blau* «albastru»;
Russ. *sinĭucha*, cfr. *sinii* «albastru»;
Polon. *modrak*, *modrzeniec*, cfr. *modry* «albastru»;
Ung. *kék-virág*, cfr. *kék* «albastru» etc.

Chĭarŭ românesce una din varietățile se chĭamă *albăstriță*, celŭ puținŭ în Bucovina : «Kornblume, florea graului oder albestrica» (*Alth*, Hauptbericht für Bukovina, Czernovitz, 1862, p. 87).

Dar cuvîntulŭ *glaucus* nu este latinŭ de origine, ci împrumutatŭ din greculŭ γλαυκός. Dacă Românii l'arŭ fi luatŭ d'adreptulŭ dela Grecĭ, precumŭ aŭ luatŭ pe *trandafirŭ*, pe *crinŭ*, pe *garófă* și alțĭ câțĭ-va termenĭ botanicĭ, atuncĭ γλ- nu s'arŭ fi muĭatŭ în *ghi-*, ci arŭ fi rĕmasŭ totŭ *gl-*, după cumŭ a rĕmasŭ în *glastră* «pot à fleurs» din neo-gr. γλάστρα. Din γλαυκ- s'arŭ fi născutŭ dar o formă fórte apropiată de *sglăvocŭ* sinonimŭ cu *ghĭocŭ.*

Eleniștiĭ aŭ constatatŭ că υ în γλαυκός nu represintă pe *u*,

ci pe digamma : γλαϝκός (*Brugman* în *Curtius*, Stud. z. griech. Gramm. t. 4, p. 144). Nu este însă necesarŭ de a ne urca pînă acolo pentru a justifica pe *-v-* din românulŭ *sglăvocŭ*, de vreme ce pronunța gréca vulgară este *glavkos* saŭ *glafkos*, ĭar nu *glaukos*, încâtŭ elenulŭ γλαυκός nu se putea contrage la noĭ în *glocĭ* după cumŭ s'a contrasŭ în *ghĭocŭ* latinulŭ *glaucus*, în care nu e *-af-* saŭ *-av-*, ci *-au-*.

Proteticulŭ *s* în *sglăvocŭ* este curatŭ românescŭ, ca și în *sgripsorĭ* din γρύψ ; n'arŭ fi imposibilŭ totuși ca să'lŭ fi avutŭ deja vre-unŭ dialectŭ elenŭ, căcĭ îlŭ găsimŭ fórte desŭ la Neo-grecĭ : σβῶλος=βῶλος, σγουρός=γυρός, σκόνι=κόνις, σκορδαλός=κορυδαλός, σκύβω=κύπτω, στραγάλια=τρωγάλια etc. (*Foy*, Lautsystem d. griech. Vulgärsprache, Leipzig, 1879, p. 74-5), încâtŭ arŭ fi fórte legitimŭ și unŭ σγλαυκός din γλαυκός.

Maĭ greŭ arŭ fi a ne da sémă de finalulŭ *-ocŭ* în *sglăvocŭ*, dacă n'arŭ fi învederată aci acțiunea de analogiă a sinonimilorŭ *ghiocŭ* și *smocŭ*, póte și a luĭ *busuĭocŭ* saŭ *siminocŭ*, ajutată prin dificultatea de a se pronunța *sglavcŭ*.

Decĭ, precumŭ românulŭ *ghiocŭ* este din literă în literă latinulŭ *glaucus*, totŭ așa românulŭ *sglăvocŭ* corespunde pe deplinŭ greculuĭ γλαυκός.

Forma provincială *sclăvocŭ* lesne se explică prin acomodațiunea fisiologică, consónele nevibratóre *s*, *v* și *c* din *sglăvocŭ* prefăcêndŭ în nevibrătorulŭ *c* pe vibrătorulŭ *g*. Grațiă acestuĭ procesŭ acomodativŭ, în *sclăvocŭ* tóte consónele și consonovocalele sunt nevibrătóre, tóte fără excepțiune, pînă și ambiguulŭ *l*, la rostirea căruĭa córdele vocale potŭ să vibreze saŭ să nu vibreze.

Forma provincială *sglăvogŭ*, pe care ne-o presintă d. Ionescu, se distinge prin scăderea finaleĭ tenue *-k* la media *-g*, nu însă ca în *aprigŭ* = lat. *apricus* saŭ *vitregŭ* = lat. *vitricus*, ci maĭ alesŭ sub influința asimilatrice a luĭ *g* din prima silabă.

Forma provincială *sglăvocĭu*, pe care ne-o dâ d. Baronzi, ne amintesce pe *melcĭu* alăturĭ cu *melcŭ*. In ambele casurĭ, palatalisarea guturaleĭ finale ni se pare a avé aceĭași

causă morfologică, și anume mai désa întrebuințare a pluralului decâtŭ a singularului : «amŭ mâncatŭ *melcĭ*», «amŭ culesŭ *sglăvocĭ*», astŭ-felŭ că forma pluralului a ajunsŭ a se impune și singularului, unŭ fenomenŭ nu tocmaĭ rarŭ în Linguistică și căruĭa — între cele-l'alte — noĭ datorimŭ pe românulŭ singularŭ *fóiă*, fr. *feuille*, span. *hoja*, port. *folha* etc., tóte din latinulŭ pluralŭ *folia*.

Putemŭ dară cu o perfectă certitudine a stabili următórea genealogiă :

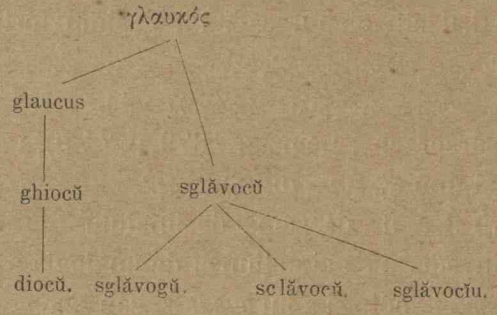

Este óre vre-o aseměnare între *diocŭ* și *sglăvogŭ?* Și totuși ambele sunt unulŭ și acelașĭ γλαυκός, pětrunsŭ la Românĭ pe doĕ căĭ în doĕ epoce diverse.

II.

DOĬNA.

ORIGINEA POESIEĬ POPORANE LA ROMÂNI.

Ce este *doĭnă ?*

«Doĭnele — ḑice Alexandri (*Poesiĭ popul.* ed. 2, p. 223) — sunt «cântece de iubire, de jale şi de dorŭ, plângerĭ duióse ale inimeĭ «Românuluĭ în tóte împregĭurările vieţeĭ sale.»

Şi maĭ expresivŭ o descrie reposatulŭ Costache Negruzzi (*Scrierĭ*, ed. Socec, t. 2 p. 26) :

«De cândŭ eramŭ încă micŭ,
«Doĭna sciŭ şi doĭna ḑicŭ,
«Căcĭ Românulŭ cătŭ trăesce
«Totŭ cu doĭna se mândresce.
«Eŭ cu doĭna mĕ plătescŭ
«De birŭ şi de boerescŭ ;
«Boiĭ meĭ cândŭ audŭ doĭnă,
«Ară ţelină şi moĭnă,
«Şi ĭmĭ sémĕnŭ celŭ ogorŭ
«Cântândŭ doĭnele de dorŭ ;
«Iarŭ de-audŭ vre-o fetiţă
«Cântândŭ doĭna 'n poeniţă,
«Alergŭ fuga de-o găsescŭ
«Şi de doĭna ĭĭ vorbescŭ ;
«Ea m' ascultă bucurósă,
«Căcĭ e mândră şi frumósă,
«Şi'mĭ ḑice că m'a ĭubi
«Dacă doĭna ĭ-oiŭ vorbi.
«Vĕ spunŭ dreptŭ, orĭ-ce mi'ţĭ face :
«Doĭna sciŭ şi doĭna 'mĭ place.. !»

«Doĭna» nu este melancolica elegiă, dela ἔλεγος «plângere». Ea nu pórtă haĭnă lungă şi nu geme pe morminte ca :

La plaintive élégie en longs habits de deuil..

Scurtă ca şi simţimîntulŭ, ea este simţimîntŭ sub orĭ-ce formă : tristeţă şi bucuriă, amorŭ şi ură, entusiasmŭ şi desperare, pace şi resboiŭ.

Darŭ de unde vine cuvîntulŭ *doĭnă?*

Scriitorĭi noştri aŭ emisŭ pînă acumŭ în acéstă privinţă o mulţime de părerĭ deosebite.

După Lexiconulŭ Budanŭ (pag. 163), *doĭna* se datorésce Grecilorŭ din forma dorică δην saŭ δαν «Jupiter». Δην saŭ δαν se întrebuinţaŭ în adevĕrŭ în Beoţia şi pe insula Creta ca variante din δευς, precumŭ şi alăturĭ cu ζευς exista variantulŭ ζαν; darŭ în ce modŭ părintele Olimpuluĭ din Teba luĭ Cadmŭ saŭ dela Cnosulŭ celŭ cu labirintulŭ luĭ Dedalŭ va fi trecutŭ în Dacia, pentru a se metamorfosa aci într'unŭ «cântecŭ», acésta este o ghicitóre, pe care nicĭ chiarŭ Beoţianulŭ Edipŭ n'arŭ fi fostŭ în stare s'o deslege.

Şi maĭ cĭudată e opiniunea reposatuluĭ boierŭ Iordache Mălinescu din Moldova, carele ţicea în *Fóia pentru minte* dela Braşovŭ (1842, p. 98), că *doĭna* derivă saŭ din «donativum», o sumă de banĭ ce primĭaŭ ostaşiĭ romanĭ în darŭ dela împĕraţiĭ după o biruinţă, saŭ din numele «Dunăriĭ», saŭ în fine dela ţeiţa «Diana» ; o triplă etimologiă de treĭ orĭ inadmisibilă.

Dicţionarulŭ Laurianŭ-Massimŭ aduce pe *doĭnă* din latinulŭ «doleo», de unde, după unŭ articolŭ-publicatŭ în ţiarulŭ *Familia* dela Pesta din 1869, ea va fi decursŭ printr'o formă ipotetică «dolina», ca şi *moĭnă* dintr'o «mollina» dela «mollis». Din nenorocire, nu numaĭ *dolina* şi *mollina* nu ne întîmpină nicăiriĭ în vre-unŭ felŭ de latinitate şi nicĭ într'unŭ dialectŭ romanicŭ vechiŭ saŭ noŭ, darŭ e greşitŭ pînă şi terminulŭ de comparaţiune, căcĭ *moĭnă* la Românĭ este unŭ curatŭ slavismŭ, însemnândŭ locŭ spĕlăcitŭ, dela rădăcina slavică *my-* «a spĕla», de unde masculinulŭ *moĭnŭ* şi femininulŭ *moĭna* «ce-va de spĕlatŭ», litvanesce *maiva* «baltă». Decĭ, nicĭ *moĭnă*

din *mollina*, nici *doĭnă* din *dolina*, deşi ambele rimézĕ chiarŭ în poesia lui Negruzzi.

Din tóte etimologiele însă, cea mai extravagantă este cea propusă de d. Cihac (t. 2 p. 98), care, după ce afirmă că rolulŭ fundamentalŭ alŭ «doĭnei» este de a fi cântată «sur des flutes», conchide apoi că *doĭnă* derivă din serbulŭ *dvoĭnitza* «flute double» dela slaviculŭ *dvoĭnŭ* «double». Dar atunci, în locŭ de a alerga la slaviculŭ *dvoĭ-*, de ce óre să nu preferimŭ o derivaţiune din românulŭ *doĭ*, sub pretextŭ că rolulŭ fundamentalŭ alŭ «doĭnei» arŭ fi fostŭ de a fi cântată de *doĭ*: de unŭ flăcăŭ şi de o fétă? Este o glumă, dar o glumă mai potrivită, în orĭ-ce casŭ, decâtŭ gluma pe care nĭ-o dâ d. Cihac fără a avé aerulŭ de a glumi.

Ca să isprăvimŭ o dată cu acestŭ registru de părerĭ, mai adaugŭ pe a bĕtrânuluĭ Cantemirŭ. Elŭ credea (*Descript. Mold.* ed. Papiŭ, p. 141) că *Doĭnă* se va fi chiămatŭ la Dacĭ ţeulŭ saŭ ţîna resboiuluĭ, fiind-că acestŭ cuvîntŭ — ţice elŭ — începe totŭ-d'a-una la Românĭ cântecele lorŭ de luptă: «praeponitur enim cunctis quae fortiter în bello referunt canticis».

Opiniunea luĭ Cantemirŭ, orĭ-câtŭ de arbitrară, are unŭ meritŭ. Ea deşteptă o întrebare fórte seriósă: părinţiĭ noştri moştenit'aŭ eĭ puternica lorŭ inspiraţiune poetică dela Romanĭ orĭ dela Dacĭ?

Istoria a constatatŭ de-multŭ, că nemicŭ n'a fostŭ mai prozaicŭ ca severa naţiune de soldaţĭ şi jurisconsulţĭ, crescută de sĕlbateca lupóică pe ţermiĭ Tibruluĭ. «Peu de nations — ţice Michelet — me «semblent s'être trouvées dans des circonstances moins favorables à «la poésie. Des populations hétérogènes, enfermées dans les mêmes «murs, empruntant aux nations voisines leurs usages, leurs arts et «leurs dieux; une société tout artificielle, récente et sans passé; la «guerre continuelle, mais une guerre de cupidité plus que d'enthou«siasme; un génie avide et avare. Le Clephte, après le combat, «chante sur le mont solitaire. Le Romain, rentré dans sa ville avec «son butin, chicane le sénat, prête à usure, plaide et dispute. Ses «habitudes sont celles du jurisconsulte, il interroge grammaticale«ment la lettre de la loi, ou la torture par la dialectique, pour en «tirer son avantage. Rien de moins poétique que tout cela. La poésie

«ne commença pas dans Rome par les patriciens, enfants ou disciples «de la muette Etrurie, qui dans les fêtes sacrées défendaient le chant «et ne permettaient que la pantomime. Magistrats et pontifes, les «*pères* devaient porter dans leur langage cette concision solemnelle «des oracles, que nous admirerons dans leurs inscriptions. Quant «aux plébéiens, ils représentent dans la cité le principe d'opposition, «de lutte, de négation. Ce n'est pas encore là que nous trouverons «le génie poétique.» (*Hist. romaine*, t. II ch. 6).

Poesia poporană a Romeĭ se póte judeca destulŭ de bine după următorulŭ non-sensŭ, reprodusŭ de Flavius Vopiscus şi pe care legionariĭ îlŭ cântaŭ luĭ Aurelianŭ :

«Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus.
«Unus homo mille, mille, mille, mille decollavimus.
«Mille, mille, mille, vivat, qui mille, mille occidit.
«Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis...

Alte bucăţĭ analóge a se vedé în colecţiunea luĭ Edelstand du Méril a poesielorŭ poporane latine anterióre secolului XII; ĭar despre cea maĭ veche fasă veţĭ disertaţiunea celebruluĭ Corssen (*Origines poësis romanae*, Berl. 1846), unde se constată (pag. 7) că Roma : «adversaria erat incrementis popularis poesis.»

Fost'aŭ totŭ atâtŭ de prozaicĭ Daciĭ? Lasŭ la o parte pe Orfeŭ, pe Museŭ, pe Tamiris, miticiĭ fundatorĭ aĭ poesieĭ şi musiceĭ grece, pe carĭ înşişĭ Eleniĭ îĭ recunosceaŭ a fi fostŭ toţĭ din marea ginte tracică, de unde eraŭ şi Daciĭ. Mĕ mărginescŭ a cita o singură autoritate, dar care se referă directamente la Traciĭ dela Dunăre. Teopompŭ, scriindŭ pe la anulŭ 350 înainte de Cristŭ, ne spune că Geţiĭ mergŭ în ambasadă ţinêndŭ harpe şi sbârnâindŭ din ele : Γέτας κιθάρας ἔχοντες καὶ κιθαρίζοντες τὰς ἐπικουρικείας ποιοῦνται (Theopomp. Fragm. 244, ed. Didot p. 319).

Dacă vomŭ pune dară în cumpĕnă natura prozaică a Romanilorŭ şi geniulŭ poeticŭ alŭ Dacilorŭ, va fi legitimŭ a conchide că admirabilele nóstre «doĭne», negreşitŭ ca genŭ, nu ca materiă, sunt moştenite dela aceştĭ din urmă.

Ast-felŭ Cantemirŭ avea dreptate de a căuta pe *doĭnă* la Dacĭ.

Maĭ întâĭu însă, care este forma cea primitivă a acestuĭ cuvîntŭ?

In Transilvania, alături cu *doĭnă*, se aude pînă astădĭ *daĭnă*, după cumŭ atestă d. Bariţŭ în *Fóia pentru minte*, 1842, p. 101. Acésta e fórte importantŭ. Limbile ario-europee admitŭ trecerea sonuluĭ maĭ înaltŭ *a* la sonulŭ maĭ scădutŭ *o*, nicĭ o dată însă nu se justifică casulŭ contrariŭ de urcarea luĭ *o* la *a*, afară de unele excepţiunĭ explicabile şi câte o dată numaĭ părute, bună óră românesce chiarŭ în cuvîntulŭ pe care l'amŭ întrebuinţatŭ acuma : „afară". *Afară* vine din „ad-foras" prin intermediulŭ emfaticuluĭ „afoară", ca şi *masă* din «mensa» prin intermediulŭ emfaticuluĭ „measă". In *afară* din «afoară» nu s'a schimbatŭ *o* în *a*, ci s'a supresŭ *o* celŭ vrimitivŭ, remănêndŭ numaĭ *a* din emfasă. Forma cea veche a porbeĭ *doĭnă* este dară acea conservată în Transilvania : *daĭnă*.

O dată restabilitŭ acestŭ prototipŭ, ne împedecămŭ în *daĭnă* de diftongulŭ *ai*, asupra căruĭa cade tonulŭ. In graĭurile din familia ario-europeă diftongulŭ *ai* este maĭ adesea o emfasă saŭ aşa numita gunificaţiune din *i;* însă póte fi şi altŭ ce-va. De'ntâiŭ, póte să fie unŭ *i* strămutatŭ de aĭurĭ, ca în metatesa *aibă* în locŭ de *abiă* din latinulŭ «habeat». Alŭ doilea, póte să fie ceia ce gramaticele nóstre numescŭ unŭ *i* epenteticŭ, ca în *mâine* din «mane». Dacă e gunificaţiune, cuvîntulŭ se reduce la *dina;* dacă e metatesă, la *dania;* dacă e epentesă, la *dana*. Pe care să alegemŭ? Cumŭ vomŭ descoperi adevĕrulŭ? Trebuĭ să plecămŭ prin lume, înarmaţĭ cu tótă rigurositatea metodeĭ comparative, căutândŭ pretutindeniĭ pe surorile *daĭneĭ*, fără carĭ dînsa arŭ remâné în vecĭ unŭ misterŭ.

Vomŭ începe prin a înlătura ipotesa cea metatetică, de vreme ce „dania", din care să se pótă deduce *daĭnă* prin strămutarea luĭ *i*, nu se găsesce nicăirĭ. Chiarŭ de s'arŭ găsi, «dan-ia» n'arŭ diferi de «dan-a» prin rădăcină, ci prin sufixŭ. Ne maĭ remânŭ dară celelalte doue: «dana» şi «dina». Ambele oferă multe probabilităţĭ; însă numaĭ una din ele resistă pînă 'n fine la tóte operaţiunile analiseĭ critice.

Amŭ spusŭ că *i* în *daĭnă* póte fi o epentesă din «dana». In adevĕrŭ, în dialectulŭ celto-irlandesŭ *dán* este «cântecŭ» saŭ «poemă»; ĭar la capĕtulŭ opusŭ alŭ lumiĭ ario-europee, în limba persiană *danah* însemnéză, printre maĭ multe altele, o ariă cântată de unŭ corŭ de

146659

BIBLIOTECA Centrală Universitară Bucureşti

femeĭ: «vox mulierum concentum edentium» (Vullers, *Lex. pers.* t. I p. 914). Ambele forme presupunŭ o temă *dana* «cântecŭ», din care arŭ veni directamente prin epentesă daciculŭ *daĭna*. Celticulŭ *d* şi persianulŭ *d* corespundêndŭ într'unŭ modŭ regulatŭ sanscritulŭĭ *dh*, acéstă temă ne conduce la rădăcina *dhan* «a suna», de unde «cântecŭ» în sensŭ de sunetŭ, întocmaĭ ca vechiulŭ francesŭ *sonet*, italianulŭ *sonetto* «cântecŭ» din latinulŭ «sonus». Nemicŭ nu póte fi maĭ normalŭ ca acéstă etimologiă a *daĭneĭ*.

Admiţêndu-se însă ca prototipŭ forma *dina*, noĭ găsimŭ în limba zendică *daênâ* (=*daina*), gunificaţiune din *dina* dela rădăcina *di* «a vedé», însemnândŭ «lege», de unde prin o transiţiune logică posterióră persianulŭ *din* şi arménulŭ *den* «religiune». Dela l e g e pînă la c â n t e c ŭ distanţa se pare a fi cam mare, deşi în aniĭ trecuţi nu sciŭ cine dela Iaşi într'o bună diminéţă s'a apucatŭ a versifica codulŭ nostru civilŭ, eramŭ să ḑicŭ Codulŭ luĭ Napoleon. Ceia ce e ridicolŭ în secolulŭ XIX, a fostŭ însă fórte seriosŭ în anticitate. Strabone (III. I. § 6) ne spune că Turdetaniĭ în Spania aveaŭ legĭ în versurĭ, νόμους ἐμμέτρους, cu maĭ multe miĭ de anĭ anterióre luĭ Cristŭ. Chiarŭ aci la noĭ, în aurifera Olteniă, înainte de stabilirea Dacilorŭ locuĭa poporulŭ Agatirsiĭ, care avea de asemenea legĭ în versurĭ, după cumŭ ne asigură Aristotele (*Problem.* 28). Este dară legitimŭ de a conchide că zendiculŭ *daênâ* (=*daina*) însemna întâiŭ «cântecŭ», maĭ în urmă «lege». Acésta se potrivesce şi cu derivaţiunea sa din rădăcina *di* «a vedé», căcĭ totŭ aşa eleniculŭ ἀοιδός şi sanscritulŭ *kavi*, ambele cu accepţiune posterióră de «cântăreţŭ», însemnéză propriamente pe «vĕḑĕtorŭ». Ce-va maĭ multŭ. In texturile zendice citate de Justi (*Handb.* p. 143) *daênâ* nu figuréză nicăiriĭ cu sensulŭ de «cântecŭ»; din fericire însă acéstă semnificaţiune, ba încă anume acea de «cântecŭ consacratŭ prin tradiţiune», o constată Haug în alte texturĭ zendice, dintre carĭ unulŭ, anume din Vendidâd, codulŭ moralŭ alŭ religiuniĭ zoroastrice, îndémnă pe fete de a învĕţa «daine». Cu acéstă ocasiune, Haug observă (*Zeitschr. d. d. morgenländ. Gesellsch.* t. 9, 1855, d. 692): «Merkwürdigerweise hat sich dieses *daênâ in* «*seiner ältern Bedeutung Lied* noch in dem Litthauischen *daina*,

«womit gewöhnlich die schönen Volkslieder der Litthauer bezeich-«net werden, erhalten».

Pas' acumŭ de maĭ alege una din doue! *Daĭna* este ea epentesă din *dana*, de unde celto-irlandesulŭ *dán* şi persianulŭ *danah?* orĭ fi-va ea o gunificaţiune din *dina*, de unde zendiculŭ *daênâ*, persianulŭ *din* şi arménulŭ *den* ? Care să fie criteriulŭ de preferinţă ?

Există câte unŭ argumentŭ pentru fie-care din ambele ipotese.

In limba maghiară *danolni* însemnéză a cânta. Dacă Ungurĭ vorŭ fi împrumutatŭ cuvîntulŭ dela Românĭ, atuncĭ l'aŭ primitŭ sub forma *dana*, şi prin urmare *i* în *daĭnă* arŭ fi o epentesă posterióră secolulŭĭ IX. Filologia comparativă probézăînsă prin maghiarulŭ *dal* «cântecŭ» că verbulŭ *danolni* este unŭ denominativŭ, a căruĭ formă corectă e *dalolni*, de unde *danolni* prin dissimilaţiune, pentru a înlătura vecinătatea a doĭ *l* în «da*l*o*l*ni» (cfr. Boller în *Sitzungsber. d. wien. Akad.* hist. Kl. 1857, t. 23 p. 409). Intre alŭ nostru *daĭnă* şi maghiarulŭ *danolni* resultă dară o asemĕnare de azardŭ.

Ipotesa de gunificaţiune se susţine printr'unŭ argumentŭ multŭ maĭ solidŭ. La Litvanĭ cânteculŭ poporanŭ, după cumŭ amŭ vĕdŭt'o deja maĭ susŭ din cele ḑise de Haug, se chiamă *daina*, de unde *dainoti* —a cânta cântece poporane, *dainotojis*—cântăreţŭ, *daininkas*—poetŭ, etc. Orĭ-câtŭ de tare arŭ pretinde d. Cihac (t. 2 p. 98) că «ces mots ne paraissent pas identiques», identitatea de formă şi de semnificaţiune între românulŭ *daĭnă* şi litvanulŭ *daina*, ca şi acea între litvanulŭ *daina* şi zendiculŭ *daênâ*, e perfectă. In limba litvană însă nu există de locŭ epenteticulŭ *i*, astfelŭ că prototipulŭ *dana* pentru *daina* arŭ fi acolo o imposibilitate, afară numaĭ cândŭ Litvanĭ vorŭ fi împrumutatŭ cuvîntulŭ gata dela Românĭ. Acestŭ împrumutŭ s'arŭ justifica prin următórele doue împregiurărĭ : 1. vorba *daina* nu se află în limbile slavice, cu carĭ Litvanĭ sînt în cea maĭ strînsă încuscrire ; 2. Românĭ şi Litvanĭ catŭ să fi trăituŭ o dată în vecinătate, deşi în relaţiunĭ ostile unĭĭ cu alţiĭ, de vreme ce limba nóstră exprimă pînă astăḑĭ ideia de inimicŭ şi de păgânŭ prin «litfă rea», «litfă păgână», «litfă spurcată» etc., după cumŭ o scie şi d. Cihac (t. 2, p. 173). Dacă însă *i* în *daina* nu e epentesă, ci gunificaţiune, atuncĭ motivele de a admite împrumutulŭ

devinŭ slabe. Dacii şi Litvanii puteaŭ să fi conservatŭ vorba, fie-care pe o cale independinte, din zestrea comună ario-europeă, cu atâtŭ mai multŭ că numirile poporane de cântecŭ nu pré se ieaŭ dela străini: orĭ-câtŭ de îndelungată a fostŭ vecinătatea nóstră cu Slavii, noi n'amŭ primitŭ dela dînşii nicĭ unŭ termenŭ de acéstă natură.

Vedeţi dară, că argumentele pentru şi contra între *dana* şi *dina* remânŭ pînă aci aprópe de forţă egală, deşi cumpĕna începe deja a se pleca în favórea luĭ *dina*.

Filologiĭ n'aŭ cunoscutŭ vorba română *daĭnă*. Eĭ s'aŭ mărginitŭ, prin urmare, a cerceta originea *daineĭ* litvane. Johannes Schmidt (ap. Fick, *Vergl. Wörterb.* ed. 2. p. 96) bănuesce formaţiunea eĭ din leticulŭ *di-t* «a danţa». Schleicher (*Litauische Gramm.* p. 120) ḑice că ea póte să derive din litvanulŭ *deja* «plângere», *dejouti* «a se plânge». Ambele aceste părerĭ, nesusţinute prin nemicŭ, isoléză cu totulŭ pe *daina* de restulŭ limbilorŭ ario-europee. Pictet (*Origines*, t. 2 p. 487) o înrudesce cu celto-irlandesulŭ *dán* şi cu persianulŭ *danah*, darŭ nu explică pe *i* din «daina», ceia-ce răpesce acesteĭ etimologie orĭ-ce valóre. Albert Weber, unŭ indianistŭ de prima ordine, combate pe Pictet, identificândŭ pe *daina* cu zendiculŭ *daênâ*. Elŭ mai adaugă (Kuhn, *Beiträge*, t. 4 p. 278) unŭ faptŭ fórte ponderosŭ. Deşi în sanscrita clasică lipsesce corespondintele regulatŭ alŭ zendiculuĭ *daênâ*, se află totuşĭ în dialectulŭ mai vechiŭ din imnele vedice, unde figuréză sub forma *dhainâ*. Fick (loc. cit.) se pronunţă şi elŭ pentru identitatea litvanuluĭ *daina* cu zendiculŭ *daênâ*, admitêndŭ ca prototipŭ comunŭ forma *dainâ*. Étă dară că érăşĭ nu mai sciĭ cuĭ să daĭ preferinţă! gunificaţiuniĭ saŭ epentesciĭ?

Dosarulŭ trebue revĕḑutŭ. Amŭ comisŭ, póte, vr'o scăpare din vedere. Este adevĕratŭ că *i* în *mâine* din «mane» e epenteticŭ; darŭ acestŭ *i* să fie óre comparabilŭ cu *i* din *dainâ?* In *mâine, câine, pâine* etc. *i* se intercaléză înainte de *n*, acestŭ *n* fiindŭ însă urmatŭ de o vocală móle, nu de unŭ *a* saŭ *ă* ca în «*dainâ*». Apoĭ *i* se intercaléză acolo după unŭ *ă* saŭ *â*, nu după unŭ *a* clarŭ. Ore se află în limba română unŭ singurŭ exemplu de *i* epenteticŭ precesŭ de unŭ *a* clarŭ şi succesŭ de unŭ *na* saŭ *nă?* Nu se află. Din contra, una singură din aceste două clausule ajunge pentru a împedeca na-

scerea epenteticului *i*. Ast-felŭ în *mână* din «manus» vocala ce precede e obscură, darŭ epentesa totuşi nu intervine din causa finalului *ă*, pe cândŭ la pluralŭ ea îşi face locŭ în *mâinile*, fiind-că după *n* urmézŭ de astă dată o vocală móle. Chiarŭ de 'naintea nasaleĭ labiale *m* în *faĭmă* din latinulŭ «fama» *i* nu este epenteticŭ, ci metateticŭ, furişându-se prin analogiă din *defaĭmă* în locŭ de *defamiă* din «diffamia». Aşa dară *i* în *daĭnă* nu póte fi epentesă. Gunificaţiunea a căştigatŭ procesulŭ.

Acumŭ să formulămŭ sentinţa. Radicala *dhi* însemnézŭ în limba sanscritŭ «a cugeta»; în zendica *di* şi în perso-achemenidica *dhi* «a vedé»; persianulŭ *didan*. Forma participială este *dhîna* saŭ *dîna* «cugetatŭ, vĕḑutŭ». De aci femininulŭ cu gunificaţiune *dhainâ*, *daênâ*, *daina* «ce-va cugetatŭ saŭ vĕḑutŭ», ĭea înţelesulŭ de «cântecŭ» deja în acea epocă pre-istorică, în care familia ario-europeă nu se trunchiase încă în diverse ramure. Gintea tracică, adecă fracţiunea sa dacică, căci cuvîntulŭ nu se găsesce la Albanesĭ, conservă acéstă antică semnificaţiune, transmiţênd'o apoĭ Românilorŭ. Pe de altă parte, o conservă şi Litvaniĭ. Gintea persică, din contra, modifică sensulŭ primitivŭ alŭ cuvîntuluĭ, schimbândŭ pe «cântecŭ» în «lege», după cumŭ şi latinesce *carmen* «cântecŭ» a căpĕtatŭ cu timpulŭ înţelesulŭ de formulă judiciară: «cruciatus carmina» saŭ «rogationis carmen», pe cândŭ exemple contrare de trecerea logică dela «lege» spre «cântecŭ» nu ne întîmpină nicăiriĭ. Daciĭ şi Litvaniĭ aŭ fostŭ dară, dintre tóte némurile congenere, singuriĭ cariĭ aŭ păstratŭ intactă în fondŭ şi în formă pe *daina*, una din moştenirile cele maĭ frumóse ale primordialeĭ limbĭ ario-europee, care ne arétă pe străbuniĭ noştri comuniĭ, cu multŭ înainte de cele maĭ vechĭ inscripţiuniĭ monumentale, numindŭ poesia «cugetare» şi «visiune», după cumŭ numiaŭ pe Dumneḑeŭ «luminosŭ».

Dar resultatulŭ studiuluĭ de faţă, constatândŭ originea nelatină a «doineĭ» române, presintă unŭ altŭ interesŭ maĭ immediatŭ, maĭ specialŭ, mărginitŭ în sfera familieĭ romanice.

Dacă poesia poporană la noĭ, şi anume acea lirică, nu este de proveninţă latină, atunci ea nu póte fi de proveninţă latină nicĭ la fraţiĭ nostri din Occidinte, de óră ce Romaniĭ aŭ fostŭ o naţiune de

o potrivă prozaică pretutindeni. Acolo însă substratulŭ etnicŭ antelatinŭ n'a fostŭ tracicŭ, ca la Dunăre, ci a fostŭ parte ibericŭ, parte nedeterminatŭ încă, dar mai cu sémă celticŭ. În Galia şi 'ntr'o regiune întinsă din Spania şi Italia, Latinii s'aŭ impusŭ Celţilorŭ întocmai după cumŭ în Carpaţi ei s'aŭ suprapusŭ Dacilorŭ. Deci poesia poporană lirică în Francia aprópe peste totŭ, acea spaniolă şi italiană mai-mai pe jumătate, negreşitŭ nu ca limbă, ci ca inspiraţiune, ca genŭ şi ca spiritŭ, trebui să fie de proveninţă celtică. Cercetări serióse în acestŭ sensŭ s'aŭ începutŭ deja de câtŭ-va timpŭ, dintre cari vomŭ indica aci remarcabilulŭ studiŭ alŭ lui Nigra: «La poesia popolare italiana» (*Romania*, t. 5, 1876, p. 417-52), unde dovedesce că muza lirică a poporului din Italia nordică este de o natură eminamente celtică. A se vedé de asemenea articlulŭ lui Bartsch: «Ein keltisches Versmass im Provenzalischen und Französischen» (*Zeitschr. f. roman. Philologie*, t. 2, 1878, p. 195—219).

Aşa dară, la toţi Neo-latinii d o ĭ n a e autoctonă: la Apusŭ— celtică, la Resăritŭ — dacică...

III.

DOĬNA

RESTÓRNA PE RÖSLER.

In studiulŭ despre «Doĭnă», publicatŭ maĭ susŭ (pag. 11-12), amŭ lăsatŭ cu desăvîrșire la o parte pe reposatulŭ Rösler. Ținta nóstră fundamentală era de a demonstra paralelismulŭ în originea ante-romană a poesieĭ poporane neo-latine: la apusŭ prin Celțĭ, la rĕsăritŭ prin Tracĭ. Ne-amŭ feritŭ dară de a atinge măcarŭ în trécĕtŭ o altă cestiune totŭ atâtŭ de importantă, dar cu totulŭ diferită: ne'ntrerupta continuitate a elementuluĭ românescŭ între Carpațĭ și Dunăre. In adevĕrŭ, acolo ne interesa, în tesă generală, sorgintea muzeĭ lirice la Românĭ, ĭar nicĭ decumŭ migrațiunile curatŭ politice, cis- și trans-danubiane, ale străbunilorŭ noștri în cursŭ de unŭ mileniŭ și jumĕtate.

Din fericire, cuvîntulŭ d o ĭ n ă, după ce a revĕrsatŭ o adă asupra începuturilorŭ poetice ale națiuniĭ române, póte să maĭ concurgă acuma, într'unŭ chipŭ neașteptatŭ, la deslegarea ce leĭ-l'alte probleme.

După Rösler, colonĭĭ romanĭ, aduși de Traianŭ în cucerita Daciă, nu vorŭ fi avutŭ timpŭ de a se fusiona cu indigenĭĭ, căcĭ Aurelianŭ, după maĭ puținŭ de doĭ secolĭ, ĭ-a strămutatŭ peste Dunăre, de unde o parte din posteritatea lorŭ se va fi întorsŭ în Carpațĭ tărdiŭ, fórte tărdiŭ, abia în secolulŭ XII saŭ chĭarŭ XIII. Maĭ pe scurtŭ, noĭ suntemŭ o ruptură medievală din actualiĭ Macedo-românĭ.

In opositiune cu acéstă teoriă, eŭ m'amŭ încercatŭ a dovedi în *Istoria critică a Românilorŭ*, cumcă regiunea destulŭ de întinsă «dela Severinŭ pînă 'n Haţegŭ, dela munţiĭ Temeşianeĭ pînă 'n Oltŭ» (t. 1, ed. 2, p. 306), adecă întréga Olteniă cu făşiele învecinate din Banatŭ şi din Transilvania, n'a încetatŭ nicĭ o dată, dar nicĭ o dată, de a fi românéscă. Acelaşĭ resultatŭ l'amŭ dobânditŭ apoĭ în studiulŭ meŭ : «Ḍîna Filma» (Bucur. 1877).

Pentru a decide într'unŭ modŭ definitivŭ între ambele direcţiunĭ, trebuĭa unŭ textŭ positivŭ, pe care l'a şi descoperitŭ de curêndŭ profesorulŭ Vasilievski în biblioteca Sinodală dela Moscva. Este unŭ «Στρατηγικὸν», scrisŭ în a doua jumĕtate a secoluluĭ XI de cătră unŭ mare boerŭ bizantinŭ Kekaumenos, amestecatŭ personalmente în tóte afacerile de atuncĭ ale Bulgarieĭ. Intre cele-l'alte pasage din acestŭ manuscriptŭ, ĭată anume acela, care ni se pare a fi categoricŭ contra luĭ Rösler şi aprópe în aceĭaşĭ mĕsură favorabilŭ teorieĭ mele :

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς [ἐστι] καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὀρθὴν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγονιζόμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ· ὀμνύμενον καθ' ἑκάστην ὅρκους φρικωδεστάτους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ῥαδίως· ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκνίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἁπλουστέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρός τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἑάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πό-

Să sciţĭ dela mine, voĭ şi nepoţiĭ voştri, că alŭ Vlachilorŭ némŭ e necredincĭosŭ la culme şi stricatŭ, nicĭ luĭ Dumneḍeŭ ţinêndŭ credinţă dréptă, nicĭ împĕratuluĭ, nicĭ rudeĭ saŭ amiculuĭ, ci silindu-se a-ĭ amăgi pe toţĭ. Marĭ mincĭunoşĭ şi tâlharĭ vestiţĭ, eĭ sunt pururea gata a jura prietenilorŭ cele maĭ grozave juramínte, şi a le călca apoĭ cu uşurinţă, făcêndŭ frăţiĭ de cruce şi cumetriĭ, meşteri de a înşela prin ele pe ceĭ proştĭ. Nicĭ o dată n'aŭ fostŭ eĭ cuĭ-va cu credinţă, nicĭ chiarŭ vechilorŭ împĕraţi aĭ Romanilorŭ. Impĕratulŭ Traianŭ îĭ atacase, ĭ-a strivitŭ de totŭ şi ĭ-a robitŭ, uciḍêndŭ pe împĕratulŭ lorŭ Decebalŭ, alŭ căruĭa capŭ a fostŭ înfiptŭ într'o suliţă în mijlocŭlŭ oraşuluĭ Roma. Eĭ sunt aşa numiţiĭ

λει 'Ρωμαίων. Οὗτοι γάρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι; ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰκοῦσιν, ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυρωμάτων ἐληίζοντο τὰς χώρας τῶν 'Ρωμαίων· ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα...

Dacĭ și Besĭ. De 'ntâiŭ locuiseră în vecinătatea Dunărĭĭ și a fluviuluĭ Saŭ, numitŭ astădĭ Sava, unde acumŭ locuescŭ Serbiĭ, în locurĭ tarĭ și grele de străbătutŭ, pe carĭ rădemându-se, fățărĭaŭ iubire și supunere către vechiĭ împĕrațĭ, pe cândŭ din întăririle lorŭ năvălĭaŭ și pustiĭaŭ provinciele Romanilorŭ, încâtŭ aceștĭa, perdêndŭ rĕbdarea, precumŭ amŭ spus'o, ĭ-aŭ strivitŭ. Atuncĭ fugindŭ de acolo, eĭ s'aŭ respânditŭ în totŭ Epirulŭ și Macedonia, ceĭ maĭ mulțĭ s'aŭ aședatŭ în Elada...

(Vasilievski, Совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка, Petersb., 1881, p. 106—2. 169.)

In acestŭ pasagiŭ cată să distingemŭ treĭ elemente diverse :

1°. Caracteristica Românuluĭ din punctulŭ de vedere alŭ inamicilorŭ seĭ trans-danubianĭ, cărora le venĭa fórte la socotélă, negreșitŭ, de a dice că străbuniĭ noștri ĭĭ invingeaŭ tălhăresce, ĭar nu voĭnicesce; ce-va analogŭ cu chipulŭ cumŭ ne-aŭ zugrăvitŭ totŭ-d'a-una și ne maĭ zugrăvescŭ Ungurĭĭ, ba nu tocmaĭ departe și de opiniunea medievală a Bulgarilorŭ despre «Românŭ — pisică» (cfr. Hasdeŭ, *Cuvente den bătrâni*, t. 2 p. 185).

2°. Confuse reminiscințe literare : pare-se din Constantinŭ Porfirogenetŭ despre rîulŭ Sava în legătură cu Dunărea (*De administr. imp.* XLII); din Dione Cassiŭ despre tăiarea capuluĭ luĭ Decebalŭ (ed. Gros, IX, 419); apoĭ nu maĭ scimŭ de unde despre Bessĭ, probabilmente din Strabone, unde acestŭ poporŭ tracicŭ din Balcanĭ figurézā ca «tălharĭ peste tălharĭ» : Βέσσοι «δὲ οἵπερ τὸ πλέον τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Αἵμου, καὶ ὁ πὸ τῶν λῃ- «στῶν λῃσταὶ προσαγορεύονται... (Strab. VII. 5 § 12), ceĭa ce va fi îndemnatŭ pe Kekaumenos de a-ĭ înrudi cu Românĭĭ, caracterisațĭ de către dînsulŭ în acelașĭ modŭ : «ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνυ».

3º. Tradițiunea despre venirea Macedo-românilorŭ din regiunea serbéscă a Dunării.

Numaĭ acestŭ din urmă elementŭ oferă o adevĕrată însemnătate. Este învederatŭ că Bulgariĭ, cu carĭ Kekaumenos era amicŭ, și Româniĭ, în mijlocŭlŭ cărora elŭ trăia în Tesalia, ĭ-aŭ povestitŭ că: «légănulŭ Vlachilorŭ, de unde eĭ s'aŭ respân-«ditŭ apoĭ în Epirŭ, în Macedonia, în Elada, a fostŭ la Dunăre, «fiindŭ goniți de acolo prin năvălirea Serbilorŭ.» Acesta este fondulŭ tradițiuniĭ. Restulŭ, unde însușĭ împĕratulŭ Traĭanŭ ni se represintă ca strivindŭ și alungândŭ pe Românĭ și cele-l'alte, aparține cu deplinătate lecturelorŭ celorŭ nerumegate ale luĭ Kekaumenos în Dione Cassiŭ și pe aĭurĭ. In acea tradițiune nu este nemicŭ despre Aurelianŭ. E vorba de unŭ șirŭ de migrațiunĭ cu multŭ posterióre, próspete încă pe atuncĭ în memoriă, tóte dela nordŭ spre sudŭ, dela Dunăre pînă 'n fundulŭ Grecieĭ, nicĭ cumŭ în linia diametralmente opusă, pe care și-o închipuĭa Rösler. Și să se observe bine că aceĭ Românĭ veniaŭ din Serbia, adecă anume din direcțiunea Banatuluĭ și a Olteniei. Serbiĭ năvălindŭ dela crivățŭ, trebuiaŭ să împingă spre méḑă-ḑi pe orĭ-câțĭ Românĭ aŭ găsitŭ în calea lorŭ; dar orĭ-câțĭ n'aŭ fostŭ în drumulŭ invasiuniĭ, care nu s'a atinsŭ de Oltenia și de laturea orientală a Banatuluĭ, aceĭa toțĭ aŭ remasŭ neclintiți pe locŭ: «dela Severinŭ pînă'n Hațegŭ, dela munțiĭ Temeșianeĭ pînă'n Oltŭ». Aceștiĭa însă, străinĭ luptelorŭ din Bulgaria, nu interesaŭ pe Kekaumenos, după cumŭ nu'lŭ interesaŭ nicĭ Unguriĭ saŭ Nemțiĭ.

Iată în ce modŭ descoperirea profesoruluĭ Vasilievski aruncă lumină asupra așa numiteĭ probleme rösleriane. Și totușĭ noĭ persistămŭ a crede, că studiulŭ metodicŭ alŭ limbeĭ române, în tóte fasele eĭ și după tóte dialectele, limpedesce și nu va înceta de a limpedi acéstă cestiune maĭ bine decâtŭ orĭ-ce textŭ curatŭ istoricŭ, fie chiarŭ atâtŭ de prețiosŭ ca celŭ de maĭ susŭ din Kekaumenos.

In opera sa capitală «Romänische Studien», apărută la 1871, Rösler nu vorbesce nicăiriĭ despre *doĭnă*. In orĭ-ce

casŭ, pe atuncĭ elŭ n'arŭ fi fostŭ dispusŭ de a atribui acesteĭ vorbe o origine dacică, de vreme ce într'unŭ pasagiŭ de acolo (pag. 127) abia admite, ca unŭ dubiosŭ «póte», amesteculŭ colonilorŭ romanĭ cu «óre-care» sânge dacicŭ: «die «vielleicht mit einigem dacischen Blute vermischten «römischen Provincialen». Celŭ multŭ, moștenitorŭ alŭ ideelorŭ luĭ Sulzer, elŭ arŭ fi repetatŭ după acesta, că la Românĭ *doi-na* pentru cântecele lumescĭ corespunde luĭ *te-ri-rem* pentru cânturĭ religióse, și că Slovacĭĭ, de câte orĭ fredonézā fără textŭ, o facŭ «mit dem fast gleichlautenden Worte», pe cândŭ Nemțiĭ în asemenĭ ocasiunĭ preferă pe *ti-di-ri-tall-tam* (Sulzer, *Gesch. d. transalpin. Daciens*, t. 2, p. 322-3); o minunată combinațiune, pe care pĕcatŭ că n'a cunoscut'o d. Cihac. Eĭ bine, departe de a re'mprospĕta pe *te-ri-rem* alŭ magistruluĭ seŭ Sulzer, Rösler apare, peste doĭ anĭ după desvoltarea cea laboriósă și multŭ meșteșugită a sistemeĭ sale, cu unŭ articolŭ întitulatŭ «Ce-va despre limba tracică» (*Einiges über das Thrakische* în *Zeitschr. f. die österreich. Gymnasien*, 1873, p. 106), în care iată ce ḍice:

«Wenn das walach. *doĭnă* Lied alt ist, so könnte es leicht «aus dem Dakischen, oder dem Getisch-Thrakischen (Moesi-«ens) stammen, denn von den Nachbarsprachen des Romä-«nischen kennt es keine und das entfernte Litauisch (*dàinà* «Volkslied) stand niemals mit ihm in Berührung...»

Adecă:

«Dacă vorba română *doĭnă* «cântecŭ» e veche, atuncĭ ea «póte lesne să derive din limba dacică saŭ geto-tracică din «Mesia, fiind-ca din graĭurile învecinate n'o cunósce nicĭ u-«nulŭ, ĭar depărtațiĭ Litvanĭ cu *dàinà* «cântecŭ poporanŭ» «n'aŭ statŭ nicĭ o dată în contactŭ cu Româniĭ...»

Sunt curióse cele doue reserve, pe carĭ le stabilesce aci Rösler:

1⁰ «dacă vorba română *doĭnă* e veche...»

2⁰ «din limba dacică saŭ geto-tracică din Mesia..»

Câtŭ pentru prima reservă, vechimea cuvîntuluĭ *doĭnă* la Românĭ e maĭ pe susŭ de orĭ-ce îndoélă. Elŭ resună de secolĭ pretutindenĭ pe tótă întinderea Dacieĭ luĭ Traĭanŭ, și maĭ alesŭ în creerĭĭ Carpaților, astfelŭ că popa Sava Bărcianu îlŭ și traduce fórte bine prin «cântecŭ de munte»: «*doĭna*, ein Gebirgslied» (*Roman.-deutsches Wörterb.* p. 72). Resultă dară, chĭarŭ după Rösler, că noĭ amŭ luatŭ pe *doĭna* dela Dacĭ. Fiindŭ însă că acésta l'arŭ fi pusŭ în contradicțiune cu cele spuse altă dată despre pré-puținulŭ amestecŭ alŭ colonilorŭ romanĭ cu Dacĭĭ, elŭ se grăbesce a adăoga: «saŭ din limba geto-tracică din Mesia».

Ramura nordică a Tracilorŭ pare a fi diferitŭ prin limbă de ramura sudică aprópe totŭ așa precumŭ diferă cele doue ramure ale familieĭ linguistice leto-slavice. Litvanĭĭ aŭ pe *daina* «cântecŭ poporanŭ»; Slavĭĭ n'o aŭ de locŭ. In acelașĭ modŭ e posibilŭ ca să fi avutŭ Dacĭĭ pe a nóstră *doĭnă*, fără s'o aĭbă în acelașĭ timpŭ frațiĭ lorŭ de peste Dunăre. La Albanesĭ, uniculŭ restŭ directŭ din ramura tracică sudică, nu există nicĭ o urmă de *doĭnă* în nicĭ unulŭ din sub-dialectele celorŭ doue marĭ dialecte albanese. Albanesce «cântecŭ» se chiamă *kângă* saŭ *kanăkă*, adăogându-se către celŭ «de amorŭ» epitetulŭ *dașurie*, către celŭ «voĭnicescŭ» *haĭdutărie*. Pe de altă parte Bulgariĭ, la prima venire a cărora în Mesia se maĭ găsĭaŭ încă acolo pînă în secolulŭ VII unele remășițe de Tracĭ, după cumŭ a demonstrat'o însușĭ Rösler într'unŭ studiŭ specialŭ (*Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau*, Wien, 1873, p. 42), n'aŭ moștenitŭ dela acestea nemicŭ măcarŭ înruditŭ cu *doĭnă*. Bulgăresce «cântecŭ» se dice cu termenulŭ generalŭ pan-slavicŭ *pĭasnĭa* saŭ *pĭasenĭ*. Prin urmare, pînă la probă contrară, se înlătură și a doua reservă a luĭ Rösler: «din limba geto-tracică din Mesia».

Urmézĭ dară că Românĭĭ din Carpați aŭ pe *doĭna* anume dela Dacĭ. Cumŭ remâne însă atuncĭ cu teoria despre eșirea cea pré-timpurĭă peste Dunăre și re'ntórcerea cea pré-târdĭă

de acolo a străbunilorŭ noștri? In aparință, cestiunea e fórte simplă. Românii — arŭ fi pututŭ respunde Rösler — aŭ luatŭ cu sine la plecare pe *doĭna*, aŭ colindatŭ cu *doĭna* în cursŭ de vr'o mie de anĭ pe unde maĭ trăescŭ pînă astădĭ Macedo-românii, și apoĭ deslipindu-se de aceștiia, cu carĭ formaŭ înainte unŭ singurŭ corpŭ în intervalŭ de aprópe ḑece secolĭ, s'aŭ întorsŭ în Dacia luĭ Traianŭ ducêndŭ ĭarăși cu sine pe *doĭna*. In realitate însă cestiunea e departe de a fi atâtŭ de simplă. Dacă în cursŭ de o mie de anĭ noĭ amŭ fostŭ una cu Macedo-românii în Balcanĭ și la Rodopŭ, cumŭ dară Macedo-românii nu cunoscŭ și eĭ pe *doĭna*? Faptulŭ positivŭ este că eĭ n'o cunoscŭ, întocmaĭ după cumŭ n'o cunoscŭ Albanesiĭ și n'o cunoscŭ Bulgariĭ. Peste Dunăre, afară numaĭ dóră d'a-lungulŭ eĭ pe la coloniele moderne daco-române, *doĭna* nu se află nicăirĭ.

Să aplicâmŭ acumŭ acestŭ fenomenŭ cătră ambele ipotese în luptă: de'ntâiŭ, cătră ipotesa ne'ntreruptei continuități a Românilorŭ în Carpați, și anume în Banatŭ și'n Oltenia, precumŭ amŭ susținut'o eŭ și precumŭ o confirmă textulŭ luĭ Kekaumenos; apoĭ cătră ipotesa cea opusă a luĭ Rösler.

Dacă Românii n'aŭ deșertatŭ nicĭ o dată Dacia, ci numaĭ din timpŭ în timpŭ, în totŭ cursulŭ véculuĭ de mijlocŭ, reversaŭ peste Dunăre stoluri, din carĭ descindŭ în mare parte actualiĭ Macedo-românĭ și actualiĭ Istro-românĭ, atuncĭ e fórte naturalŭ ca *doĭna*, deși se conservă în cuĭbulŭ seŭ, unde nemicŭ n'o sdruncină, totușĭ să se fi perdutŭ la acele depărtate colonie, puse în alte condițiunĭ teritoriale, culturale și etnice.

Dacă, din contra, totalitatea elementuluĭ românescŭ a părăsitŭ Dacia sub Aurelianŭ pe la 270, remânêndŭ de aci în Balcanĭ și la Rodopŭ pînă pe la 1200, după cumŭ susține Rösler, adecă celŭ puținŭ vr'o noue secolĭ, la expirarea cărora abia o parte s'aŭ întorsŭ la Dunăre, atuncĭ este învederatŭ că în cursŭ de aceĭ noue secolĭ toțĭ Românii aveaŭ pe *doĭna*, de vreme ce uniĭ din eĭ aŭ pututŭ s'o readucă în Dacia, și decĭ pînă pe la 1200 o cunosceaŭ și actualiĭ Macedo-românĭ,

fără ca să mai vorbimŭ de cei din Istria. Ce minune dară că de o dată, mănținêndu-se în aceleași condițiuni teritoriale, culturale și etnice, tocmai Macedo-românii o perdŭ cu desăvîrșire după anulŭ 1200, pe cândŭ noi ăștia o strecurămŭ intactă prin atâtea și atâtea schimbări de posițiune geografică, de desvoltare socială, de contacte cu diferite popóre străine ? E peste putință !

Prin cuvîntulŭ *doĭnă*, însuși Rösler își restórnă întréga teoriă.

În Glosariulŭ reposaţilorŭ Laurianŭ şi Maximŭ, la pagina 534, cuvîntulŭ *sglobiŭ* se explică prin «nestîmpĕratŭ, nebunatecŭ, petulante, resfĕţatŭ», şi se maĭ adaugă că : «nu sună a românesce», dar fără a se propune vre-o etimologiă.

In Lexiconulŭ Budanŭ dela 1825, la pag. 641-2, *sglobiŭ* se traduce prin :

«1°. întrecutŭ, reŭ, schlimm, muthwillig;

«2°. brudiŭ, prostacŭ, einfältig» ;

însă iarăşĭ fără nicĭ o derivaţiune.

In Dictionarulŭ româno-francesŭ alŭ luĭ Costinescu, la pag. 513, se aducŭ *sglobiŭ, sglobire, sglobélă, a se sglobi,* explicându-se prin «nebunatecŭ, sburdalnicŭ, jocurĭ, a se juca», şi adăugându-se că : «se ḑice de copiĭ.»

Cea maĭ bogată exegesă a cuvîntuluĭ, totŭ fără etimologiă, ne întîmpină în Dicţionarulŭ d-luĭ Raoul de Pontbriant la pag. 675 : «*sglobiŭ,* espiègle, folâtre, mièvre, sémillant, pétulant, mutin, badin, «éveillé, joyeux à l'excès» ; apoĭ : «*sglobeniă,* espièglerie, malice, «joie folle, extravagance» ; de aci : «*a se sglobi,* être espiègle, fo-«lâtre etc.» ; în fine derivatele : «*sglobicĭune*» şi «*sglobire*».

Scrierea cu *z* o găsimŭ în vechea gramatică a luĭ Molnar dela 1788, la pag. 54 : «ʒглобiȣ, *ſglobiŭ,* der Unbesonnene», unde se aduce între exemplele cu *-iŭ,* alăturĭ cu : «бецiȣ».

În Arone Pumnulŭ, pe care 'lŭ vomŭ cita mai josŭ, în locŭ de finalulŭ *-iŭ* vedemŭ *-ivŭ*: «sglobivŭ», «sglobivă».

Orĭ-care arŭ fi originea cuvîntuluĭ, romanică saŭ neromanică, elŭ este la noĭ nu numaĭ fórte populară, dar încă de o energiă aprópe onomatopoetică. Arŭ fi culmea de reŭ gustŭ de a'lŭ înlocui prin vreunŭ romanismŭ al-de «petulante», de exemplu în următorulŭ portretŭ alŭ uneĭ *Oltence* din «Domnulŭ Tudorŭ» alŭ luĭ Boliacŭ :

«Glasu 'ĭ unŭ timbru ce înfióră,
«Unŭ òrganŭ dulce ca de vióră,
«Ş'o frunte naltă de cheruvimŭ.
«D'erà tăcută şi gănditóre,
«Părea unŭ ângerŭ în meditare;
«D'erà s g l o b i e şi vorbitóre,
«Erà speranţa cărĭĭ zîmbimŭ ..»

Pentru a stabili acumŭ sorgintea luĭ *sglobiŭ*, să constatămŭ maĭ întâiŭ de tóte că :

1°, Scrierea cea corectă e *zglobiŭ*. ca în Molnar, în Radu Timpea şi 'n gura poporuluĭ;

2°. Finalulŭ *-iŭ*, ca în *beţiŭ*, *târdiŭ*, *timpuriŭ* etc., provine aci din *-ivŭ*, conservatŭ de Pumnulŭ;

3°. Sensulŭ fundamentalŭ, indicatŭ maĭ alesŭ în Lexiconulŭ Budanŭ, este «reutăciosŭ».

Vomŭ avé dară pe *zglobivŭ* «reutăciosŭ», care derivă d'a-dreptulŭ din paleo-slaviculŭ *zlobivŭ* (зловивъ) «reutăciosŭ» dela *zloba* (зловa) «maliţiă».

Este curiosŭ că acéstă etimologiă, atâtŭ de uşóră şi atâtŭ de învederată, n'aŭ nemerit'o nicĭ Miklosich, care omite pe *zglobiŭ* între slavismele limbeĭ române; nicĭ d. Cihac, care face unŭ adevěratŭ saltŭ mortalŭ ideologicŭ pentru a trage pe *zglobiŭ* din neo-slaviculŭ *sgloba*, *sglob* «articulation, joint, jointure» *(Dict. d'étym. daco-rom.* II. 342); nicĭ d. Wilhelm Schmidt, într'unŭ studiŭ de totŭ necunoscutŭ despre elementele slavice la Romînĭ, publicatŭ unguresce în *Az Erdélyi Muzeum-egylet évkönivei,* 1867, p. 26, unde derivă pe *zglobiŭ* din slaviculŭ *glupŭ* (глупъ) «prostŭ».

D. Cihac traduce cuvîntulŭ prin: «relâché, turbulent, effréné,

fringant, folâtre, gaillard», şi citéză treĭ exemple de întrebuinţarea luĭ, doue din *Lepturariulŭ* luĭ Pumnu: «gură s g l o b i v ă» şi «fără de ispravă s g l o b i v ĭ», celŭ de alŭ treilea din Antonŭ Pann: «z g l o b i ŭ la fire». D-sa scie, prin urmare, că *sglobiŭ* este *zglobivŭ*; şi totuşĭ nu ĭ-a venitŭ în minte de a se gândi la paleo-slaviculŭ *zlobivŭ* «reutăciosŭ».

Ce-va maĭ multŭ. Într'unŭ altŭ locŭ alŭ opereĭ sale, la pag. 141, d. Cihac ne spune că în «Pravila Vasilie Vodă 32» se află cuvîntulŭ *zlob* «malfaiteur, voleur», anume în pasagiulŭ: «oamenii cei domneşti incă de se vor prileji să fie z l o b i şi vor face asupreale», şi pe acestŭ *zlob* d-sa îlŭ crede — minunea minunilorŭ — a fi fórte înruditŭ tocmaĭ cu *hoţŭ*; ĭar despre *zglobiŭ* nicĭ o vorbă. Să observămŭ în parentesĭ, că reproducerea pasagĭuluĭ din «Pravila Vasilie Vodă 32» de către d. Cihac e greşită. D-sa s'a luatŭ după ediţiunea cea fórte viciósă dela Botoşanĭ din 1875, unde furnică erorĭ peste erorĭ. Să vedemŭ, dacă totŭ aşa este *editio princeps*. În acea «Pravilă», tipărită în Iaşĭ la 1646, se află pe fóia 38 verso pasagĭulŭ în cestiune, sunândŭ aşa: ѿаменіи чей до́мнещь ꙟкъ де сь вор прилежй сь «фїе ꙁ л о б и в и ши вор фа́че а҆сѹпрѣле, ши вор ꙟпресѹра̀ съра́чїи фъръ «де цп́ра домнїе҆и...» Cine a cititŭ *zlobi* în locŭ de *zlobivi*, n'a băgatŭ de sémă că d'asupra luĭ *i* este unŭ *v*, şi arŭ fi pututŭ să citéscă totŭ astŭ-felŭ *vo* în locŭ de *vor* saŭ *doniei* în locŭ de *domniei*, căcĭ şi acolo *r* şi *m* sunt scrişĭ d'asupra. Să maĭ adăogămŭ, că în acestŭ pasagiŭ, în care se vorbesce de funcţionarĭ domnescĭ, *zlobivŭ* nu însemnéză «malfaiteur, voleur», ci numaĭ: «de mauvaise foi».

Afară de Pravila luĭ Vasile-vodă, cuvîntulŭ *zlobivŭ* se întrebuinţéză nu o dată în vechile tipăriture române.

Iată patru exemple numaĭ din «Parimiile» mitropolituluĭ Dosofteĭu dela 1683: 1°. «ca unŭ mĭelŭ n e z l o b i v ŭ (ка ѹн' мїель незлобивь)», f. 40 retro şi 45 verso; 2°. «cu féţe de prunci n e z l o b i v i (кѹ фаце де прѹнчї незлобиви)», f. 77 verso; 3°. «ca să-ĭ cunoştemŭ blândéţé cé milosă a luĭ şi să-ĭ iscodimŭ n e z l o b i v i é luĭ (съй искодимь незлобивиа лѹй)», f. 12.

Amŭ maĭ puté aduce altele din «Invăţătura» mitropolituluĭ Var-

lamŭ dela 1643, bună óră f. 273 retro : «cătâ zlobâ are omulŭ (кътѫ ꙁлобѫ аре омꙋль)» ; din «Divanulŭ lumiĭ» alŭ luĭ Cantemirŭ, f. 186 verso : «îndemnările şi 'ntrarmăturile a zlobivelor pofte (а ꙁлобивелѡр пофте), etc.

Ceĭa ce ne interesă însă maĭ cu deosebire în casulŭ de faţă, punêndŭ capĕtŭ discuţiuniĭ, este că deja în secolulŭ XVI paleo-slaviculŭ *zlobivŭ* a căpĕtatŭ la Românĭ pe epenteticulŭ *g*, devenindŭ *zglobivŭ*. Iată pasagĭulŭ celŭ decisivŭ din Omiliarulŭ luĭ Coresi dela 1580, quat. XXV f. 5 verso : «nezglobivulŭ dumnezeu ce va slobozi noi de toatâ năpasté (неꙁглѡбивꙋль доумнеꙁеꙋ че ва слобоꙁи нои де тоатѫ нъпастѣ)....»

Românulŭ pare a simţi atâta dificultate de a pronunţa *zlobiŭ* fără *g*, încâtŭ d. George Sionŭ, în noua ediţiune academică a «Divanuluĭ» luĭ Cantemirŭ, la pag. 236, a cititŭ «zglobivelorŭ» acolo unde în originalŭ nu există nicăirĭ vre-unŭ *g*. Totŭ «zglobivŭ», ba încă şi cu cirilica ꙁглобивь, în locŭ de «zlobivŭ», ꙁлобивь, a pusŭ d-sa în Glosarulŭ la acea ediţiune, pag. 24. O greşélă aşa ḑicêndŭ instinctivă, nevoluntară, din causa uneĭ urechĭ pré-românescĭ, ca în Coresi de altă dată! Pĕcatŭ numaĭ că d. Sionŭ traduce pe acelŭ *zglobivŭ* prin «fórte plăcutŭ», pe cândŭ în Cantemirŭ elŭ însemnéză «neastîmpĕratŭ» şi chiarŭ «desfrînatŭ». O asemenea eróre nu se maĭ scusă nicĭ măcarŭ prin fonetica românéscă.

În etimologia românuluĭ *zglobiŭ* «nebunatecŭ» din slaviculŭ *zlobivŭ* «reutăciosŭ» sunt instructive sub raportulŭ curatŭ linguisticŭ :

1⁰. Trecerea grupuluĭ iniţialŭ *zl-* în *zgl-* este de aceĭaşĭ natură cu romaniculŭ generalŭ *Sclavus* din *Slavus*, fr. *esclave*, ital. *schiavo*, provenţ. *esclau*, de unde şi la noĭ *Şchĭaŭ* muĭatŭ din *Sclau*.

2⁰. Muĭarea luĭ *scl-* în *Şchĭaŭ* faţă cu nemuĭarea luĭ *zgl-* în *zglobiŭ* dovedesce că pe *Sclavus* Româniĭ l'aŭ primitŭ din afară gata, adecă cu guturala deja intercalată, pe cândŭ în *zglobiŭ* intercalarea guturaleĭ se datoresce lorŭ înşile, fiindŭ posterióră primiriĭ luĭ *zlobivŭ* ;

3⁰. Trecerea sensuluĭ de *zlobivŭ* «reŭ» în *zglobiŭ* «nebunatecŭ» se póte alătura cu trecerea analogă a sensuluĭ în însuşĭ «nebunatecŭ» din «nebunŭ» = «non-bonus».

Orĭ-cumŭ arŭ fi, aşa cumŭ ĭlŭ avemŭ astă-dĭ, ca modificare de formă şi ca nuanţă de sensŭ, cuvîntulŭ *sglobiŭ* e românescŭ şi curatŭ românescŭ.

RESPUNSŬ LUĬ MIKLOSICH.

In ultima sa lucrare despre «Fonetica dialectelorŭ române» (Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus. II. Wien 1882), profesorulŭ Miklosich consacră notiţeĭ mele despre *zglobiŭ* doue pagine 62-3, pe carĭ le reproducemŭ aci textualmente :

«Hier mag auch *zglobiŭ* schlimm, muthwillig, einfältig erwähnt werden. «Es ist von Herrn B. P. Hasdeŭ in der Columna lui Traian 1882. 245 «ausführlich behandelt und mit slav. zlobiv zusammengestellt worden, eine «Ansicht, die auch dann als zweifellos anzusehen wäre, wenn dem *zglobiŭ* «nicht *zglobivŭ* zur Seite stünde. *g* wird als ein Einschub wie *k* in *škiau* «aus slavus erklärt, woraus auch it. schiavo, prov. esclau wird. Diess ist «jedoch eine Deutung, die durch die zahlreichen mit *sl* anlautenden rumun «Wörter *slab, slavę, slad, slejésk* neben *slojésk, slobód, slóvę, slog, sloj* «*slon, slúgę, slut, slęninę* einigermassen zweifelhaft wird. Diese Wörter «machen es wahrscheinlich, dass die Rumunen das fremde slavus in der «Form sclavus aufgenommen haben. Wer diess annimmt, wird sich der An- «sicht zuneigen, dass auch *zlobivŭ* in der Form zglobiv in das rumunische «Eingang gefunden hat. Die Gruppe sl ist fremd 1. dem griech. daher «ἐσθ-λός aus ἐλός (Curtius, Grundzüge 379), daher σθλοβενοί, aslov. slovêne, «σθλοβενικός, slovêniskŭ, ῥασισθλάβος rasislavŭ usw. Vita S. Clementis 2. «3. 6 : an die Stelle von θ trat in späterer Zeit κ : σκλαβηνοί bei Proco- «pius ; 2. dem lat. : Sclaveni bei Jornandes ; sclavi, sclavinia, sclavina, scla- «vinica lingua, litterae sclaviniscae (slovêniskŭ) usw. aus dem neunten Jahr- «hundert ; 3. dem nhd., das ein sl im Anlaut ebenso wenig kennt wie ein «sm, sn, sw. Indessen wird auch derjenige, der da meint, das rumun. habe «dem Zuge der romanischen Sprachen folgend, in slavus zwischen s und l «den k-Laut eingeschaltet, angesichts der vielen aus dem slavischen stam- «menden mit sl anlautenden Wörter sich schwer entschliessen diesen Ein- «schub auch bei *zglobiŭ* anzunehmen. Unter diesen Umständen denkt man «unwillkürlich an das altpolnische zgloblіwy iniquus, zglobicz se malignari,; «zgloba iniquitas neben zlostny iniquus W. Nehring, Iter florianense 116. «zgloba Sophienbibel ; zgloba Linde. Nach Archiv 4. 258. ist in zgloba «aslov. zŭloba, g eingeschaltet. Demnach wäre *zglobiŭ* ein altpoln. «*zglobiwy, zgloblіwy. Dieser Annahme scheint jedoch die Sprachgeschichte

«im Wege zu stehen : denn wenn es wahr ist, dass Völker auf einer gewis-
«sen Culturstufe fremde Wörter nur im mündlichen Verkehr sich aneignen,
«so ist die Aufnahme eines poln. *zglobiwy in den volksthümlichen Sprach-
«schatz der Rumunen aus dem Grunde nicht wahrscheinlich, weil diese mit
«Polen nicht in unmittelbarem Verkehre standen : ein slavisches Wort, das
«wie *sglobiŭ* in allen Theilen des rumunischen Sprachgebietes einheimisch
«ist, kann nur aus dem bulgarischen oder dem kleinrussischen stammen :
«unter dem ersteren ist nicht nur die heutige Sprache zu verstehen, sondern
«auch jene ältere Variante derselben, der wie dem dakoslovenischen ѫ und
«ѧ nasale Vocale bezeichneten. Diese Erwägungen bestimmen mich den Mit-
«forschern eine andere Erklärung vorzulegen, der wenigstens die angeführten
«Bedenken nicht entgegenstehen. Bekanntlich bieten einige Wörter im aslov.,
«bulg., serb. und klruss. dz für z, während das poln. in bestimmten Fällen
«nur dz zulässt : aslov. dzvêzda, dzvêrĭ, dzlo neben zvêzda, zvêrĭ, zlo ; bulg.
«dzvêzdă, dzvănéc neben zvêzdă, zvănéc; serb. dzora neben zora ; klruss. dze-
«lenyj neben zelenyj; poln. dźwięk für ein aslov. zvękŭ; nodze für aslov. nozê;
«auch dž besteht neben ž. Ich habe über diese Erscheinung gehandelt in
«Vergl. Grammatik I, 251. und die Ansicht ausgesprochen, dass aus g zu-
«nächst dz und dž entsteht, woraus durch Abfall des d die Laute z und ž
«hervorgehen : noga, aslov. nodzê, nozê, bulg. nodze, noze, poln. nodze, čech.
«strziha, slovak. striga, stridžisko, das čech. strižisko lauten würde. Zu den
«Wörtern mit dz neben z gehört auch zlo : aslov. dzlo, zlo, bulg. зло. Bu-
«garski zbornik. Priopćio St. Novaković. Starine VI 33. 50. 57. злое 59.
«зле 33. злина, злока 49 : daraus ergibt sich ein bulg. dzlobiv, woraus,
«und hier beginnt das missliche der Hypothese, durch Metathese zdlobiv, das,
«was wieder keinem Bedenken unterliegt, zglobiv wurde. Vergl. jedoch *žgiab*
«aus žlêbŭ.»

Imĭ pare bine că ilustrulŭ slavistŭ recunósce acumŭ că românulŭ *zglobiŭ* se trage «fără îndoélă» (zfeifellos) din slaviculŭ *zlobivŭ*, ceĭa ce 'ĭ scăpase cu totulŭ din vedere pe cândŭ scriea «Elementele slavice în limba română»; imĭ pare reŭ însă, în acelaşĭ timpŭ, că restulŭ observaţiunilorŭ d-sale se întemeĭază purŭ şi simplu pe acea împregiurare că n'a înţelesŭ notiţa mea, darŭ n'a înţeles'o de locŭ; şi ĭată cumŭ :

1° Eŭ amŭ spusŭ că : «muĭarea luĭ *scl-* în *Schĭaŭ* faţă cu «nemuĭarea luĭ *zgl-* în *zglobiŭ* dovedesce că pe *Sclavus* Româniĭ l'aŭ «primitŭ din afară gata, adică cu guturala deja intercalată» ; ĭarŭ d. Miklosich a înţelesŭ pe dosŭ că eŭ aşŭ fi atribuitŭ Românilorŭ

intercalarea lui *k* în *Sclavus* din *Slavus*, şi pornesce apoi a demonstra că acelŭ *k* existase mai de'nainte, tocmai ceia ce amŭ spusŭ şi eŭ.

2° D. Miklosich afirmă că Românii nu puteaŭ să adauge pe *g* în *zglobiŭ* din *zlobivŭ*, de óră ce n'aŭ adausŭ pe *k* în *slabŭ*, *slavă*, *sladŭ*, *sleescŭ*, *slobodŭ*, *slovă*, *slogŭ*, *sloiŭ*, *slonŭ*, *slugă*, *slutŭ*, *slănină*; darŭ afirmându acésta, d-sa uită că :

a) În tóte aceste cuvinte ca *slabŭ-slavă-slugă* etc. este *sl*, nu *zl* ca în *zlobivŭ*, încâtŭ cele doue-spre-ḑecĭ exemple nu aŭ nicĭ o valóre, întru câtŭ se cere măcarŭ unŭ singurŭ specimenŭ cu *zl*, căci grupurile *zgl* şi *skl* nu sunt identice, ci numai analoge ;

b) Chĭarŭ în grupulŭ slavicŭ *sl*, contra afirmaţiuniĭ celeĭ categorice a d-luĭ Miklosich, Românii din Transilvania intercaléză une-orĭ pe *k*, ast-felŭ că lîngă Turda, bună óră, poporulŭ ḑice *sclabŭ* şi *sclănină* în locŭ de *slabŭ* şi *slănină*; dar asemenea *sclabŭ* saŭ *sclănină* nu se móiă nicĭ o dată în *şchĭabŭ* saŭ *şchĭanină*, după cumŭ s'a mutatŭ *Şchĭaŭ* din *Sclavus*, căci în casulŭ din urmă *scl* ne-a venitŭ nouĕ gata din afară, pe cândŭ în casulŭ de'ntâiŭ elŭ s'a formatŭ deja pe tărîmulŭ românescŭ ;

c) In fine, d. Miklosich n'a băgatŭ în sémă vechile texturĭ, citate în notiţa mea, din carĭ resultă că în secoliĭ XVI şi XVII Românii mai întrebuinţaŭ încă de preferinţă, aprópe exclusivamente, forma cea curatŭ slavică *zlobivŭ*, fără *g*, ceia ce vĕdesce că sub acésta formă anume, iar nu sub acea de *zglobivŭ*, cuvîntulŭ a trecutŭ dela Slavĭ la Românĭ, intercalarea luĭ *g* fiindŭ dară posterióră.

3°. După ce a afirmatŭ o dată, fără nicĭ o umbră de argumentŭ, cumŭ-că Românii vorŭ fi primitŭ dela Slavĭ pe *zglobiŭ* cu epententiculŭ *g*, d. Miklosich se apucă a explica pe acestŭ *g* prin aceia că Bulgariĭ pronunţaŭ *dzlobivŭ* în locŭ de *zlobivŭ*, de unde prin metatesă se putea nasce *zdlobivŭ*, iarŭ de aci—trecêndŭ dela Bulgarĭ la Românĭ — alŭ nostru *zglobiŭ*; din nenorocire însă :

a) Forma metatetică *zdlobivŭ*, pe care însuşi d. Miklosich o numesce «dubiósă» (das missliche der Hypothese), nu se arétă nicăirĭ să fi existatŭ vre-o-dată la Bulgarĭ ;

b) Ce-va mai multŭ, d. Miklosich nu ne dâ vre-unŭ singurŭ e-

xemplu, pentru a proba măcarŭ posibilitatea teoretică a unei metatese ca *zdlobivŭ* din *dzlobivú* în dialectulŭ bulgarŭ;

c) Ce-va şi mai multŭ, chiarŭ forma bulgară *dzlobivŭ* e fórte problematică, de vreme ce Bulgarii de astăḑi pronunţă *zlo*, nu *dzlo*, iar în manuscriptulŭ bulgarŭ din secolulŭ trecutŭ, citatŭ de d. Miklosich, se scrie de o potrivă ѕлѡ şi ꙁлѡ, ba chiarŭ mai adesea ꙁлѡ, ast-felŭ că ѕ şi ꙁ nu exprimă acolo nici o particularitate fonetică.

Ce mai remâne dară în picióre din tóte observaţiunile d-lui Miklosich? Remâne numai şi numai vechea formă polonă *zgloba* în locŭ de *zloba*, întocmai ca românesce *zglobivŭ* din *zlobivŭ*. Dar însuşi d. Miklosich recunoscêndŭ că Românii n'aŭ pututŭ căpĕta acea formă dela Polonŭ, urmézĕ dară că la noi epentesa lui *g* trebue considerată ca ce-va curatŭ indigenŭ, independinte de acelaşi fenomenŭ polonezŭ, şi încă — mai repetâmŭ o dată — ca ce-va care începe a se arĕta într'unŭ modŭ sporadicŭ abia în secolulŭ XVI, deşi tute se înrădĕcinézĕ şi se respândesce.

Dacă d. Miklosich ar fi înţelesŭ notiţa mea, elŭ şi-arŭ fi scutitŭ ostenéla celorŭ două pagine atâtŭ de ingrate, mulţumindu-se cu faptulŭ intrinsecŭ, constatatŭ de mine contra d-lui Cihac şi a d-lui Schmidt, cum-că românulŭ *zglobiŭ* derivă anume din paleoslaviculŭ *zlobivŭ*, nemicŭ mai multŭ şi nemicŭ mai puţinŭ.

V

VOĬNICAME ȘI MIȘELAME.

ISTORIA UNUĬ SUFIXŬ ROMANICŬ DESPĂRUTŬ DIN LIMBA ROMÂNĂ.

Incepemŭ prin a reproduce următórea observaţiune a nemuritorulŭi Diez *(Gramm.* ed. 3 t. 2 p. 3?2) :

«Italianiĭ, Spanioliĭ şi Portugesiĭ întrebuinţézŭ sufixulŭ *-amen* «cu unŭ sensŭ colectivalŭ străinŭ limbeĭ latine».

Aşa lătinesce în *aeramen, certamen, tentamen, ligamen, velamen, vexamen* etc. nu se implică de locŭ ideia de mulţime, pe cândŭ italienesce *velame* «multe vĕluriĭ», *bestiame* «multe vite», *contadiname* «mulţi ţĕraniĭ», *gentame* «multă glótă», *legname* «multe lemne», *ossame* «multe óse», *saettame* «multe săgeţi», saŭ spaniolesce *bestiame* «multe vite», *botamen* «multe buţi», *cochambre (= cochamina)* «mulţi porcĭ», *osambre (=ossamina)* «multe óse» şi aşa maĭ încolo, sunt nesce expresiunĭ eminamente colectivale.

Sufixulŭ latinŭ propriamente dişŭ nu este *-amen*, ci numaĭ *-men*, identicŭ cu latinulŭ *-mon*, cu greculŭ -μον, -μεν, -μιν etc., cu sanscritulŭ *-man*. Iniţialulŭ *a-* în *-amen* este totŭ atâtŭ de extra-sufixalŭ ca şi *i-* în *reg-i-men* saŭ *u* în *ac-u-men*, în carĭ tóte sufixŭ e numaĭ *-men*, întocmaĭ ca în *ger-men, ag-men, cul-men, ver-men* etc. In fondŭ dară, aşa numitele sufixurĭ romanice *-amen, -imen, -umen*, pe carĭ Diez le pune în deosebĭ, se reducŭ la singurulŭ sufixŭ latinŭ *-men*. Cu atâtŭ şi maĭ interesantŭ arŭ fi de a urmări modalitatea nascerĭĭ sensuluĭ colectivalŭ în Occidinte pentru *-amen*, fără ca să-lŭ aĭbă acolo şi *-imen*, dacă nu şi *-umen*, despre carĭ vomŭ vorbi maĭ la vale.

Singurulŭ cuvîntŭ latinŭ cu *-amen*, în care se cuprinde ideia de mulţime, ba încă numaĭ acéstă ideiă, este *examen* «roiŭ de

albine», «glótă de ómenĭ», «grămadă de animale», «mare cătime de lucrurĭ» : *examen juvenum*, *examen muscarum*, *examen piscium*, *examen locustarum*, *examen infantium*, *examen malorum* etc. Puţinŭ ne interesă aci, dacă *examen* este saŭ nu o contracţiune din *exagmen*, adică *ex-ag-men*, unde *-a-* aparţine cu totulŭ rădĕcineĭ, ĭar nu elementuluĭ formativŭ. Poporulŭ romanŭ cunoscea numaĭ forma *examen*, ca și cândŭ finalulŭ arŭ fi *-amen* precumŭ este în *velamen* saŭ în *ligamen*, unde rădĕcina fiindŭ *vel-* și *lig-*, restulŭ *-amen* constituă elementŭ formativŭ. Tóte graĭurile neo-latine din Occidinte aŭ moștenitŭ pe acestŭ *examen* : ital. *sciame*, span. *enjambre*, portug. *enxame*, catalan. *exam* saŭ *axam*, provenţ. *aysam* saŭ *issam*, franc. *essain* etc. N'arŭ fi peste putinţă, prin urmare, ca acéstă vorbă, deși singură, dar fórte rĕspândită pentru a exprime totŭ felulŭ de m u l ţ i m ĭ, să fi concursŭ la popórele romanice a însuși sufixuluĭ *-amen* sensulŭ colectivalŭ, pe care elŭ nu-lŭ avusese în latina propriŭ ḑisă. Eŭ unulŭ nu găsescŭ o altă cale maĭ nemerită pentru a-mĭ explica unŭ asemenea fenomenŭ, afară numaĭ dóră acea împregĭurare că substantiviĭ cu sufixulŭ *-amen* se întrebuinţéză în latina vulgară maĭ cu sémă la pluralŭ, ceĭa-ce 'ĭ va fi datŭ cu timpulŭ unŭ sensŭ generalŭ de p l u r a l i t a t e : *generamina*, *linteamina*, *odoramina*, *pinguamina*, *sputamina*, *vitulamina* etc. (cfr. Rönsch, *Itala und Vulgata*, Marburg, 1875, p. 26—27).

Orĭ-cumŭ însă, fenomenulŭ există, și o data existândŭ, întrebarea cea importantă este de a se sci, dacă elŭ e numaĭ occidentalŭ, după cumŭ părea a crede Diez, orĭ dacă e comunŭ tuturorŭ Neo-latinilorŭ.

In Omiliarulŭ luĭ Coresi dela 1580 noĭ găsimŭ de doue orĭ v o ĭ n i c a m e cu înţelesŭ de «mulţĭ voĭnicĭ». Unŭ pasagiŭ, la quatern. XIII fóia 1 verso, sună : «ce-au fostŭ la codrulŭ Eleo-«nului, acolo amu îngereștile tării și v o i n i c a m é (вои́никамѣ) «arhangghelilorŭ unii nuori cu arepile vănturi aducé.....» Altŭ pasagiŭ, la quatern. XXII f. 1. v. : «acéstâ oasté a lu Dum-«nezeu chémâ-se a cerului v o i n i c a m e (вои́никаме)....» În

ambele pasage, cuvîntulŭ însemnéză și nu póte să însemneze decâtŭ «oștire», «exercitus».

Voĭnicame este în modulŭ celŭ maĭ necontestabilŭ unŭ derivatŭ dela *voĭnicŭ* prin acelŭ sufixŭ colectivalŭ *-amen*, pe care Diez îlŭ afla numaĭ în Italia și'n Spania. Dar *voĭnicŭ* e din punctŭ în punctŭ slaviculŭ воинъкъ, «miles, στρατιώτης» (Mikl. *Lex.* p. 71). Cumŭ dară i s'arŭ fi pututŭ adăuga sufixulŭ exclusivamente romanicŭ *-amen*, dacă acestŭ elementŭ formativŭ nu exista pe atuncĭ la Românĭ în maĭ multe vorbe de proveniență latină, ast-felŭ că străbuniĭ noștri eraŭ deprinșĭ a-lŭ întrebuința și aveaŭ consciință de semnificațiunea luĭ cea colectivală ? Unŭ sufixŭ fiindŭ sufixŭ tocmaĭ prin aceĭa că nu posedă o viéță independinte, latinulŭ *-amen* nu putea trăi în limba română singurŭ-singurelŭ, pînă la întroducerea cea târdiă a slavismilorŭ; cu alte cuvinte, elŭ trebuia să fi fostŭ acățatŭ pînă atuncĭ la vr'o câte-va vorbe întregĭ, ba încă la maĭ multe, remase Românilorŭ din moștenirea latină.

Vechile nóstre texturĭ, întru câtŭ sunt cunoscute pînă acumŭ, ne-aŭ conservatŭ în acéstă privință unŭ specimenŭ fórte prețiosŭ. In Omiliarulŭ de pe la 1570, probabilmente celŭ de'ntâiŭ tipăritŭ în limba română, pe care noĭ îlŭ cunóscemŭ numaĭ după extractele publicate de d. Ciparĭŭ (*Analecte* p. 16—29), ne întîmpină de treĭ orĭ vorba *mișelame* cu sensŭ de «sărăcime»; și anume: «Mergŭ oamenii la besérecă, cumŭ acolo «popa să spue cuvîntulŭ lu Dumnezeu sfănta evanghelie în «limba pe caré grăescŭ oamenii, să putemŭ înțelége noĭ m i-«ș e l a m é (мишелам'ѣ); ce folosu e lor déca popa grăéște în «limbâ striină Rumânilor, sărbéște, de nu înțelegŭ, saŭ pre «altâ limbâ ce nu vor înțelége ascultâtorii ? cumŭ zice Pavelŭ «apostolŭ cătrâ Corinténi 155 zice : așa și voi cândŭ cu limbi «grăiți, d'unde nu dați uîn cuvîntŭ adeveratŭ, cumŭ poate în»țelége omu ce e grăitŭ? fi-va amu de veți grâi în vântŭ? «deîn care învățăturâ să învéțe m i ș e l a m é (мишелама) în «ce chipŭ trebuéște a cinsti pre Dumnezeu, și cine e Dumne«zeu, și noi creștinii slugile lui în ce chipŭ putemŭ face și vié

«dupâ voé și lăsata lui, și în ce putemŭ sfinți numele lui; aicé «trebuéște cumŭ popa să fie știutorĭu cărților, aşa va puté în- «văța pre mișelamé (мишеламѣ)...»

Românulŭ *mişelŭ* fiindŭ latinulŭ *misellus*, vechĭulŭ nostru mișelame corespunde pe deplinŭ unuĭ italianŭ *misellame* «mulțĭ mișeĭ». Sufixulŭ *-amen* are aci, ca și'n voĭnicame, acelŭ sensŭ colectivalŭ de o natură romanică specifică, pe care în deșertŭ îlŭ vomŭ căuta la Latinĭ în *miseramen* și'n alte formațiunĭ analóge.

Însă printr'o singură vorbă ca mișelame, fie ea câtŭ de désă în circulațiune, dar în care ideia de «mulțime» nu este cea esențială, sufixulŭ *-amen* n'arŭ fi căpĕtatŭ nicĭ o dată în limba română o misiune colectivală atâtŭ de pronunțată, încâtŭ poporulŭ să'lŭ adauge chiarŭ la slaviculŭ *voĭnicŭ* în voĭnicame. Este învederatŭ dară că Românii, pînă pe la jumătatea secoluluĭ XVI, cată să fi avutŭ unŭ numĕrŭ însemnatŭ de cuvinte cu *-ame*, de ex. : osame «multe óse», vitame «multe vite», țerăname «mulțĭ țĕranĭ», porcame «mulțĭ porcĭ» etc., întocmaĭ precumŭ le aŭ Italianiĭ saŭ Spanioliĭ.

Acestŭ interesantŭ sufixŭ, cumŭ óre a ajunsŭ elŭ să dispară cu desăvîrșire din limba română?

Noĭ amŭ spusŭ deja maĭ susŭ, că'n latina finalulŭ *-amen* este acelașĭ sufixŭ ca și finalulŭ *-imen*. In graĭurile romanice din Occidinte, sufixulŭ *-ime* din *-imen* e fórte rarŭ. Numaĭ la Românĭ îlŭ vedemŭ multiplicându-se, și anume în douĕ direcțiunĭ diferite : 1⁰ ca sufixŭ abstractŭ, care se acață la adjectivĭ, de ex. *mărime, asprime, lungime, cătime, treime, sutime* etc.; și 2⁰ ca sufixŭ colectivalŭ, care se anină la substantivĭ, precumŭ : *boierime, tinerime, óstăşime, ţerănime, popime* și altele nenumĕrate. In acéstă din urmă funcțiune, românulŭ *-ime* coincidă din punctŭ în punctŭ cu romaniculŭ *-ame*, astŭ-felŭ că, bună-óră, ceĭa ce figuréză în vechile nóstre texturĭ ca *voĭnicame* și *mişelame* se ḑice astăḑĭ *voĭnicime* și *mişelime*.

Intocmaĭ ca latinulŭ *-imen* la Românĭ, se deduplică în Occidinte latinulŭ *-umen*, maĭ alesŭ la Italianĭ, la Spaniolĭ și la

Portugesĭ, asociându-se pe de o parte în sensŭ abstractŭ cu adjectivĭ, precumŭ *asprume* (=rom. *asprime*), *agrume* (=rom. *acrime*), *grassume* (=rom. *grăsime*), *verdume* (=rom. *verdime*), portug. *negrume* (=rom. *negrime*) etc., pe de altă parte unindu-se cu substantivĭ pentru a le da o nuanță colectivă, de ex. *bottume* «multe buțĭ», *lagume* «multŭ noroiŭ», *salvaggiume* «multŭ vînatŭ», span. *cardume* «mulțĭ pescĭ», portug. *ovelhum* «multe oĭ» etc.

Numaĭ *-amen* este unŭ sufixŭ colectivalŭ comunŭ tuturorŭ Neo-latinilorŭ, de óră ce 'lŭ găsimŭ atâtŭ în Occidinte, precumŭ și 'n vechile texturĭ române. Colectivalulŭ *-umen* fiindŭ exclusivŭ occidentalŭ, ĭar colectivalulŭ *-imen* exclusivŭ românescŭ, resultă că aceste accepțiunĭ ale lorŭ nu sunt romanice generale, ci s'aŭ desfășuratŭ deja maĭ tărdiŭ, dincolo pentru *-umen*, de'ncóce pentru *-imen*, printr'o usurpațiune a sufixelorŭ abstracte *-umen* și *-imen* asupra terenuluĭ propriŭ alŭ sufixuluĭ adevĕratŭ colectivalŭ *-amen*. La Românĭ, usurpațiunea a reușitŭ pe deplinŭ, astŭfelŭ că *-imen* a înnecatŭ pe *-amen*; în Occidinte, ea s'a opritŭ la o jumătate de cale, așa că alăturĭ cu *-umen* ne maĭ întimpină și *-amen*, une-orĭ chiarŭ în acelașĭ cuvîntŭ, de ex. italianesce în *saettume* «multe săgețĭ» alăturĭ cu *saettame* «multe săgețĭ». Usurpațiunea a fostŭ provocată și înlesnită, parte prin identitatea primitivă latină a celorŭ treĭ sufixurĭ *-amen*, *-imen* și *-umen*, parte prin acea împregĭurare că unĭ adjectivĭ capĕtă o nuanță colectivală din dată ce se substantivézĕ, de pildă *negrime* saŭ *verdime* = ital. *verdume* saŭ portug. *negrume* implică deja «multŭ negru» saŭ «multŭ verde», *grăsime*=ital. *grassume* «multŭ grasŭ», și așa maĭ încolo.

De ce însă la Românĭ victoria luĭ *-imen* asupra luĭ *-amen* a fostŭ completă, pe cândŭ în Occidinte *-amen* și *-umen* se maĭ luptă încă pînă astădĭ? Acéstă diferință între resultatele concurențeĭ dintr'o parte și din cea-l'altă trebuĭ să aĭbă o causă românéscă specifică, pe care noĭ vomŭ căuta a o limpedi prin doue ipotese.

In cuvîntulŭ *omenime* este învederatŭ că sufixulŭ nu s'a adausŭ la singularulŭ *omŭ*, de unde amŭ avé *omime*, ci la pluralulŭ *ómenĭ*. Totŭ pluralulŭ dară cată să fie şi'n *boerime*, *tinerime* etc. In *voĭnicame* şi *miŧelame*, din contra, tulpina este singularulŭ *voĭnicŭ* şi *miŧelŭ*. Dacă ne vomŭ aduce acumŭ aminte de spaniolulŭ *leñame* «multe lemne» alăturĭ cu spaniolulŭ *osambre* «multe óse», vomŭ constata că celŭ de'ntâiŭ s'a formatŭ din singularulŭ *ligname* = *lignamen*, pe cândŭ celŭ alŭ doilea nu derivă din singularulŭ *ossame*=*ossamen*, de unde arŭ fi *osame*, ci din pluralulŭ *ossamina* redusŭ la *ossamne*, căcĭ numaĭ din *ossamne*, nicĭ o dată din *ossame*, se póte nasce, după fonetica spanióla, unŭ *osambre*. De ce óre atuncĭ să nu admitemŭ că la Românĭ sufixulŭ *-amen* se adăoga de o potrivă la pluralŭ şi la singularŭ? Adăogându-se la singularŭ, avemŭ *voĭnicame*=*voĭnic-ame*; adăogându-se la pluralŭ, amŭ avé *voĭniciame*=*voĭnici-ame*, ĭar de aci prin asimilaţiune *voinicime*. Diferinţa între fenomenulŭ spaniolŭ şi acelŭ românŭ este, că într'unulŭ se trage din pluralŭ însuşĭ sufixulŭ, pe cândŭ în celŭ-l'altŭ plurală este numaĭ tulpina; în ambele casurĭ însă ajungemŭ în ultima analisă la o bifurcaţiune analógă a unuĭa şi aceluiaşĭ sufixŭ.

In acestŭ modŭ s'arŭ stabili în cestiunea ce ne preocupă treĭ perióde :

1°. O perióda cândŭ Româniĭ, alăturĭ cu sufixulŭ abstractŭ *-ime* pentru adjectivĭ, posedaŭ sufixulŭ colectivalŭ *-ame*, susceptibilŭ de a se adăoga substantivilorŭ la singularŭ şi la pluralŭ;

2°. O perióda cândŭ sufixulŭ *-ame* celŭ adausŭ la pluralŭ, adecă *-i-ame*, începe a se confunda cu sufixulŭ *-ime*, conservându-se totuşĭ intactŭ în unire cu singularulŭ, adică precesŭ de o consónă;

3°. O perióda cândŭ sufixulŭ *-ime*, asigurându-şĭ unŭ rolŭ colectivalŭ prin completa sa fusiune cu *-i-ame*, înlătură cu încetulŭ de pe scenă sufixulŭ colectivalŭ *-ame*.

Maĭ concretŭ :

1°. Perióda cu *mișelame* și *mișeliame* lîngă *mărime;*

2°. Perióda cu *mișelame* și *mișelime* lîngă *mărime ;*

3°. Perióda cu *mișelime* lîngă *mărime.*

Scimŭ bine că acățarea sufixuluĭ *-ame* cătră pluralulŭ românŭ în *-i* s'arŭ puté sgudui prin contestarea pluralităței luĭ *-i-* în *omenime*, de unde plécă întréga nóstră ipotesă. In adevěrŭ, Româniĭ parŭ a fi posedatŭ alăturĭ cu *omŭ* = lat. *homo* = ital. *uomo* unŭ singularŭ *omene* = *hominem*, a căruĭ urmă se maĭ regăsesce la Macedo-românĭ în *omnu* și *ommu* alăturĭ cu *omu* (Miklos., *Rumun. Unters.* II, p. 74) și care arŭ corespunde spaniolului *hombre* = *homne* și francesuluĭ *homme* = *homne*. Pe de altă parte, finalulŭ *-mbre* la Spanioliĭ în *osambre* etc., pe care noĭ persistâmŭ a -lŭ trage din pluralulŭ latinŭ *-mina*, maĭ alesŭ cândŭ alăturâmŭ pe spaniolulŭ *lumbre* cu românulŭ *lumină*, ambele din pluralulŭ *lùmina*, deși forma română e cu scăderea accentuluĭ pe a doua silabă ca în *străĭnŭ* în locŭ de *stràinŭ* din *extràneus*, — finalulŭ *-mbre* e consideratŭ de Schuchardt și maĭ cu sémă de Ascoli ca unŭ derivatŭ din ablativulŭ singularŭ *-mine* (*Archivio glottologico*, t. 2, p. 429—33).

Iată de ce vomŭ maĭ propune o altă ipotesă, în care purcedemŭ dela cuvinte cu finalulŭ *e*, ca *óste*, *pasere*, *câine*, de unde prin sufixulŭ *-ame* vomŭ avé *oștiame* saŭ *păseriame*, cu toniculŭ *-ia-* expusŭ a trece în *-i-* prin influința cuvintelorŭ înzestrate cu sufixulŭ adjectivalŭ abstractŭ *-ime* ca *mulțime* etc., întocmaĭ precumŭ toniculŭ *-ia-* din latinulŭ *christianus* s'a redusŭ la *-i-* în românulŭ *creștinŭ* prin influința cuvintelorŭ ca *vecinŭ* și altele. In acestŭ chipŭ Româniĭ căpětaŭ câte-va vorbe în carĭ, ca în *oștime* saŭ în *păserime*, finalulŭ *-ime* represinta în realitate o contracțiune din *-iame*, dar în aparință prin *-i-* coincida în acelașĭ timpŭ cu desininta plurală *oșt-i* saŭ *păser-i*. O asemenea coincidință era de ajunsŭ ca poporulŭ să încépă a preferi pe *-ime* în locŭ de *-ame* pentru a exprime ideia de colectivitate, adecă de plu ra li ta te. Lupta între *-ame* și *-ime* s'a încinsŭ, și *-ime* a biruitŭ grație asemĕnărĭĭ sale parțiale cu pluralulŭ *-i*. In scurtŭ, *voĭ-*

nicime pentru *voĭnicame* saŭ *miţelime* pentru *miţelame* s'arŭ datori unuĭ felŭ de etimologiă poporană, înlesnită prin contracţiunea preliminară a unorŭ cuvinte ca *oştiame* saŭ *păseriame* în *oştime* şi *păserime*.

Acéstă a doua ipotesă nu presintă niciŭna din dificultăţile celeĭ de 'ntâiŭ; şi totuşĭ, preferindŭ din parte-ne pe ceal'altă, noĭ le dămŭ pe ambele numaĭ ca ipotese, fiindu-ne de ajunsŭ faptulŭ positivŭ, dar positivŭ de totŭ, cumcă la noĭ sufixulŭ *-ime* a înlocuitŭ pe *-ame*, după cumŭ în Occidinte se încércă a-lŭ înlocui sufixulŭ *-ume*.

Prin urmare, vechĭulŭ romanicŭ colectivalŭ *-ame* n'a peritŭ la Românĭ, ci s'a pitulatŭ numaĭ în colectivalulŭ *-ime*, pe care trebuĭ să'lŭ deosebimŭ de abstractulŭ *-ime*. In *măr-ime* e sufixulŭ latinŭ *-imen;* în *miţel-ime* însă e sufixulŭ romanicŭ *-amen*, trecutŭ foneticesce în *-imen*, dar maĭ păstrândŭ funcţiunea luĭ *-amen*.

Fără cele doue exemple de *voĭnicame* şi cele treĭ exemple de *miţelame*, noĭ amŭ fi siliţĭ a crede luĭ Diez că sufixulŭ colectivalŭ *-amen* este o proprietate exclusivă a latinităţiĭ occidentale, pe cândŭ în faptŭ elŭ aparţine întregeĭ romanităţĭ; şi niciŏdată n'amŭ fi în stare de a ne da sémă, pentru ce unulŭ şi acelaşĭ finalŭ abstractivézĕ în *mărime* pe adjectivulŭ *mare*, ĭarŭ în *boierime* colectivézĕ pe substantivulŭ *boierŭ*....

VI.

DOMNAME și TURCAME.

SUFIXULŬ ROMANICŬ -*AME* LA MACEDO-ROMÂNI.

In studiulŭ de maĭ susŭ, noĭ amŭ atinsŭ originea sufixuluĭ colectivalŭ *-ame* în limbile romanice occidentale și amŭ arĕtatŭ vicisitudinile luĭ în dialectulŭ daco-românŭ, unde elŭ s'a confundatŭ pe deplinŭ cu sufixulŭ *-ime*, astŭ-felŭ că abia îlŭ maĭ găsimŭ în cele douĕ cuvinte *mișelame* și *voĭnicame* în texturĭ din secolulŭ XVI.

N'amŭ vorbitŭ nemicŭ despre dialectulŭ macedo-românŭ, căcĭ acolo, întru cătŭ îlŭ cunóscemŭ după materialulŭ lexicograficŭ adunatŭ de Kavalliotis și de Daniilŭ, nu ni s'a oferitŭ nicĭ o urmă de colectivalulŭ *-ame*, pe care nu l'amŭ găsitŭ nicĭ în gramatica macedo-română a luĭ Bojadschi.

In acestŭ momentŭ apare însă la lumină partea a doua din *Mostre de dialectulŭ macedo-românŭ* (Bucur. 1882, pag. 160 în-8), unde d. «Vangeliŭ Petrescu (Crușovean)» ne dă specimene nu numaĭ de basme, dar încă și de «poesiĭ populare». Aci, într'o elegiă la pag. 48 figuréză următorulŭ finalŭ :

luă șiiacŭ dela orfanĭie,
se duse Pîrlep la o duvĭane
și se aștirnă la croiére,
tea șĭ 'lŭ cósă cuparane,
tea șĭ 'lŭ vindă ti Bairame,
pe la Turcĭ și la d o m n a m e
tea șĭ plătéscă la orfanĭie;

ceĭa ce se traduce :

luă postavŭ de omŭ săracŭ,
se duse 'n Pârlepŭ la prăvălĭă

și se puse la croire,
ca să 'lŭ facă ghebă,
ca să 'lŭ vîndă la Bairame,
pe la Turcĭ și la d o m n ĭ,
ca să plătéscă la sărăciă...

Iată dară d o m n a m e, fórte lămuritŭ, cu sensulŭ colectivalŭ de d o m n ĭ.

În aceĭași colecțiune, la pag. 120—21, găsimŭ unŭ pasagiŭ din balada nóstră despre «meșterulŭ Manole» :

Ca să 'mĭ rădicați
Aicĭ să 'mĭ duraț
Mănăstire naltă
Cumŭ n'a maĭ fostŭ altă,
Că v'oiŭ da averĭ,
V'oiŭ face b o ĭ e r ĭ...

tradusŭ macedonesce în următorulŭ modŭ :

Tea să 'nĭ anălțați
Aóțe să 'nĭ adărați
Monastirŭ analtu
Cumŭ nu maĭ fu altu,
Că va să vĕ daŭ averĭ,
Va să vĕ facŭ d o m n a m e....

Apoĭ în nota dela pag. 153 meritosulŭ colectorŭ ne spune că : «d o m n a m e însemnéză domniĭ, domnitorĭ străinĭ, boeriĭ turcescĭ».

Cu acéstă ocasiune, revĕdêndŭ mica, dar fórte interesanta colecțiune de cântece poporane macedo-române, publicată de de-multŭ de amiculŭ meŭ Caragiani, amŭ găsitŭ într'una din ele următorulŭ versŭ :

C'unŭ căpitanŭ se se marită,
Și-unŭ mușatŭ gione cu elŭ s'amintă,
Și armatle ameale acelŭ s'le lia
Și pri T u r c a m e tutŭ se da..,

și caracterulŭ seŭ romanicŭ generalŭ, iar nu occidentalŭ exclusivŭ, după cumŭ se credea pînă acuma.

Terminândŭ, dacă vomŭ alătura sórtea luĭ *-ame* în cele douĕ marĭ dialecte române, resultatulŭ comparațiuniĭ este dintre cele maĭ instructive. In dialectulŭ daco-românŭ, acestŭ sufixŭ trece printr'o filieră perfectamente paralelă cu trecerea luĭ în limbile romanice occidentale. De 'ntâiŭ, se pune în luptă cu unŭ altŭ sufixŭ înruditŭ : la noĭ *-ime*, în Occidinte *-ume*. După aceia, sufixulŭ celŭ antagonistŭ îșĭ altoesce treptatŭ sensulŭ colectivalŭ, astŭ-felŭ că *-ume* în Occidinte și *-ime* în daco-româna încetézĕ de a maĭ fi nesce sufixe curatŭ adjectivale abstracte. In fine, cândŭ altoirea e completă, *-ume* începe a goni pe *-ame* în Occidinte, iar *-ime* reușesce pe deplinŭ a-lŭ înlocui la noĭ. Acestŭ paralelismŭ dovedesce că procesulŭ se face pe o cale normală, limbile ce 'lŭ îndură, daco-româna și graiurile occidentale, desvoltându-se fie-care, secolŭ după secolŭ, în cuĭbulŭ seŭ propriŭ printr'unŭ impulsŭ organicŭ, liniștitŭ, constantŭ. Cu totulŭ altŭ-felŭ este în dialectulŭ macedo-românŭ, unde sufixulŭ *-ame*, cu excepțiunea a vr'o douĕ specimene, dispare fără a se fi luptatŭ cu *-ime*, care remâne acolo pînă astădĭ numaĭ adjectivalŭ abstractŭ. Tragă de aci o consecință aceĭ ce pretindŭ că noĭ ăștia, după o lungă vagabundare, amŭ revenitŭ în Dacia luĭ Traianŭ abia pe la finea véculuĭ de mijlocŭ! Dialectulŭ macedo-românŭ, nu alŭ nostru, resimte în tóte particularitățile sale, maĭ cu sémă fonetice și morfologice, urmele uneĭ puternice sguduirĭ. Plecândŭ dela daco-româna, linguistulŭ îșĭ póte explica pe macedo-româna; plecândŭ dela macedo-româna, din contra, daco-româna va fi o eternă enigmă.

A se maĭ vedé cele spuse maĭ susŭ în studiulŭ «Doĭna restórnă pe Rösler».

VII.

CRESCETŬ și URDICA.

ETIMOLOGIA POPORANĂ DIN EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ROMÂNE.

Lexiconulŭ Budanŭ (pag 146) explică vorba «*crescetu* vel *creştetu*» prin «vertex capitis, Wirbel», şi o derivă celŭ de'ntâiŭ din latinulŭ *crista*, de unde noĭ avemŭ deja *créstă*.

D-luĭ Cihac (*Dict.* I. 62) plăcêndu-ĭ acéstă etimologiă, d-sa o maĭ completézăprin ipotesa unuĭ prototipŭ latinŭ *cristetum*.

D. Miklosich (*Beitr. z. Lautl. d. rumun. Dial. Conson.* II. p. 83) apróbă derivaţiunea luĭ *crescetŭ* din *crista*, maĭ adăogândŭ că *ş* în locŭ de *s* nu se póte explica decâtŭ prin influinţa formeĭ albanese *kreştă* «créstă»: «*şt* ist nur aus dem Albanischen zu erklären» (cfr. Miklosich, *Rumun. Untersuchungen*, II, p. 21).

In fine, d. dr. Gaster (*Revista pentru istoriă*, I pag. 31) se acaţă la rîndulŭ seŭ de aceĭaşĭ etimologiă, desvoltând'o în următorulŭ modŭ: «Dela lat. *crista* avemŭ românéşte: *crea-* «*stă*; de aci însă nu se poate deriva directŭ *creştetŭ* cu *ş* pa- «latalŭ, pentru care nu există niciŏ causă fonologică; pentru «terminaţiunea *-et* propune Cihac ca etimon latinescŭ *cristetum*, «dar niciŏ aşa *ş* palatalŭ nu este explicatŭ. Numaĭ dacă «priimimŭ mijlocirea albanesuluĭ *kreştă* pu- «temŭ ajunge la rom. *creştetŭ.*»

Pentru d. Gaster, a căruĭa tendinţă maĭ multŭ decâtŭ rösleriană noĭ amŭ indicat'o deja în *Columna luĭ Traianŭ* (III p. 528), acésta arŭ fi încă o dovadă, totŭ aşa de solidă ca tóte pe câte le aduce, cumcă Româniĭ aŭ venitŭ aci din prejmetele Epiruluĭ abia în véculŭ de mijlocŭ.

Din fatalitate pentru o asemenea teoriă, alŭ nostru *créscetŭ* are a face nu numaĭ cu *créstă*, dar încă și cu «a *cresce*», măcarŭ că nu se trage d'a-dreptulŭ din «a *cresce*», după cumŭ o credea d. Raoul de Pontbriant (*Dict.* p. 163) și reposaţiĭ Laurianŭ-Massimŭ (*Dicţ.* ad. voc.), aceștĭ din urmă maĭ punêndu-lŭ în paralelă cu italianulŭ *crescita*, de totŭ diferitŭ prin origine, prin formă și prin sensŭ.

Sub numele de «etimologiă poporană», nemțesce *Volksetymologie*, este cunoscutŭ în Linguistică unŭ fenomenŭ fórte interesantŭ, pe care pe la 1850 l'a studiatŭ pentru prima óră maĭ de aprópe profesorulŭ Förstemann și care consistă în tendința poporuluĭ de a modifica forma unuĭ cuvîntŭ isolatŭ saŭ rarŭ, fie elŭ străinŭ orĭ pămînténŭ, după calapodulŭ altorŭ cuvinte maĭ respândite, maĭ clare, maĭ avute în derivate.

Din cele scrise pînă acumŭ asupra acestuĭ importantŭ fenomenŭ, vomŭ indica aci:

Förstemann, *Ueber deutsche Volksetymologie*, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 1 (1852) p. 1—25 și t. 23 (1877) p. 375—84;

Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3 p. 344—51;

Andresen, *Ueber deutsche Volksetymologie*, ed. 2, Heilbronn, 1887, in-8;

Dossius, *Einige Beispiele der Volksetymologie im Neugriechischen*, în Bezzenberger's *Beiträge*, t. 2 (1878) p. 338—40 și t. 3 p. 87;

Weise, *Volksetymologische Studien*, ibid. t. 4 (1879) p. 68—94;

Malinowski, *Zur Volksetymologie*, în Kuhn's *Beiträge*, t. 6 (1870) p. 300—305;

Karlowicz, *Słoworód ludowy*, Kraków, 1878, în-8;

Kruszewski, *Ob analogii i narodnoĭ etimologii*, în Kolosow, *Russkiĭ filologiczeskiĭ vřestnik*, t. 2 (1889) p. 109—20;

Appel, *K slavřanskomu narodnomu slovoproizvodstvu*, ibid. t. 3 (1880) p. 86—90 și t. 4 (1880) p. 63—6;

Caix, *Studi di etimologia italiana e romanza*, Firenze, 1878, p. 191—6; etc.

Așa Italianulŭ din *veletta*, deminutivŭ dela *vela* = lat. *vigilia* «strajă», a făcutŭ *vedetta*, ca și cândŭ s'arŭ trage din *vedere*, de vreme ce o sentinelă, în adevĕrŭ, trebuĭ să v é d ă bine; ĭară Spaniolulŭ din lat. *vagabundus* a făcutŭ *vagamundo*, ca și cândŭ arŭ însemna «retăcitorŭ prin l u m e».

Eĭ bine, totŭ de o asemenea origine ca *d* pentru *l* în *vedetta* din *veletta*, saŭ ca *m* pentru *b* în *vagamundo* din *vagabundo*, este și trecerea luĭ *s* în *ş* în românulŭ *creştetŭ* în locŭ de *crestetŭ*.

Dacă vomŭ admite unŭ prototipŭ latinŭ *cristetum*, propusŭ de d. Cihac, deși elŭ nu ne mulțumesce, atunci Românulŭ trebuĭa să formeze maĭ întâiŭ *crestetŭ*, de unde însă se simțĭa vrêndŭ-nevrêndŭ împinsŭ la *crescetŭ* prin etimologia poporană dela *crescere*, de óră ce o *créstă* nicĭ nu este alt-ceva decâtŭ o «excrescență»: «crête, une excroissance», după definițiunea luĭ Littré (*Dict.* p. 893).

Amŭ spusŭ că prototipulŭ *cristetum* nu ne place. In adevĕrŭ, dintr'unŭ *cristetum* s'arŭ fi făcutŭ românesce *crestetŭ* cu accentulŭ pe ultima silabă, fiindŭ că sufixulŭ latinŭ *-etum* era totŭ-d'a-una accentatŭ pe *-e-*. E multŭ maĭ probabilŭ că Româniĭ d'a-dreptulŭ din *créstă* aŭ formatŭ *créstătŭ* după analogia luĭ *capătŭ* dela *capŭ*, prin urmare deja într'o epocă post-latină.

In orĭ-ce casŭ, fie plecândŭ dela dubiosulŭ latinŭ *cristetum*, fie dela o formațiune românéscă analogică *créstătŭ*, totŭ încă noĭ nu putemŭ ajunge la *crescetŭ* decâtŭ numaĭ prin etimologia poporană dela *crescere*.

Este influința fonetică a unuĭ cuvîntŭ românescŭ asupra unuĭ altŭ cuvîntŭ românescŭ, înlesnită prin asemĕnarea materială a ambelorŭ și provocată prin asociațiunea lorŭ ideologică. Totŭ așa în Meso-latinulŭ *moriment* dintr'o înscripțiune (Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-halbinsel*, Wien, 1882, pag. 55) și'n alŭ nostru *mormîntŭ*, sonulŭ *n* din latinulŭ *monumentum* arŭ fi resistatŭ de a trece în *r*, dacă destinațiunea funerară a monumentelorŭ nu făcea să se nască o etimologiă poporană dela *morior* saŭ *mortuus*. În tóte acestea — nemicŭ albanesŭ!

Crescetŭ, ca resultatŭ alŭ etimologieĭ poporane, se formuléză dară în următorulŭ modŭ:

crescetŭ = *créstătŭ* (*créstă* + [cap]*ătŭ*)+*cresce*[re]

Dacă nu datézĕ chĭarŭ din fasa cea de'ntâiŭ a limbeĭ nóstre,

în orĭ-ce casŭ elŭ este fórte vechĭu, de ore ce 'lŭ găsimŭ și 'n dialectulŭ macedo-românŭ sub forma *crĕștedu,* la Kavalliotis χριάσστιντου «κορυφή, cacumen» (ap. Thunmann p. 203), în care finalulŭ *-d* pentru *-t* merită o deosebită atențiune. Din latinulŭ *languidus* Macedo-româniĭ aŭ făcutŭ *lăngetu* (Petrescu, *Mostre de dialectul macedo român,* II p. 156), în care media *(g)*+media *(d)* s'aŭ dissimilatŭ în mediă *(g)* + tenue *(t)*. Acelașĭ fenomenŭ de dissimilațiune fonetică ne întîmpină în macedo-românulŭ *crĕștedu,* în care tenuia *(șt)* + tenuia *(t)* se înlocuescŭ prin tenuiă *(st)* + mediă *(d)*. Forma *crĕștetu,* alŭ nostru *crescetŭ,* este dară cea primitivă.

Orĭ-cătŭ de vechĭu arŭ fi la noĭ *crescetŭ,* totușĭ și maĭ venerabilŭ, de astă dată chĭarŭ din epoca formațiuniĭ limbeĭ române, este unŭ altŭ productŭ alŭ etimologieĭ poporane, care aruncă în acelașĭ timpŭ o lumină asupra vieței intime a strămoșilorŭ noștri.

Din latinulŭ *urtica* «urdică» s'aŭ născutŭ ital. *ortica,* sardulŭ *ortigga* și *ortija,* span. și portug. *ortiga,* provenț. *urtica* saŭ *ortiga,* franc. *ortie,* vallon. *ourtèie,* reto-rom. *urtia* etc.

In tóte aceste forme romanice s'a conservatŭ sonulŭ *t,* și chĭarŭ întréga silabă accentată *-ti-* din prototipulŭ latinŭ *urtica.*

Există numaĭ douĕ excepțiunĭ, datorite ambele etimologieĭ poporane : siciliano-neapolitanulŭ *ardica* saŭ *ardicula* și românulŭ *urdică.*

Pe neapolitanulŭ *ardica* și sicilianulŭ *ardicula* deja Schuchardt (*Vokal.* t. 1 p. 184, t. 3 p. 97,344) le-a explicatŭ fórte bine ca derivândŭ din *urtica* prin etimologia poporană dela *ardere.* Se scie că însușĭ latinulŭ *urtica* are o filiațiune logică identică dela *uro* «ardŭ» (Corssen, *Ueb. Aussprache,* ed. 2 t. 1 p. 349). Cu tóte acestea, pentru ca *urtica* să se fi transformatŭ în *ardica,* printr'o schimbare nu numaĭ consonantică, dar încă și vocalică, noĭ credemŭ că, pe lîngă etimologia poporană dela *ardere,* ba chĭarŭ pe prima liniă, a trebuitŭ să concurgă o influință elenică, fórte naturală în acea parte a Italieĭ care se numĭa «Magna Graecia» și unde elementulŭ grecŭ nicĭ o dată

n'a despărută cu desăvîrșire. Unulŭ dintre numile elene ale «urdiceĭ» este ἀδίκη (Henr. Stephanus, ad voc.). În acestŭ modŭ, pentru excepțiunea sudico-italiană din nomenclatura romanică a acesteĭ plante vomŭ avé formula :

ardica = lat. *urtica* + grec. ἀδίκη + lat. *ard*[ere].

Inainte de a trece la românulŭ *urdică*, să observâmŭ în parentesĭ o scăpare de condeĭu a d-neĭ Carolina Michaëlis, unica linguistă contimpurană și care ocupă acumŭ cu dreptŭ cuvîntŭ unŭ locŭ de distincțiune între romaniștĭ. Găsindŭ în Schuchardt (t. 3 p. 344) pe *ardica* între «romanische (mlat. alban.) Formen», unde «alban.» se referă la cuvintele albanese *buză*, *șkĭetulă* etc., d-na Michaëlis a credutŭ că și *ardica* e albanesă, încâtŭ o vedemŭ pe neașteptate dicêndŭ : «albanesisch *ardica* für *urtica*» (Michaëlis, *Stud. z. roman. Wortschöpfung*, p. 104). Nu cumŭ-va d. Gaster să se ĭea după acéstă greșélă pentru a albanisa apoĭ pe a nóstră *urdică* după cumŭ a albanisatŭ pe *crescetŭ*. Albanesce «urdică» se chiamă *hithet*, *hinsăl* saŭ *hinthăs*.

Excepțiunea siciliano-neapolitană îșĭ are dară rațiunea sa de a fi. Ce să facemŭ însă cu anomalia română? In locŭ de corectulŭ *urțică* saŭ *urțîcă*, care singurŭ arŭ corespunde latinuluĭ *urtica*, toțĭ Româniĭ aŭ pe ѕрдикъ saŭ ѕрѣикъ, moldovenesce *urdzîcă*, macedonesce ουρντζήκα.

Simțindŭ dificultatea, Miklosich (*Beitr. z. Lautl. Consonant.* I p. 69) observă că : «macedo-rom. ουρντζήκα urtica (Kav. 230), «daco-rom. *urzîkă*, arŭ trebui să fie *urtsikă* ; compară pe nea-«pol. *ardica* (Wentrup 8), sicil. *ardicula* (ibid. 17, Schu-«chardt I. 184).»

După Miklosich, prin urmare, forma siciliano-neapolitană arŭ fi pututŭ să influințeze asupra formeĭ române, de vreme ce ambele sunt alăturate. Dar cumŭ și'n ce modŭ? Româniĭ n'aŭ eĭ *ardere*, din care aŭ și trasŭ pe *ardeĭu* «poivre rouge», dacă arŭ fi vrutŭ să apropie de acolo pe latinulŭ *urtica*? Ș'apoĭ, în acestŭ casŭ, se schimba maĭ întâiŭ de tóte *u* în

a, ca în sudulŭ Italieĭ. In fine, saltulŭ geograficŭ din Neapole la Dunăre, fără nicĭ unŭ intermediŭ în drumŭ, arŭ fi elŭ singurŭ de ajunsŭ pentru a opri pe ilustrulŭ slavistŭ de a risca asemenĭ «comparaţiunĭ». Dacă însă Miklosich a alăturatŭ pe *urdică* de *ardica* numaĭ pentru a arăta că ambele, prin diverse căĭ, se datorescŭ de o potrivă etimologieĭ poporane, atuncĭ îĭ ceremŭ scuse, mărginindu-ne a regreta că a datŭ intenţiuniĭ sale o expresiune pré-îndoiósă.

Precumŭ latinulŭ *urtica* s'a întâlnitŭ în regiunea meridională a Italieĭ cu greculŭ ἀδίκη, totŭ aşa în Dacia elŭ a datŭ peste unŭ nume indigenŭ alŭ acesteĭ plante cu sonulŭ *d*. Azardulŭ a voitŭ ca anticitatea să ni'lŭ transmită în nomenclatura botanică din Dioscoride : «Ῥωμαῖοι οὐρτίκα, Δάκοι δόν». Dăcesce dară «urdică» se numĭa *dyn*, cuvîntŭ despre care aŭ scrisŭ :

J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 211 ;
Leo, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 3 (1854) p. 192 ;
Ellias, *The armenian origin of the Etruscans*, London, 1861, p. 76 ;
Diefenbach, *Origines Europeae. Die alten Völker Europas*, Frankf. a. M., 1861, p. 329—30 ;
Hehn, *Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien*, ed. 3, Berlin, 1877, p. 523 ;
Rösler, în *Zeitschr. f. österr. Gymnasien*, 1873, p. 115 ;
Pictet, *Les origines indo-européennes*, ed. 2, Paris, 1878, t 1 p. 400;
Tocilescu, *Dacia înainte de Romanĭ*, Buc. 1880, p. 205—6, etc.

Forma dacică *dyn* arŭ fi provocatŭ d'a-dreptulŭ la Românĭ trecerea luĭ *t* în *d* din latinulŭ *urtica* numaĭ atuncĭ cândŭ între ambele cuvinte arŭ fi o maĭ mare asemănare. Casulŭ aci e cu totulŭ altŭ-felŭ decâtŭ între sud-ital. *ardica* şi elenulŭ ἀδίκη, carĭ diferă abia prin *r*. Cată dară, fără a renunţa la influinţa daciculuĭ δόν, s'o punemŭ pe unŭ planŭ secundarŭ şi să urmărimŭ pe aĭurĭ *causam causantem* a luĭ *d* pentru *t* în românulŭ urdică.

Maĭ întâiŭ vomŭ consulta pe naturalişţĭ asupra unorŭ proprietăţĭ ale acesteĭ plante, în privinţa cărora filologulŭ trebuĭ să mérgă în şcólă la botanicŭ.

Weddell, scriitorulŭ celŭ maĭ competinte în privinţa urtica-

telorŭ în genere, ne spune : «Au point de vue industriel, les «Urticées méritent particulièrement de fixer l'attention ; en «effet, grâce à l'extrême ténacité de leurs fibres corticales, la «plupart des espèces vivaces peuvent être regardées comme «les émules du Chanvre, et plusieurs d'entre elles fournissent «déjà au commerce des produits d'une haute importance. Les «Urticées dans lesquelles la propriété en question a d'abord «été reconnue sont les espèces vivaces des climats tempérés «des deux mondes, telles que l'*Urtica dioica*, l'*U. cannabina* «et le *Laportea canadensis;* ces deux dernières ont même été «soumises, comme le Chanvre, à une culture régulière. Les «peuples du nord de l'Europe et de l'Asie en particulier, se «servent depuis longtemps des fibres de l'Ortie, souvent à «l'exclusion de toutes autres, pour en confectionner leurs fi«lets etc.» (*De la famille des Urticées*, în Decaisne, *Annales des sciences naturelles, Botanique*, sér. 4, t. 7, 1857, p. 347-8).

N'amŭ avé trebuință de a lămuri, că «Urtica dioica», despre care vorbesce Weddell, este urdica cea propriă dișă saŭ așa numita «urdică-mare», prin opositiune cu «urdică-mică», în nomenclatura botanică «Urtica urens» (cfr. Brândză în *Col. Tr.* III. p. 395).

In Suedia se face pînă astădĭ pânză din fibrele acesteĭ u r d i c e, ceĭa ce a provocatŭ nu de-multŭ și'n Francia o încercare fórte instructivă : «Ses tiges (de l'Ortie), coupées au «milieu de l'été et rouies, donnent une filasse qui n'est que «peu inférieure à celle du Chanvre ou du Lin. On les emploie «sous ce rapport en Suède, et la Société d'agriculture d'Angers «a fait différents essais qui constatent combien il serait inté«ressant de le faire aussi en France. La toile qui en a été fa«briquée a été trouvée de la meilleure qualité, et reconnue «prendre le blanc avec plus de facilité que toute autre. Les a«vantages de la culture de cette plante, dit cette Société d'a«griculture, sont bien sensibles, puisqu'elle n'exige ni culture, «ni engrais, ni terrain particulier, ni presque aucune dépense. «Il n'est point de propriétaire qui ne puisse cultiver dans,

«les lieux inutiles de sa ferme, assez d'orties pour se fournir «du linge nécessaire à son usage etc. «(*Section d'agriculture de l'Institut de France, Nouveau cours complet d'agriculture,* s. a., t. XI p. 92).

Deci urdică este o plantă din care se póte «urdi pânză», aprópe totu așa ca din inu saŭ din cânepă. Expresiunea «a *urdi*» în privința pânzei ne-a remasŭ noue din moștenirea romană: «telam *ordiri*», de unde fr. *ourdir*, provenț. *ordir*, it. *ordire*, sp. *urdir* etc., în texturi medio-latine: «*orditorium* ad *ordiendum* telam», «*orditura* = textura» și altele (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ad voc.). In scurtu, *t* din latinulu *urtica* s'a prefăcutu la noi în *d* prin etimologia poporană dela *urdire*, ajutată de numele dacicu alu «urdiceĭ» δόν.

Dar acestu procesu ideologicu nu este o proprietate exclusivă a Românilorŭ. Să audimu pe Pictet: «On sait que l'Ortie «fournit une filasse qui a été utilisée dans le nord de l'Europe «et chez quelques peuplades de l'Asie septentrionale; mais «cet emploi n'a jamais pris d'extension en présence de la su«périorité du chanvre et du lin. On trouve cependant, dans «les langues germaniques et celtiques, quelques indications «qui paraissent témoigner d'une haute antiquité de cet em«ploi de l'Ortie, bien qu'on ne puisse le faire remonter avec «sûreté jusqu'à l'époque arienne. En anc. allemand, l'Ortie «s'appelle *nazza*, *nezzila*, en ang. saxon *netele*, en scand. *nötr*, «d'où sans doute le lithuanien *nuotere* (anc. prus. *noatis*, lett. «*nahtres*). L'analogie avec le nom du filet, en goth. *nati*, ang. «sax. et scand. *net*, anc. allem. *nezzi, nezzili*, est évidente, et «l'origine de ces termes doit être la même, etc.» Mai departe, vorbindu despre vechiulu irlandesu *snathe* «firu, ață», Pictet observă: «A la même racine *nadh*, avec réduplication, «se rattache l'anc. irl. *nenaid* Ortie, devenu plus tard *neuntog*, «*neantog*» (*Les origines*, t. I, ed. 2, p. 398—400).

A se vedé de asemenea Hehn (*Kulturpflanzen*, ed. 3 p. 522-3) și Angelo de Gubernatis (*La Mythologie des plantes*, t. 2,

1882, p. 272—3), ĭar dintre ceĭ vechĭ pe Nemnich (*Polyglotten-Lexicon der Natur-geschichte*, Hamburg, 1793, p. 1534).

La Românĭ între *urḑică* și *urḑire* legătura e și maĭ evidinte decâtŭ la Germanĭ între *Nessel* «urḑică» și *Netz* «rețea». Este interesantŭ că, precumŭ în a nóstră *urḑică* s'aŭ amalgamatŭ latinulŭ *uro* «ardŭ» și *ordior* «urḑescŭ», totŭ așa termenulŭ germanŭ modernŭ maĭ obicĭnuitŭ *Brennessel*, adecă *brennnessel*, însemnézĕ propriamente în compositiune «arḑĕtóre-urḑitóre», întrunindŭ ast-felŭ ambele trăsure principale din caracteristica poporană a acesteĭ plante. Slaviĭ posedă chiarŭ o duplă nomenclatură a «urḑiceĭ»: în unele dialecte dela жиг- «ardere»; în altele коприва cu derivatele eĭ, de aceĭașĭ origine, diferindŭ numaĭ prin sufixŭ, cu paleo-slaviculŭ коприна «metasă» (Mikl., *Lexic.* ad voc.). Exemplulŭ din urmă nu e tocmaĭ sigurŭ, de vreme ce *koprina* cu sensulŭ de «metasă» nu se găsesce nicăiĭ în dialectele slavice dela nordŭ, încâtŭ arŭ puté să fie vre-unŭ cuvîntŭ străinŭ slavisatŭ de câtră Serbĭ și Bulgarĭ (cfr. Matzenauer, *Cizí slova ve slovanskych rececch*, Brn, 1870, p. 213); dar și'n acestŭ casŭ, numele neslavicŭ alŭ uneĭ stofe fiindŭ modelatŭ după numele slavicŭ alŭ urḑiceĭ, amŭ avé ĭarășĭ o etimologiă poporană prin care s'arŭ proba relațiunea ideologică în limbile cele maĭ diverse între «urḑică» și «urḑire». Orĭ-cumŭ, tradițiunea despre antica aplicare a urḑiceĭ la urḑitŭ trăesce pînă astădĭ chĭarŭ la Slaviĭ dela nordŭ: la Rusaliĭ, ţĕrancele din Rusia-albă, printr'unŭ usŭ devenitŭ simbolicŭ, ĭeaŭ câte unŭ mănunchiŭ de urḑice și simuléză a tórce (Sobotka, *Rostlinstvo a jeho vyznam v národnich pisnich*, Praha, 1879, p. 323).

Așa dară *d* pentru *t* în numele românŭ alŭ acesteĭ plante ne duce la etimologia poporană curatŭ indigenă:

urḑică=lat. *urtică*+lat. *ordi*[ri]=dac. δό[ν]

care n'are de locŭ a face cu *d* pentru *t* în etimologia poporană sudico-italiană:

ardica=lat. *urtica*+gr. ἀδίκη+lat. *ard*[ere].

Dar pentru ca în Dacia să se fi putută nasce o asemenea etimologiă poporană, urméză ca în epoca formaţiuniĭ limbeĭ române «urtica dioica» să se fi întrebuinţatŭ la străbuniĭ noştri pentru urdire, după cumŭ totŭ prin Linguistică se constată întrebuinţarea eĭ analógă într'o epocă primordială la Germanĭ, la Celţĭ, la Slavĭ, pe cândŭ în Sueḑia şi'n unele regiunĭ din Asia acéstă industriă există *de facto* pînă 'n ḑilele nóstre...

VIII.

ȘUGUBĂȚŬ ȘI ȘUGUBINĂ.

UNŬ RESTŬ DIN INFLUINȚA JURIDICĂ A SLAVILORŬ ASUPRA LIMBEĬ ROMÂNE

Maĭ susŭ, în studiulŭ nostru despre «Zglobiŭ», noĭ amŭ vĕḍutŭ deja că d. Cihac, slavisândŭ cu toptanulŭ vorbele cele maĭ neslavice ale limbeĭ române, nu scie totuşĭ să nemeréscă originea cuvintelorŭ celorŭ adevĕratŭ slavice.

Aci vomŭ da unŭ alŭ doilea specimenŭ dintre cele multe.

In tomulŭ II pag. 119 alŭ «Dicţionaruluĭ» seŭ, d. Cihac pune cuvîntulŭ *şugubeţ*, pe care'lŭ traduce prin «double (fig.), à double sens, équivoque, malicieux, plaisant, drôle (plutôt en mauvais sens).» Aci «double» şi «à double sens», ca şi «équivoque», sunt inventate într'adinsŭ pentru a puté trage pe *şugubĕţŭ* din slaviculŭ «*sugubŭ*, duplex, *sugubiti*, duplicare, flectere etc.» In orĭ-ce casŭ, ceĭa ce citéză d. Cihac din d. Odobescu: «veveriţele ş u g u b e ţ e», nu póte să însemneze: «les écureils doubles», nicĭ «les écureils à double sens», nicĭ «les écureils équivoques». *Şugubĕţŭ* este «malin» şi «mauvais plaisant», ĭată totŭ. Apoĭ o dată înarmatŭ cu îndemănateculŭ «double», din acelea-şĭ vorbe slavice d. Cihac, la pag. 395, derivă *şugubina*, pe care nu scimŭ de ce o masculiniséză sub forma de *şugub* şi *şugubin*, explicând'o prin «d o u b l e péché»; ĭar ca probă citéză din «Uricarulŭ» d-luĭ Teodorŭ Codrescu (t. 4 p. 404): «cănd vor afla femei saŭ fete cu pricini de *şugubini*», ceĭa ce traduce: «des femmes ou des filles qui avaient commis un d o u b l e p é c h é.»

Să deschidemŭ maĭ întâiŭ «Uricarulŭ», pentru a examina acolo întregulŭ pasagĭu, din care d. Cihac extrage abia o liniă. Écĕ-lŭ : «Slugile vornicesțĭ, unde vor afla femeĭ saŭ fete «cu pricinĭ de ș u g u b i n ĭ, să nu fie volnicĭ a lua ce-va, atât «dela fată cât și dela bărbat, fără gĭudecata Ispravniculuĭ de «ținut, și pe vorbe omenesțĭ fără dovadă să nu vinuéscă pe «vre-o femee saŭ fată, să le ocărască.» Unde óre va fi vĕdêndŭ aci d. Cihac «un d o u b l e péché»? Ș'apoĭ ce'ĭ aceĭa «un d o u b l e péché»? Și'n sfîrșitŭ, ca ce felŭ de națiune arŭ fi Românĭ, cândŭ numaĭ și numaĭ la dînșiĭ s'arŭ găsi o categoriă specială de «d o u b l e s péchés»?

Dacă e ce-va d u b l u, este falsificarea, căcĭ d. Cihac falsifică sensulŭ și forma în acelașĭ timpŭ. In «pricinĭ de șugubinĭ», pluralulŭ *șugubinĭ* vine din singularulŭ *șugubină* întocmaĭ precumŭ pluralulŭ *pricinĭ* vine din singularulŭ *pricină*. Masculinulŭ «șugubin» este o creațiune a d-luĭ Cihac, ca și masculinulŭ «șugub», pe care d-sa îlŭ pescuesce cu naivitate într'o eróre de tiparŭ.

Pasagĭulŭ de maĭ susŭ e extrasŭ dintr'unŭ «Aședĕmîntŭ» moldovenescŭ alŭ luĭ Constantinŭ Mavrocordatŭ dela 1741. Din elŭ se vede că ș u g u b i n ă se numĭa pe atuncĭ o relațiune nelegitimă între unŭ bărbatŭ și o femeiă saŭ fétă, pe carĭ Statulŭ îĭ pedepsĭa printr'o amendă; ĭar prin urmare ș u g u b ĕ ț ŭ era unŭ felŭ de *Don Juan*. Cu strîngerea amendelorŭ de acestŭ soiŭ eraŭ însărcinațĭ nesce funcționarĭ numițĭ *șugubinarĭ*, «personne chargé de juger ces délits»,—dice d. Cihac, aducêndŭ treĭ pasage totŭ din «Uricarulŭ» d-luĭ Codrescu.

Maĭ întâiŭ, care este forma cea veche a acestorŭ cuvinte?

Intr'unŭ actŭ slavonŭ dela Ieremia Movilă din 1603 se citesce : «ПРОТОЖ И ВИ СТАРОСТЕ ДА НЕ ИМАЕТЕ ВАЛЯВАТ ВЪ ТОГО СЕЛЯ НИ «ГЛОБНИЦИ А НИ Д Е Ш Я Г Я Б И Н А Р І», adecă : «de aceĭa nicĭ voĭ, «starostiĭ, să nu supĕrațĭ acelŭ satŭ, nicĭ globniciĭ, nicĭ d e «ș u g u b i n a r i ĭ» (*Archiva istor.* t. 1 p. 117). Intr'unŭ aședĕmîntŭ fórte prețiosŭ dela Mironŭ Barnovski din 1628, scrisŭ românesce, citimŭ : «îmblă d i ș u g u b i n a r i ĭ în tótă vrémea

«de facŭ năpăștĭ a femeĭ și a fete de ómenĭ bunĭ și a sărace «de facŭ pradă și'ĭ bagă în fieră»; apoĭ totŭ acolo maĭ departe: «deșugubinariĭ ca să n'aĭbă a umbla pentru deșu-«gubinele numaĭ într'o lună pentru anŭ în luna luĭ Septem-«vrie» (*Arch. ist.* I p. 175—6). Este învederatŭ dară că pe la începutulŭ secoluluĭ XVII *deşugubină* și *deşugubinarŭ* însemnaŭ în legislațiunea română, celŭ puținŭ acea din Moldova, întocmaĭ ceĭa ce peste o sută de anĭ era *şugubină* și *şugubinarŭ*.

Cuvîntufŭ a fostŭ însă cunoscutŭ și 'n Țéra-Romănéscă, unde ne întimpină, sub forma luĭ cea corectă, deja în crisóve dela Mircea celŭ Mare, bună óră: «глоба ли сѧ щеть сътворити или доушегоубина», adecă: «de se va întămpla glóbă saŭ dușegubină» (Venelin, Влахо Болгарскія грамоты, Petersb. 1840, p. 27).

Eĭ bine, în limba paleo-slavică доушегоубина vrea să ḑică literalmente «perdere de sufletŭ», доушегоубьць «perḑětorŭ de sufletŭ», serbesce дꙋшогꙋбац «perditor animae» (Karadžič, *Lex.* ad voc.), dela доуша «anima» și гоубити «perdere». Publicândŭ în *Archiva istorică* așeḑămîntulŭ luĭ Mironŭ Barnovski despre «deșugubine», eŭ amŭ indicatŭ acéstă etimologiă, atâtŭ de simplă, deja la 1865; ĭar eruditulŭ episcopŭ Melchisedecŭ a repetat'o apoĭ la 1869 (*Chronica Huşilorŭ*, p. 64). D. Cihac însă a preferitŭ a se întemeĭa numaĭ pe «Uricarulŭ» d-luĭ Codrescu.

Cu sufixulŭ *-stvo* în locŭ de *-ina*, «dușegubina» figuréză într'unŭ crisovŭ dela Ștefanŭ celŭ Mare din 1472: ««да имают «наши глобници оуѯѧти нам нашъ глобоу ѡт дꙋшегꙋбство и ѡт «волоченїе дивкоу», ceĭa ce eŭ traduseĭ altă dată, luându-mĕ strictŭ după Miklosich (*Lex.* p. 182: доушегоубьство homicidium), prin: «ca să ĭea globașiĭ noștri pentru noĭ glóba «ce ni se cuvine pentru morțĭ de omŭ și pentru răpirĭ de «fete» (*Arch. ist.* I p. 124), dar unde vĕḑŭ astăḑĭ că *duşegubstvo*, chĭarŭ prin punerea sa lîngă «răpirĭ de fete», póte să nu fie «morțĭ de omŭ», ci maĭ curândŭ *deşugubină* din Mironŭ Barnovski și Constantinŭ Mavrocordatŭ, adecă orĭ-ce rela-

țiune nelegitimă între bărbatŭ și femeiă, considerată ca «perdere de sufletŭ» din punctulŭ de vedere alŭ canónelorŭ bisericescĭ.

In ce anume consista *duşegubina*, nĭ-o spune și maĭ lămuritŭ unŭ actŭ dela episcopulŭ Mitrofanŭ alŭ Huşilorŭ din 1617, pe care multŭ veneratulŭ meŭ amicŭ episcopulŭ Melchisedecŭ îlŭ traduce din slavonesce așa : «Scriemŭ și dămŭ «scire cu acéstă a nóstră scrisóre pentru viele panuluĭ Dimi- «trie Goia, marele dvornicŭ alŭ ţĕreĭ de josŭ, din tîrgulŭ Hu- «șiĭ, ce de d-luĭ s'aŭ cumperatŭ, éră altele pentru *deşugu- «bine ce aŭ datŭ ómeniĭ de bună voĭa lorŭ pentru greşelele lorŭ*. «O viiă la Dricŭ, ce o a cumpĕratŭ d-luĭ cu drepţiĭ seĭ banĭ «dela fiĭulŭ reposatuluĭ Bărboĭu, ce a fostŭ mare dvornicŭ de «ţéra de josŭ, și o viiă de asemenea la Dricŭ, ce ĭ-a dat'o fe- «cĭorulŭ luĭ Pătrașco croitorulŭ pentru *o deşugubină ce a «făcută cu o femeiă*, și de asemenea o viiă dela Horjea, ce a «fostŭ vornicŭ de Huși, care viiă a fostŭ luată de Horjea dela «nesce făcĕtorĭ de rele, carĭ făcuse multe prădăciunĭ și aŭ plă- «titŭ capetele sale cu acea viiă, după aceĭa *Horjea a căḑutŭ «cu o muĭere şi a făcut'o borţósă, şi nu s'a pututŭ îndrepta, ci a «plătitŭ deşugubina sa cu acea viiă; însă acea viiă era pre- «ţuită maĭ multŭ decâtŭ deşugubina*, ci Dimitrie Goia marele «dvornicŭ s'a sculatŭ și a pusŭ ómenĭ bunĭ de aŭ preţuitŭ «acea viiă *cu câtŭ aŭ găsitŭ ómeniĭ bunĭ că trece peste acea deşu- «gubină*, ĭară dvorniculŭ ĭ-a datŭ luĭ banĭĭ... galbenĭ gata; «și de asemenea o viiă dela Ionașcu cĭobotarulŭ, *érăși pentru «vină de deşugubină pentru o femeiă*, și o viiă dela Malinŭ «pentru o mórte de copilŭ, etc.» (*Chronica Huşilorŭ*, p. 65-6).

Este dară maĭ pe susŭ de orĭ-ce îndoélă, că *deşugubina* în vechea legislaţiune română avea înţelesulŭ bine determinatŭ de «liaison sexuelle illicite».

Poporulŭ însă, neavêndŭ nevoe de a conserva acestŭ sensŭ strictamente juridicŭ alŭ cuvîntuluĭ, care nicĭ nu se constată pentru *duşegubeţă*, ci numaĭ pentru *duşegubină*, a fostŭ totŭ- o-dată condusŭ pe nesimţite a suprime prima silabă. Vomŭ

începe prin acéstă supresiune. Din primitivulŭ *duşegubină*, deja pe la începutulŭ secoluluĭ XVII, precumŭ amŭ vĕḑutŭ, s'a făcutŭ prin metatesă *deşugubină*. Inițialulŭ *de* confundându-se cu preposițiunea *de*, ca și cândŭ arŭ fi vorba «de șugubină», a fostŭ menitŭ să disparâ. Confusiunea din partea poporuluĭ era aci cu atâtŭ maĭ firéscă, cu câtŭ însușĭ d. Cihac cade în ea pe nesciute cândŭ citéză după «Uricarŭ» (t. 5 p. 270): «ori pârcălabi, ori globnici, ori de şugubinari», în locŭ de: «deșugubinari», fiindŭ-că inițialulŭ *de-* i se păruse a fi o preposițiune. Totŭ așa din turculŭ *dimişkî*, neogr. διμίσκιον «satin de Damas», părințiĭ nostri făceaŭ *muşki*, luândŭ pe *di-* dreptŭ preposițiunea *de* (Hasdeŭ, *Cuvente den bătrăni*, t. 1 p. 224). In acestŭ chipŭ s'a născutŭ *şugubină* și *şugubĕţŭ*, din carĭ acestŭ din urmă ne întimpină nu o dată în vechile tipăriture din Moldova, astŭ-felŭ că lesne putemŭ să urmărimŭ acuma sensulŭ p o p o r a n ŭ alŭ *şugubĕţuluĭ*, după ce constatarămŭ maĭ susŭ sensulŭ celŭ j u r i d i c ŭ alŭ *şugubineĭ*.

Exemplele abundă în operele mitropolituluĭ Dosofteĭu, cea maĭ sigură oglindă a graĭuluĭ moldovenescŭ de pe la finea secoluluĭ XVII.

Așa în «Sinaxarulŭ» dela 1683, t. 2 f. 43 v.: «odînîoarâ «unŭ neguțătorĭu cu aur multŭ trecîndŭ pre-acolé, l'aŭ ucisŭ «un ș u g u b ă ț ŭ (ѡ҆дѫнѫwарѫ оу҆н҆ негѹцьторю кѹ҆ ӑѹ̆р мѹ҆лть «трекѫ́ндь прѣколѧ̀, лаѹ̆ оўчись оу҆н҆ шѹгѹбѫ́ць). Totŭ acolo, t. 1 f. 98 r., ne întimpină forma *şigubĕţŭ* în locŭ de *şugubĕţŭ*, dar cu acelașĭ sensŭ de «criminalŭ»: «ꙗ҆рѫ̀ шигѹбѫ́цѹль сѫ «тѹрбѹрà ши̇ сѫ ѱнспѫ̆ймà...»

In «Parimiile» din acelașĭ anŭ 1683, partea I. f. 124 v., voindŭ să arate că la păgânĭ «criminaliĭ» invocaŭ pe Saturnŭ, Dosofteĭu ḑice: «Ș u g u b e ț i ĭ avé pre Cronŭ, lătinéște 'l «chema Saturnusŭ (шѹгѹбе́цїй а̀ва̀ прѣ̀ Кро́нь, лѫтинѧ̀щїе̃ кемá «Са́тѹр҆нѹсь).» Și acolo de asemenea, afară de *şugubĕţŭ* maĭ găsimŭ forma cu *i*, fără schimbarea sensuluĭ, part. 1 f. 4 v.: «ce«tate cé creḑutâ Sionulŭ, plinâ de gĭudețŭ, întru caré dereptaté

«aŭ adormitŭ într'însâ, ĭară acmu'sŭ ṣigubeţŭ (ꙗ҆рѫ̀ а҆кмꙋсь «шигꙋбе́ць)».

In fine, în «Psaltirea» slavo-română dela 1680, Dosofteĭu ne dă chĭarŭ verbulŭ «a *ş̥ugubeţi*» cu sensŭ de «a ucide», anume în psalmulŭ 105, f. 139 r.: «și să'n ṣugubeţi «pămîntul lor în sînge (шѝ съ҆ншꙋгꙋбецѝ пъмѫ́нтꙋл лѡр ѧ҆ сѫнцє)», slavonesce: «и оу҆бїе́на бысть ѕемлѧ...», lătinesce: «et interfecta est terra...», grecesce: «καὶ ἐ φονοκτονήθη ἡ γῆ...»

Acuma ce maĭ face d. Cihac cu etimologia d-sale dela *sugubŭ* «duplu», care l'a dusŭ fatalmente la *ş̥ugubĕţ* «à double sens» și *ş̥ugubin* «double péché? Celŭ puţinŭ, arŭ fi trebuitŭ să consulte «Vocabularulŭ» luĭ Costinescu, în care la pag. 578 arŭ fi aflatŭ o definiţiune excelentă, care probéză că la Muntenĭ, dacă nu s'a conservatŭ *ş̥ugubĕţŭ*, încaĭ *ş̥ugubină* păstréză pînă astăḍĭ pe alocurĭ sensulŭ celŭ primitivŭ: «*ş̥ugubină*, crimă capitală, pĕcatŭ de mórte, crime, péché mortel». În Moldova, ca și 'n unele părţí din Ţéra-Românéscă, *ş̥ugubină* a scăḍutŭ astăḍĭ maĭ multŭ la sensŭ de «mauvaise plaisanterie», ceĭa ce corespunde la Moldovenĭ luĭ «*ş̥ugubĕţŭ*» ca «mauvais plaisant».

Acestŭ sensŭ îșĭ are și elŭ raţiunea sa de a fi, datorindu-se anume întălniriĭ ambelorŭ cuvinte pe terenulŭ românescŭ cu vorba *ş̥uguescŭ* «plaisanter», pe care Miklosich (*Die slav. Elem. im Rumun.* p. 53, cfr. *Lex. palaeosl.* p. 1139) o crede — lucrulŭ nu e încă sigurŭ—a fi de origine slavică. Puse alăturĭ în gura poporuluĭ, cuvintele *ş̥ugu-bină* saŭ *ş̥ugu-bĕţŭ* și *ş̥ugu-escŭ* nu puteaŭ să nu se influinţeze reciprocamente, avêndŭ tótă aparinţa de a fi înrudite, ca și cândŭ arŭ diferi numaĭ în sufixurĭ. In acestŭ modŭ, prin acea etimologiă poporană despre care noĭ amŭ vorbitŭ pe largŭ în studiulŭ despre «Crescetŭ și urḍică», sensulŭ de «plaisant», propriŭ numaĭ vorbeĭ *ş̥uguescŭ*, s'a altoitŭ luĭ *ş̥ugubĕţŭ*, de unde a trebuitŭ să trécă și la *ş̥ugubină*. Să observâmŭ că *ş̥uguescŭ* și *ş̥ugubĕţŭ* sunt de o potrivă pré-puţinŭ respândite în afară din Moldova.

Iată dară genealogia :

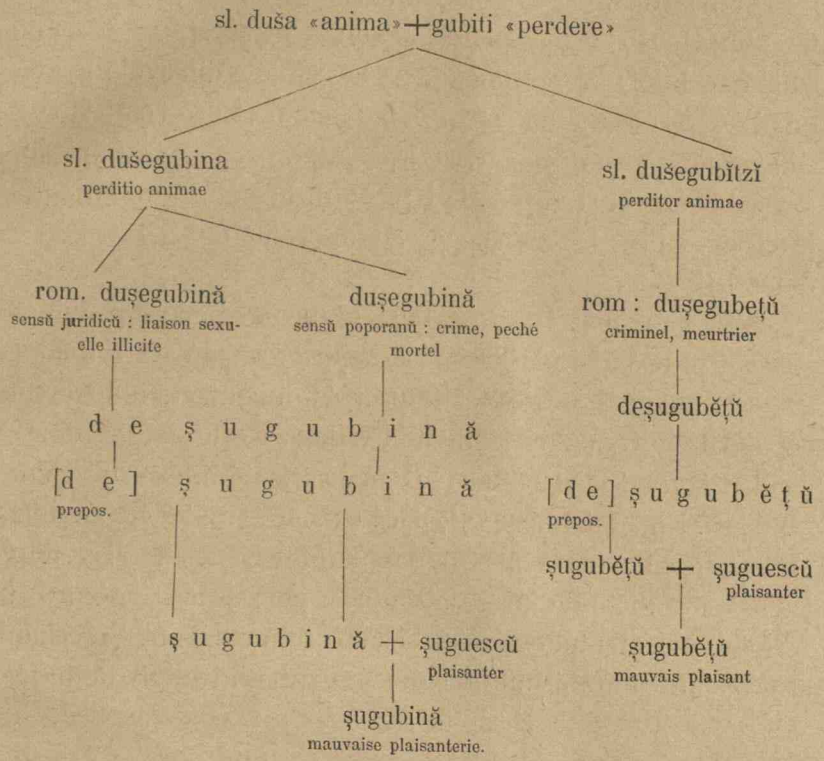

Decĭ, prin influința dreptuluĭ canonicŭ serbo-bulgarŭ, paleo-slaviculŭ *dušegubina* «perdere de sufletŭ» și *dušegubĭtzĭ* «perdĕtorŭ de sufletŭ» s'aŭ întrodusŭ în limba română, unde însă nu s'aŭ înrădĕcinatŭ decâtŭ după o relacere totală curatŭ românéscă în sensŭ și'n formă : printr'o cĭocnire fonetică cu prepositĭunea *de* și printr'o cĭocnire ideologică cu vorba *șuguescŭ*, astŭ-felŭ că pe ale nóstre *șugubĕțŭ* și *șugubină* numaĭ studiulŭ texturilorŭ din secolŭ în secolŭ le maĭ póte readuce astădĭ la prototipulŭ lorŭ străinŭ.

Acuma, doue observațiunĭ finale :

1°. Să nu crédă cine-va că legăturele sexuale nelegitime vorŭ fi ajunsŭ numaĭ la noĭ a procura unŭ venitŭ fiscalŭ, ba încă destulŭ de importantŭ, maĭ cu sémă în Moldova, unde— dice cronicarulŭ Urechĭa (*Letopis.* ed. I t. 1 p. 104; ed. 2 t. 1

p. 138) — ceĭ doĭ vornicĭ marĭ judecaŭ «de morțĭ de omŭ și deșugubinĭ», avêndŭ sub autoritatea lorŭ o întrégă dróiă de funcționarĭ specialĭ, meniți a adulmeca aceste «perderĭ de sufletŭ». Întocmaĭ așa documentele spanióle din evulŭ mediŭ menționézĕ adesea globa «pro homicidio et pro fornicio» (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ed. Carpent. t. 3 p. 371; cfr. Cibrario, *Econ. politica del medio evo,* t. 1 p. 345). Fisculŭ profita de pĕcatele bieților strengarĭ, după cumŭ profită medicĭĭ de bólele omenirĭĭ!

2⁰. Ca și *zglobiŭ* și atâtea alte vorbe române de proveniență slavică, *șugubină* și maĭ alesŭ *șugubĕțŭ* aŭ aerulŭ de a fi fórte vechĭ la noĭ și de a fi căpĕtate printr'unŭ contactŭ immediatŭ cu Slaviĭ, pe cândŭ în realitate ele datézĕ celŭ multŭ din secolulŭ XIV și se datorescŭ exclusivamente limbeĭ oficiale a Bisericeĭ. Nu suntemŭ siguri, dacă există măcarŭ dece cuvinte peste totŭ în graĭulŭ nostru poporanŭ, carĭ să ne fi venitŭ prin vre-unŭ felŭ de înrudire saŭ celŭ puținŭ de intimitate etnică între elementulŭ slavicŭ și elementulŭ românŭ. Slavismiĭ la noĭ sunt ca arabismiĭ la Turcĭ saŭ ca latinismiĭ la Polonĭ...

IX.

GHIÓGĂ.

O PAGINĂ DIN ISTORIA ARMATUREÏ ROMÂNE.

O fóiă din capitală a publicatŭ ḑilele trecute o scrisóre dela unŭ d. I. Cristea din comuna Floresci în districtulŭ Tutova, care se începe aşa :

«Arendaşulŭ moşieĭ, Iancu Constandachi, supranumitŭ «Iancu *Ghioagă după instrumentulŭ cu care ne omóră*, a maĭ «omorîtŭ şi acuma în bătaiă pe unŭ locuitorŭ etc.» *(România liberă* dela 29 oct. No. 1606).

Nu scimŭ, dacă d. Constandachi meritä saŭ nu porecla pe care o pórtă, dar' ceĭa ce scimŭ este că porecla d-sale meritä de a fi studiată.

Maĭ întâiŭ, ea nĭ-a adusŭ a-minte o baladă a luĭ Alexandri, întitulată «Ghioaga luĭ Briarŭ» :

In mijlocŭlŭ cămpieĭ întinsă, ce se perde
Sub zarea albăstriă cu-a eĭ comóră verde,
Culcatŭ pe spate şede voĭniculŭ bivolarŭ
Briarŭ, ce n'are 'n lume decâtŭ *unŭ grosŭ stejarŭ,*
Unŭ bunŭ şi scumpŭ tovarăşŭ de lupte crâncenite,
Cioplitŭ în chipŭ de ghiógă cu fălĭi oţelite....
(Conv. Liter. 1876 p. 369)

In poesia nóstră poporană, pe Toma Alimoşŭ îlŭ atacă :

. . . Manea celŭ spetosŭ,
Cu cojocŭ mare, miţosŭ,
Cu cojocŭ întorsŭ pe dosŭ,

ajunge la definițiunea de o vĕdită rea credință, cumŭ-că *ghĭóga* arŭ fi unŭ «rondin d'aubépine», adecă «cĭomagŭ de păducelŭ».

O dată nemeritŭ aci, d-sa conchide că cuvîntulŭ e slavicŭ, căcĭ planta în cestiune se chĭamă în limba paleo-slavică *glogŭ*, bohemesce *hlohovka* «bâton d'aubépine», serbesce *glogovina* «bois d'aubépine», ungurescе *galagonya* etc., de unde, printr'o procedură pe care d. Cihac nu nĭ-o lămuresce și care nu este nicĭ măcarŭ discutabilă, s'aŭ născutŭ în același timpŭ *ghiorghinŭ* și *ghĭógă*, ba încă — maĭ dice d-luĭ— totŭ-o-dată și numirile proprie *Glogova*, *Glogovénu*, *Glogovĭ*.

Săracă «ghĭóga luĭ Briarŭ», pe care Alexandri o credea «unŭ grosŭ stejarŭ», era retezată din modestulŭ păducelŭ; și totŭ cu faĭmosulŭ păducelŭ vitejiĭ luĭ Stefanŭ celŭ Mare :

Câte optŭ pe locŭ turtĭa!

unde par'că audĭ pe Virgiliŭ :

... sternentes agmina clava.
(Virg. *Aen.* X, 308)

Faptulŭ este că ghĭógă n'are a face nicĭ cu *crataegus oxyacantha*, adecă cu păducelŭ, saŭ fie și cu «ghiorghinŭ» dacă-ĭ place maĭ bine d-luĭ Cihac, nicĭ cu vre-o altă speciă de mărăcină, bună numaĭ dóră pentru așa numitele garduri viue. Chĭarŭ la Slavĭ ghĭóga nu se cĭoplĭa din acestŭ arbustŭ, ci din stejarŭ : dovédă rusulŭ *dubina* «ghiógă» dela *dub* «stejarŭ».

Din slaviculŭ *glogŭ* «păducelŭ» derivă — aci d. Cihac are dreptate—numirile proprie ca *Glogova* saŭ *Glogovénu*, în carĭ *gl* s'a conservatŭ intactŭ ca în tóte cuvintele române de o proveniență adevĕratŭ slavică : *glasŭ*, *gléznă*, *oglindă*, *glóbă*, *glótă*, *glodŭ*, *glumă* etc. Din acelŭ *glogŭ*, saŭ chĭarŭ din forma serbéscă *glogovina*, anevoe s'arŭ puté trage românulŭ *ghiorghinŭ*, care sună maĭ multŭ grecesce; dar se trage fără îndoélă unŭ altŭ cuvîntŭ românescŭ, pe care d. Cihac nicĭ nu-lŭ cunósce : «*golgotina*, das Unkraut» (Clemens, *Walach. Wörterb.* Hermannstadt, 1823, p. 31), pronunțatŭ de poporŭ și *bolbo-*

tină. Câtŭ se atinge însă de ghiógă, apoĭ nemicŭ nu póte fi maĭ latinŭ.

Singurulŭ dicționarŭ neetimologicŭ, în care noĭ amŭ găsitŭ definițiunea acestuĭ cuvîntŭ, este «Vocabularulŭ» luĭ Ionŭ Costinescu, la pag. 484 : «ghiógă, măcĭucă, bîsdógă, bâtă «scurtă și grósă, *goudin, gourdin*».

Latinesce *ghĭóga* se traduce prin *clava*.

Precumŭ pe lîngă *clavus* «cuĭu» latina avea forme vulgare *clovus* și *clobus*, în carĭ *o* din *a* se datoresce influințeĭ labiale a consóneĭ ce urmézŭ și de unde derivă la Italianĭ *chiovo* și *chiodo;* totŭ așa, din aceĭașĭ causă, pe lîngă latinulŭ *clava* trebuĭa să fi existatŭ forme vulgare *clova* și *cloba*, de unde pare a fi imprumutatŭ vechĭulŭ germanŭ *cholbo*, actualulŭ *Kolbe*, englesulŭ *club* «măcĭucă», pe lîngă carĭ a nu se uĭta celto-cimriculŭ *cwlbren*, adecă *cwlb-pren* «măciucă de lemnŭ», ĭarășĭ cu vocala labială.

Dar fie *clova* saŭ *cloba* în latina, fonetica română ne duce de acolo la unulŭ și acelașĭ resultatŭ. Din latinulŭ *naevus* Româniĭ aŭ făcutŭ *negŭ*, pe care d. Cihac l'a nesocotitŭ de totŭ în Dicționarulŭ seŭ. Din latinulŭ *favus* cu deminutivulŭ *favulus* Româniĭ aŭ făcutŭ *fagŭ* și *fagurŭ*, ceĭa-ce scie și d. Cihac (*Dict.* I p. 86). Din latinulŭ *nebula* Româniĭ aŭ facutŭ *negură*, ĭar din latinulŭ *rubus—rugŭ*, italianesce *rovo* și *rogo* (Cihac, I p. 178, 235). In acelașĭ modŭ din latinulŭ *clova* saŭ *cloba*, trecêndŭ *cl-* în *chi-* ca în *chĭarŭ=clarus, chiemŭ=clamo, chiaie=clavis* etc., s'a născutŭ la Românĭ *chiógă* «măcĭucă», de unde apoĭ *ghiógă* prin asimilațiune cu silaba finală, deși scăderea inițialuluĭ *c* la *g* se putea întîmpla și fără acțiune asimilativă, celŭ puținŭ d. Cihac o admite în *ghiócă* «écale, écaille, conque, «coquille, du latin *cochlea, coclea* (κοχλίας) transposée en *cleoca*» (*Dict.* I p. 109).

Prin urmare, sub raportulŭ foneticŭ ca și sub celŭ ideologicŭ, românulŭ *ghiógă* represintă perfectamente pe latinulŭ *clava* «măcĭucă».

«Glosariulŭ» reposațilorŭ Laurianŭ-Massimŭ (pag. 266)

a mestecă într'unŭ chipŭ de totŭ cĭudatŭ pe *ghiógă* «măcĭucă» nu numaĭ cu *ghĭócă* «cójă de nucă saŭ de oŭ», dar încă și cu flórea *ghiocelŭ=glaucellum*, despre care noĭ amŭ vorbitŭ deja într'unŭ altŭ studiŭ. Este interesantŭ însă că, afară de semnificațiunea de «măcĭucă, bâtă etc.», autorĭĭ afirmă că *ghĭógă* maĭ însemnéză românesce «gămăliă, căpĕțînă, capĕtŭ de acŭ saŭ de altŭ lucru». Dacă acestŭ sensŭ s'arŭ dovedi ca existândŭ în realitate la poporŭ, atuncĭ, pe lîngă *ghĭógă* din latinulŭ *clava* «măcĭucă», noĭ amŭ maĭ avé o altă *ghĭógă* din latinulŭ *clavus* «cuĭu», carĭ ambele se vorŭ fi confundatŭ apoĭ într'o singură formă feminină, după cumŭ și latinesce se confundaŭ une-orĭ *clava* și *clavus*. Germanulŭ *Kolbe*, de asemenea, întrunesce ambele înțelesurĭ de «măciucă» și de «gămăliă», ĭar rusesce din *bulava* «măcĭucă» s'a născutŭ deminutivulŭ *bulavka* «acŭ cu gămăliă».

Așa dară, de'mpreună cu *arcŭ=arcus*, *săgĕtă=sagitta*, *fustĭ=fustis*, *bucĭumŭ=buccina*, *flamură=flammula*, *scutŭ=scutum*, *armă=arma* etc., străbunĭĭ noștri din Italia aŭ adusŭ străbunilorŭ noștri din Dacia și pe *ghiógă=clava*, care era generalmente din stejarŭ, cu noduri în vîrfŭ, «trinodis clava» în Ovidiŭ, și «cĭoplită numaĭ din toporŭ» saŭ «nestrujită» după expresiunea poporană, adecă «nerasă», «inrasa», întocmaĭ ca în versulŭ din Silius Italicus :

> Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
> Falcatos enses, et quae Buxentia pubes
> Aptabat dextris inrasae robora clavae...
> (Sil. *Punic.* VIII, 582-5)

Astă-dĭ însă, dispărêndŭ treptatŭ pînă și suvenirea vecheĭ tactice ostășescĭ, «ghĭóga» a începutŭ și ea a se perde la noĭ, remânêndŭ maĭ multŭ în limba poetică. Dicționarele din Transilvania : celŭ Budanŭ, alŭ luĭ Sava Barcianu, alŭ luĭ Iser, alŭ luĭ Clemens etc., n'o aŭ de locŭ. La Macedo-românĭ, de se va maĭ fi conservândŭ unde-va, arŭ trebui să aĭbă forma de *clĭógă* saŭ *glĭógă*...

Acuma, dreptŭ post-scriptum, una din minunățiele limbeĭ

umane. Amŭ vĕdutŭ maĭ susŭ că Româniĭ aŭ moștenitŭ pe *ghiógă* din latinulŭ *clava* «măcĭucă», ĭar Germaniĭ aŭ împrumutatŭ aceĭașĭ vorbă latină, de unde, între cele-l'alte, englesulŭ *club* «măcĭucă». In epoca luĭ Cromwell, cândŭ se începuse lupta între puritanĭ și regaliștĭ, ceĭ dĕ'ntâiŭ organisară nesce adunărĭ menite a pregăti strivirea adversaruluĭ, cărora de aceĭa le-aŭ și datŭ numele de *club*'urĭ, adecă «măcĭuce». De aci originea c l u b u r i l o r ŭ de astădĭ. Pe cândŭ românulŭ *ghĭógă*, eredele dreptŭ alŭ latinuluĭ *clava*, se face din ce în ce maĭ nevĕdutŭ, englesulŭ *club*, fratele seŭ maĭ micŭ și nelegitimŭ, transformându-se prin civilisațiune în «une maison splendide tenue au nom d'une association de personnes riches» (Littré, p. 649), se lățesce falnicŭ pe suprafața Românieĭ. Cine óre arŭ crede că așa disele «clubulŭ liberalŭ» saŭ «clubulŭ conservatorŭ» nu sunt, din punctulŭ de vedere alŭ genealogieĭ linguistice, altŭ ce-va decâtŭ «ghiógă liberală» și «ghiógă conservatóre»!

X.

NU E IN TÓTE ḌILELE PASCILE.

ORIGINEA CREȘTINISMULUÍ LA ROMÂNÍ.

Cându și cumu s'a introdusu creștinismulu la Români? étă o întrebare, la care texturile curatu istorice nu ne respundu mai nemicu sau abia ne respundu în dou perî, dar pe care o póte lumina pe deplinu studiulu comparativu alu graiului nostru.

Scumpulu meu amicu George Chițu, în notele sale filologice despre «Cuvintele creștine în limba română» (*Col. l. Tr.* III p. 452 etc.) sfășiă cu multu spiritu și cu o remarcabilă agerime de cugetare aserțiunea d-lui Cihac, cumu-că străbunii noștri au fostu creștinați prin ucenicii faimoșilorŭ Cirilu și Metodiu. Eu din parte'mi me voiu mărgini a scăpěra o singură scânteiă, cu care sperŭ, dacă nu a reduce în cenușă, celu puținu a pîrli apostolatulu Slavilorŭ între Latinii dela Dunăre.

D. Baronzi (*Limba română*, p. 55), d. Hințescu (*Proverbele Românilorŭ*, p. 141) și Dicționarulu Laurianu-Massimu (ad voc. *Pasca*) citézá pe «Nu e totu-d'a-una Pasci» sau «Nu e în tóte dilele Pasce» fără nici o altă explicațiune.

Acésta explicațiune însă ni se oferă dela sine în acele texturi, în cari proverbulu nostru se află pusu în descrierea unei situațiuni.

Așa la Ispirescu (*Legende* I. ed. 1882, p. 269):

«Pasă-mi-te ouěle astea erau de diamantu, care făcea de ece ori

«atâtŭ câtŭ îĭ da luĭ pe ele negutitorulŭ. Elŭ însă era bunŭ bucurosŭ «că lua și atâtŭ, căcĭ scăpa de sărăciă, elŭ și cu totĭ aĭ luĭ. Cumpĕră «de astă dată haĭne pentru copiĭ, căcĭ eraŭ goĭ. Maĭ luâ nesce unelte «și dichisurĭ de ale luĭ pentru muncă și pentru casă, că *nu* credea «că o să fie *întóte ḑilele Pasce* să totŭ găséscă la «ouĕ d'astea scumpele...»

Apoĭ în capŭ-d'opera reposatuluĭ Filimonŭ (*Ciocoiĭ vechĭ și noui*, p. 242) conversațiunea între doĭ peșecherĭ:

«— Cocóne Dinule, facemŭ vre-o trebșóră astădĭ?

«— Mĕ maĭ întrebĭ? dór n'oĭu fi venitŭ aci de florile mărului.

«— Așa creḑŭ și eŭ; dar voĭamŭ să sciŭ, căcĭ maĭ amŭ și alte trebĭ «de făcutŭ.

«— Eĭ bine, ĭa spunemĭ, ce o să'mĭ cerĭ ca să'mĭ cumperĭ moșiile «stăpânuluĭ meŭ?

«—Cincĭ la pungă, după învoéla cea veche.

«— Te-aĭ dedulcitŭ de la moșia Resucita, dar *nu «este în tóte ḑilele Pascĭ*...»

In fine, Antonŭ Pann (*Povestea vorbeĭ*, ed. 1 t. 3 p. 71, ed. 2 p. 58) aduce pe: «*Nu e totŭ-d'a-una Pascile*» alăturĭ cu: «Cuĭ nu'ĭ place să trăéscă ca găina la móră!» dându-ne a înțelege că arŭ plăcé orĭ-și-cuĭ, dar nu în tóte ḑilele se întâmplă unŭ astŭ-felŭ de berechetŭ.

Să observâmŭ maĭ întâiŭ ca singularulŭ *Pască*, care corespunde latinuluĭ *Pascha*=gr. Πάσχα=paleosl. Пасха etc., nu se aude maĭ nicăirĭ și maĭ nicĭ o dată la poporulŭ românŭ, ci numaĭ pluralulŭ *Pascĭ*. Acestŭ pluralŭ însă, tocmaĭ prin aceĭa că este de o întrebuințare aprópe exclusivă, a devenitŭ la noĭ singularŭ. Chĭarŭ în proverbulŭ ce ne preocupă se ḑice: «e Pascĭ», «e Pasce», «e Pascile», ĭar nu: «sunt Pascĭ». «Nu-*su* in tóte dillele Pasce» din Dicționarulŭ Laurianŭ-Massimŭ (t. 2 p. 295) este o corecțiune gramaticală, de care poporulŭ nu vrea să scie, preferindŭ pe negramaticalulŭ: «nu *e* în tóte ḑilele Pascĭ». Fenomenulŭ póte să fie de origine romanică, judecândŭ după pluralulŭ francesŭ *Pâques*, întrebuințatŭ de asemenea ca singularŭ: «à Pâques prochain», «quand Pâques sera venu», «on dit Pâques est haut quand il est tard» (Littré). Acéstă

coincidință româno-francesă e cu atâtu mai interesantă, cu câtu nu ne întîmpină la ceĭ-l'alțĭ Neo-latinĭ: sp. *pascua*, ital. *pasqua*, portug. *pascoa* etc.

D. Cihac pune pe alu nostru *Pascĭ* cându între elemente latine, cându între cele slavice, cându între cele grecescĭ, și totu așa l'aru mai fi pututu băga între cele ebraice. Filiațiunea cea corectă este, că acéstă vorbă dela Evreĭ a trecutu la Grecĭ, dela Grecĭ s'a introdusu în latina, din latina a venitu la Românĭ. Câtu pentru Slavĭ, carĭ îlu datoréză Bizantinilorŭ, cuvîntulu *Pascha*, afară numaĭ dóră de Rușĭ, este chĭarŭ astădĭ prépuținu respânditu în gura poporuluĭ, fiindu înlocuitu prin termenĭ indigenĭ ca *wielkanoc* «mare-nópte» la Polonĭ, *hody* «serbătorĭ» la Bohemĭ, *vaskrs* «înviuare» la Serbĭ, *velikdeni* «mare-dĭ» la Bulgarĭ etc. In acéstă privință dară d. Cihac póte fi fórte liniștitu.

D. profesorŭ G. D. Teodorescu, în «Încercărĭ critice asupra unorŭ credințe, datine și moravurĭ ale poporuluĭ românŭ» (Buc. 1874, p. 10 etc.), cându urmărésce în alu nostru *Crăcĭunŭ* pe latinulu *Saturnalia*, are dreptate maĭ multu numaĭ sub raportulŭ cronologicŭ. Crăcĭunulŭ se serbéză pe la finea luĭ decembre, și totu pe la finea luĭ decembre se serbaŭ Saturnaliele. Așa este. Insă cele doue trăsure caracteristice ale Saturnalielorŭ la vechiĭ Romanĭ: prânduri pline de veseliă și emanciparea sclavilorŭ, nu aparținŭ Crăcĭunuluĭ, ci anume Pascilorŭ. Pascile era ḑiua cea de frunte a voioșieĭ, «dominica gaudii» după cumŭ o numĭaŭ uniĭ. In evulŭ mediŭ, cu sensŭ de «a bancheta» saŭ «a face chefŭ» se ḑicea «a fi în Pascĭ», «*esse în Pascha*=epulari» (Du Cange, *Gl. med. Lat.* ed. Carp. t. 5 p. 117). Pe de altă parte, la Pascĭ împĕrațiĭ deschideaŭ temnițele, grațiându pe ceĭ osândițĭ, după cumŭ ne-o spunŭ St. Ambrosiŭ, St. Gregoriŭ de Nissa, St. Iónŭ Chrisostomŭ și alțiĭ. «Les particuliers—ḑice abatele Martigny—imitaient la li-«béralité des souverains en rendant la liberté à leurs esclaves, «et bien que la juridiction des tribunaux fût suspendue pen-«dant les solennités pascales, elle avait néanmoins son cours

«pour tout ce qui concernait la manumission des esclaves» (*Dict. des antiqu. chrétiennes*, p. 505).

Prin voe bună și prin frăția între toți, prin fericirea generală, Saturnaliele re'nviaŭ la Romanĭ «véculŭ de aurŭ» alŭ luĭ Saturnŭ; dar o re'nviuare scurtă, care ținea abia câte-va dile, urmată apoĭ de felŭ de felŭ de grijĭ de peste anŭ. Cine se înșela a crede că totŭ așa va să petrécă fără încetare, poporulŭ romanŭ îĭ aducea a-minte cu ironiă că : *Non semper erunt Saturnalia*, «proverbium quo significatur, non semper prosperis rebus uti licere» (Forcellini, t. 4 p. 36).

Față cu acésta, trebue óre să maĭ arătâmŭ cu degetulŭ originea românuluĭ : «Nu e totŭ-d'a-una Pascile»?

Străbunulŭ proverbŭ latinŭ, ni l'a conservatŭ Seneca. Descriêndŭ întristarea și desperarea advocațilorŭ la închipuita înmormîntare a împĕratuluĭ Claudiŭ, sub care dînșiĭ trăiaŭ atâtŭ de bine, elŭ dice : «Jurisconsulti e tenebris procedebant, «pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui quum «maxime reviviscerent. Ex his unus quum vidisset capita con«ferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, et «ait : dicebam vobis, non semper Saturnalia e«runt» (Sen. *Apokolok.* XII).

Tradusŭ curatŭ românesce în stilulŭ țeranuluĭ, acésta însémnă :

«Vechiliĭ eșiaŭ de prin vizuinele lorŭ, sarbeḑĭ, șubreḑĭ, abia «avêndŭ sufletŭ, ca și cândŭ acumŭ s'arŭ fi sculatŭ din grópă. «Unulŭ din eĭ, veḑêndŭ pe cărcotașĭ cu capetele plecate și «văitându-șĭ norócele, se apropiă și le dice : óre nu vĕ spu«neamŭ eŭ că n'o să fie totŭ-d'a-una Pascile?»

Proverbulŭ celŭ saturnalicŭ alŭ vechilorŭ Romanĭ, din punctŭ în punctŭ cu aceia-șĭ schimbare a serbărilĭ pagane în festivitatea pascală, s'a păstratŭ intactŭ nu numaĭ la Românĭ, dar încă departe, fórte departe de noĭ, tocmaĭ pe cea mare insulă dintre Italia și Spania. In limba sardă se dice pînă astăḑĭ : Ogni die non est Pascha, ceĭa ce vrea să dică—adaugă Spano—«non continuamente si hanno gli

stessi favori e fortuna» (*Proverbios sardos*, Kalaris, 1852, p. 65).

În «Principie de Linguistică», noĭ amŭ urmăritŭ modulŭ, în care unŭ graiŭ se póte nasce din fusiunea altorŭ douĕ graĭurĭ. Eĭ bine, doue religiunĭ se amestecă într'o singură religiune pe aceĭașĭ cale pe care doue limbĭ se transformă într'o singură limbă : cele doue religiunĭ, ca și cele doue limbĭ, trebue să trăéscă multŭ timpŭ pe acelașĭ teritoriŭ. In Dacia dară, ca și pe aiurĭ în lumea latină, Romanĭ paganĭ și Romanĭ creștinĭ cată să fi vieţuitŭ unŭ lungŭ șirŭ de anĭ în aceleașĭ orașe și sate, une-orĭ în aceĭașĭ familiă. Romanulŭ, cândŭ suspina după bucuriĭ trecute, era deprinsŭ din moșĭ și strămoșĭ a ḑice : «non semper Saturnalia erunt». Dar o dată creștinatŭ, nu-ĭ maĭ era permisŭ a invoca pe Saturnŭ, și totușĭ nu putea să uĭte proverbulŭ, cu care crescuse din légănŭ. Atuncĭ dintre tóte serbătorile creștine elŭ căuta să-și alégă pe aceĭa care, prin voióse prânḑurĭ și prin scuturarea lanţurilorŭ robieĭ, să se apropie maĭ multŭ de trăsurele cele caracteristice ale Saturnalielorŭ. Era Pascile. Iată cheia enigmeĭ. De aci, precedura fiindŭ identică, acelașĭ fenomenŭ în limba nóstră și'n limba sardă. Româniĭ însă parŭ a fi și maĭ credincĭoșĭ amănuntelorŭ tradiţiuniĭ latine, dacă amŭ admite că pluralulŭ P a s c ĭ în locŭ de singularulŭ «Pască» se va fi furișatŭ după norma pluralului S a t u r n a l i a.

Va ḑice óre d. Cihac, că Bulgariĭ aŭ întrodusŭ creștinismulŭ și'n Corsica? Dacă nu d. Cihac, o va susţine, póte, d. Gaster, de óră ce d-sa—vomŭ aduce în parentesĭ o coincidinţă corso-română—nu se sfiesce a crede (*Revista pentru istoriă*, I p. 22), între multe altele, cumcă românulŭ *bocetŭ* «nu este altŭ ceva «decâtŭ slaviculŭ кочити, care însemnéză lamentare întocmaĭ «ca și cuvîntulŭ românŭ, întrebuinţatŭ pe câtŭ sciŭ numaĭ «sub formă de *bocetŭ*, *boacetŭ*, pl. *boacete*, și ca verbŭ : a *boci*, «dar nicĭ o dată simplulŭ *boace*.» Dec ! Maĭ întâiŭ, d-sa uĭtă că există și simplulŭ *boace*, anume macedo-românulŭ μποάτζε «vox» (Mikl. *Rumun. Unters.* II p. 26). Alŭ doilea, d-sa uĭtă că

slavonesce nu se află кочити, dar коучати, care nu însemnéză «a lamenta», ci numaĭ «a mugi»; ĭar serbulŭ кочити «a face gură», «a se certa», este unŭ împrumutŭ dela Românĭ. Alŭ treilea, în fine, d-sa uĭtă că *bocetulŭ* nostru, cu unŭ altŭ sufixŭ, dar totŭ din latinulŭ *vocem*, se găsesce sub forma de *vocero* și'n Corsica, unde așa se chiamă «cântecŭ de jale la o înmormîntare». Orĭ-ce arŭ ḑice d. Gaster, Româniĭ *bocescŭ* atâtŭ de lătinesce, încâtŭ ĭi audŭ tocmaĭ Corsicaniĭ, alăturĭ cu aceĭ Sarḑĭ carĭ aŭ conservatŭ împreună cu noĭ pe «Ogni die non est Pascha» = «In tóte ḑilele nu e Pascile» = «Non semper erunt Saturnalia».

Să ne'nțelegemŭ dară bine. Slaviĭ aŭ fostŭ ceĭ de'ntâĭu a propaga la noĭ ortodoxia. Da. Grațiă acesteĭ propagande, limba slavică așa ḑisă bisericéscă ni s'a impusŭ de pe la finea evuluĭ mediŭ ca limbă oficială, a căriĭ urme se recunoscŭ și se vorŭ recunósce totŭ-d'a-una în graĭulŭ românŭ, jucândŭ la Latiniĭ din Dacia acelașĭ rolŭ ca urmele limbeĭ oficiale latine la Bohemĭ saŭ la Poloniĭ. Nu Slaviĭ însă, nu și nu, aŭ activatŭ prima nóstră cunoscință cu creștinismulŭ. Sublima doctrină a Evangeliuluĭ aŭ străbătutŭ la Dunăre o-dată cu legiunile Romeĭ, sub a cărorŭ aquilă se luptaŭ brațŭ la brațŭ Romaniĭ paganĭ și Romaniĭ creștinĭ, uniĭ cu *Joie*, cu *Mercuriŭ*, cu *Venere*, cu *Saturnaliele* etc., ceĭ-l'alțĭ cu *Cristŭ*, cu *ângerĭ*, cu *sânțĭ*, cu *Sâmbăta*, cu *Duminica*, cu *Pascile* și așa maĭ încolo, pînă ce, după o secolară acțiune și reacțiune, ambele credințe s'aŭ amalgamatŭ într'unŭ singurŭ totŭ, în care însă pentru ochiĭ istoriculuĭ chiarŭ astăḑĭ maĭ trăescŭ ambele....

VERIFICAT 1987
VERIFICAT 2007
VERIFICAT 2017
BIBLIOTECA Centrală Universitară Bucureşti

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. *Viéţa şi scrierile luĭ Luca Stroicĭ;* Bucurescĭ, 1861, în 16. *Epuisé.*
2. *Filosofia portretuluĭ luĭ Ţepeşŭ;* Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. *Analise literare externe ; Wolf, Raicevicĭ, Eutropius, Palauzow* etc. Bucurescĭ, 1864, în 16 *Epuisé,*
4. *Micuţa,* o nuvelă satirică; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. *Ión Vodă celŭ cumplitŭ* ; cu unŭ portretŭ şi 10 gravure ; Bucurescĭ, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé.*
6. *Schylock, Gobseck şi Moise ;* studiŭ literarŭ ; Bucurescĭ, 1866, în-8.
7. *Talmud ;* studiŭ filosoficŭ ; Bucurescĭ, 1866, în 8.
8. *Industria naţională faţă cu principiulŭ concurenţeĭ ;* studiŭ politico-economicŭ; Bucurescĭ, 1866, în-8.
9. *Răsvan-Vodă ;* dramă istorică în 5 acte în versurĭ ; Bucurescĭ, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranţeĭ religióse în România : protestanţĭ, catolicĭ, mahometanĭ, lipoveni şi jidanĭ* , ediţiunea 2, Bucurescĭ, 1865, în 8. — Preţulŭ 2 francĭ ; pe hârtiă velină — 3 francĭ.
11. *Satirulŭ,* ţiarŭ umoristicŭ ; Bucurescĭ, 1866, în-fol. *Epuisé.*
12. *Archiva istorică a Românieĭ* ; Bucurescĭ, 1865—1867, în 4, 4 tomurĭ marĭ ; preţulŭ 40 francĭ.
13. *Poesiĭ;* Bucurescĭ, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilorŭ* ; tomulŭ 1-iŭ, a 2-a ediţiune. Tomulŭ II sub presă. In-4 mare în-2 colóne fără linie. Preţulŭ tomuluĭ I—24 francĭ.
15. *Principie de filologia comparativă.* Cursŭ ţinutŭ la Facultatea de Litere din Bucurescĭ. Aŭ eşit numaĭ patru lecţiunĭ, pag. 108. — 4 francĭ. Pe hârtiă velină 6 francĭ.
16. *Fragmente pentru istoria limbeĭ române. Elemente Dacice. I. Ghiuj.*—Bucurescĭ, 1876, în-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare, 3 francĭ.
17. *Fragmente pentru istoria limbeĭ române. Elemente Dacice II. Ghiob.* — Bucurescĭ, 1876, în-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare. — 3 francĭ.
18. *Baudouin de Courtenay şi dialectulŭ slavo-turanicŭ din Italia —Cum s'aŭ introdusŭ slavismele în limba română?* — Notiţă linguistică.—Bucurescĭ, 1876 în-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare — 2 francĭ.
19. *Ţina Filma. Goţiĭ şi Gepiḑiĭ în Dacia.* — Studiŭ istorico-linguisticŭ. Bucurescĭ 1877. in-8, pe hârtiă velină, tipăritŭ în 100 exemplare. — 2 francĭ.
20. *Columna luĭ Traian.* Revista mensuală pentru istoriă, linguistică şi psicologia poporană. 7 tomurĭ.
21. *Treĭ craĭ dela Resăritŭ* ; comediă în 2 acte. Bucurescĭ, 1879, in-16 2 francĭ.
22. *Originile Craioveĭ* 1230—1400. Bucurescĭ, 1878, în-8. 4 francĭ.
23. *Cuvente den bătrâni.* Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiŭ paleografico-linguisticŭ ; 448 pag. în 8 maj.
24. *Cuvente den bătrâni.* Tom. II. Cărţile poporane ale Românilorŭ în secolulŭ XVI, Studiŭ de filologiă comparativă. Pagine XLVI şi 768 in-8 maj.
25. *Cuvente den bătrâni.* Suplementŭ la tomulŭ I. Controverse. Pagine *a—u* şi CX in 8 maj.
26. *Cuvente den bătrâni.* Tom. III. Istoria limbeĭ române. Făsc. I, pag. XVI, 160.